

ERDÉLYI
PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

1877.

FELELŐS-SZERKESZTŐ ÉS LAPTULAJDONOS

SZÁSZ DOMOKOS,

ev. ref. második pap és egyhm. jegyző.

KIADÓ

STEIN JÁNOS,

Erdélyi Muzéum-Egyleti könyvtáros.

HETEDIK ÉVFOLYAM.

KOLOZSVÁRT, 1877.

NYOMTATOTT STEIN J. M. K. EGYET. NYOMD. AZ EV. REF. TANODA BETŰIVEL.

TARTALOM:

	Lapszám.		Lapszám.
Fő- és másod cikkek.			
Gr. Bánffy Béla. Nyílt levél a szerkesztőhöz	59.	Szász Béla Tanügyi előterjesztések	278, 286.
Id. gr. Bethlen János. Gymnasiumaink	88.	Szász Domokos. Egy a szükséges dolog	2, 37.
Böhm Sándor. Győzd le a rosszat jóval. (Németből)	321.	— — Előfizetési felhívások	285, 297, 425.
— — Kereszténység s az ujkori művelődés	353.	— — Nyílt levél Incze Jánoshoz	361.
— — A háboru	369.	— — Fény és árny I—III.	513, 533, 542.
— — Isten titkainak sáfárai (Németből)	381.	— — Papi állomásaink osztályozása és jövedelme	218, 228, 238.
— — A babona kérdése irodalmunkban.	390.	— — Adalék a kolozsvári népoktatásügyi állapotokhoz	229, 312.
— — Vallás és erkölcs.	393.	— — Az uttörök	323, 335.
— — Tanév elején	397.	Szász Károly. Viszhang a zsinattartási felhívásra	225.
— — Az Uristen virágos kertje.	473, 481.	— — Mutatványok egy megújított énekeskönyv tervezetéből	250, 262.
— — A természeti népek kihalása (Németből)	348, 354, 363, 373.	— — Az „Egyh. isk. Szemle s zsoldárkisérleteim	427.
— — A halál története	398, 408, 420.	Szöllösi István. Az 1875-ik évi XXXII. törvény-cikk 29-ik §-e	547.
— — Ujseelandi mythus a teremtésről (Angolból)	496.	Tomka Károly. Levelek a távolból	69.
Csulak Zsigmond. Felelet azon felmerült kérdésre: Lejárt-e képviselőink mandatum?	32.	Valler József. Teendőkink	146, 169.
Deák Gerő. A Kun-tanoda ügyében	177.	Br. /ay Miklós. Megnyitó beszéd	51.
Dr. Dezső Béla. Külföldi stipendiumaink	110, 122.	Zeyk József. Négy évi gazdálkodás az enyedi főtanoda vagyónával	425, 440, 466, 474, 482, 494, 509, 518.
Dombi Lajos. Szükséges-e a segédlelkészi rendszer?	43.		
Filó Lajos. A vallás a kultur államban, tekintettel hazánkra	13.	Névtelen és vegyes tartalmu cikkek.	
Geréb Márton. Gymnasiális tanszervezetünk reformjának mi az akadályja?	25.	A Mikó-tanoda ügyében. (K—r)	131.
Gyarfás Albert. Egyházi élet Romániában	429.	Gecsemane	145.
Hegedüs István. Az új év hajnalán	1.	Nyílt levél a szerkesztőhöz. (Egy vidéki pap)	261.
— — Az ő év alkonyán	554.	Isten országa. (R—m)	333.
Herepei Gergely. Az angol biblia terjesztő társaságnak erdélyrészi forgalma	28.	Fürdői levelek. (Fürdő Péter)	345.
Horváth István. Mi a jelszó?	49.	A Kun-tanoda érdekében. (?)	445.
— — Szétekintés	121, 156.	A választások után. (δ)	465.
— — A mit mondani akarok	273.	Egyházi énekes könyveink revideálása	55, 67.
— — Az eke mellett	417, 437.	Mandatumnak kérdéséhez (x—y)	76.
Imre Sándor. Megjegyzések Szász Károly zsoldár javításaira s énekeire	525.	Segédlelkészi állomások rendszeresítéséről	136.
Incze János. Nyílt válasz a szerkesztőnek	383.	Kimutatás az államsegélyről	181.
Jancsó Lajos. Igazgatói zárbeszéd	309.	Iskoláink érdekében. (K—l)	134.
— — Az ifjusághoz	405.	A nagy-enyedi tanár választásról	179, 192.
Dr. Jenei Victor. Az áldástalan munka	201.	Fekete pontok a Mikó-tanoda láthatárán (Cató)	189, 205.
Kisantal Sámuel. Krisztus prófétái, főpapi és királyi tiszte	535, 545, 556.	Az egyházkerületi közgyűlés	233.
Br. Kemény Gábor. Meghívó az 1877 máj. 27-én megnyitandó egyh. közgyűlésre	189.	Az állandó igazgató tanács 1876/7 évi működését tárgyzó jelentés	267, 276.
— — Megnyitó beszéd az 1877-ik évi egyh. ker. közgyűlésen	249.	Gr. Kún Kocsárd. (Mut. a prot. naptárból)	456.
Dr. Kolozsvári Sándor. Egyházkerületi törvénykezési jogunk codificatioja	213.	Egy kérdés, mely megoldást vár. (Egy ref. pap)	485.
Koós Ferencz. A tornászat népiskolánkban	370.	A tiszántuliak javaslata a conventen	504.
— — Egy község, melyben nincs proletarius	520.	A magyar prot. egyetemes convent	508, 515.
Gr. Kún Kocsárd. Alapító levél	85.	Az áll. ig. tanács nagy- és rendes gyűléseiből	16, 40, 52, 64, 88, 112, 123, 150, 160, 172, 181, 217, 229, 245, 291, 315, 364, 378, 385, 400, 422, 441, 448, 458, 476, 486, 529, 535, 548, 557.
Lénárt József. Emlékezzünk, ünnepejünk	453.		
Málk József. Káplánság kérdése az erd. ev. ref. egyházkerületben	158.	Vidéki élet.	
Gr. Mikó Imre. Levél a nagy-enyedi főiskola tanári karához 1858-ból	37.	A nagy-szebeni egyházmegyéből	4, 270, 327.
Nagy Péter. Püspöki jelentés	268.	A vajda-hunyad-zarándi egyházmegyéből	5, 18, 357, 375, 386, 402, 411, 437.
Nagy Sándor. Egy kis beszámolás	74.	A nagy-sajói káptalanból	6, 92.
Réthy Lajos. Népiskolánk tanterve	97, 109.	A marosi egyházmegyéből	7, 30, 54, 66, 79, 81, 91, 125, 165, 206, 219, 220, 531, 527.
Révay Pál. Tervezet az iskolai takarékpénztárakról	289, 303, 314, 325, 337, 349.	A szilágy-szolnoki egyházmegyéből	7, 80, 102, 103, 117, 118, 127, 162, 195, 218, 242, 549.
Szász Béla. A két cyclus határpontján	298.	Az udvarhelyi egyházmegyéből	19.
— — A convent	492.	A sepsi egyházmegyéből	31, 164, 175, 183, 329, 366, 393, 469, 487.
— — Központi igazgatásunk és még valami	2, 15, 26, 38, 51, 62.	Az orbai egyházmegyéből	42, 152.
— — Egynek három helyett	92.	A küküllői egyházmegyéből	79, 139, 209, 232, 305, 340, 411.
— — Egy kis tallózás	171.		

A deézi egyházmegyéből	138, 196, 316, 433, 450, 459 ^e
	468, 497.
A görgényi egyházmegyéből	139, 207.
A széki egyházmegyéből	208, 256.
A gyula-fehérvári egyházmegyéből	208.
A kolozs-kalotai egyházmegyéből	231, 240, 243.
Szászváros	329, 366.
A nagy-enyedi egyházmegyéből	409, 411, 431.
A szathmári egyházmegyéből	520.

Irodalmi szemle.

Mutatvány dr. Kovács Ódán, „Vallásbölcsezet“ című művének 1-ső kötetéből. A profetismus	34 45, 56.
A vallásbölcsezet kézikönyve. Irta dr. Kovács Ódón (T. Gy.)	70, 82.
Tájékoztató pontok a theologia terén. Irta Balogh F.	105.
Protestáns egyházi beszédvár. Szerkesztette Magocsi József. Ismerteti Gönczi János	128, 141.
Keresztény dogmatika. Irta Lang Henrik. (I.)	152.
Legjobb az igazmondás. Olasz Károly	197.
Ótestamentumi apokrifus könyvek. Fordította Kármory Sámuel	198.
Protestáns alkalmi beszédvár. Szerkesztette Margócsi József. Gönczi János	210.
Lang Henrik válogatott vallásos beszédei. Fordította Mitrovich Gyula	234.
Az erd. ref. egyházkerület egyházjoga. Irta dr. Kolosvári Sándor. Ismerteti Szász Károly	279.
Keresztény egyháztörténelem. Irta Balogh Ferenc	294.
Egyházi beszédek. Irta Lukács Ódón.	
Adalékok a magyar ref. egyház zsinattartási ügyének multjához Közli Révész Imre	318.
A székely-udvarhelyi reform. collegium értesítője. Szerkesztette Bod Károly	367.
Népszerű halotti beszédek. Irta Fábrián Dániel. — A kolozsvári ev. ref. collegium értesítője. Szerkesztette Parádi Kálmán.	
A szilágymegyei tanítótestület névkönyve. Szerkesztették Faluvégi A. és Borbély L.	434.
Biblia magyarázatok a szószekeken. Irta Barakonyi Kristóf. — Biblia történetek. Irta Pap Károly	479.
Figyelemkérés egy szükséges dologra. Czelder Márton	485.
Katholikus egyháztörténelem a szentlélek eljövételétől korunkig. Ismerteti dr. Török István	489.
A magyar nyomdászat történelmi fejlődése 1472—1877. Irta dr. Ballagi Aladár	531.
Egyházi munkálatok. IV k. Szerkesztette dr. Heiszler József	562.

Könyvészet.

A skót szabad egyház ismertetése. Irta Csiki Lejos	106.
Földrajz népiskolák számára. Irta Ballagi Károly	106.
A ker. anyaszentegyház története. Irta Pálffy József	198.
Keresztényen magvető. Szerk. Simén D. és Péterfy D.	234.
M. prot. egyh. és isk. figyelmező. Szerk. Révész Imre	234.
Értesítő a kolozsvári Fröbel intézetről. Az intézet igazgatósága	306.
A vasárnap és a munkás osztályok. Közli Könyves J.	
A n.-szalontai ref. egyházmegye jegyzőkönyve.	
A külső-somogyi ref. egyházm. jegyzőkönyve.	
A szathmármegyében tartott négy első prot. zsinat végzései	319.

A nagy-körözi tanító-képző intézet tudositványa. Összeállította Magyar Antal	367.
A szászvárosi ref. Kún-tanoda értesítője. Szerkesztette Dózsa Dénes.	
Latin olvasókönyv. Nyelvtani szókönyv. Latin alak-tan. Irta Kosztka Vietor.	
Elméleti és gyakorlati németnyelvtan. Irta Szeszmák István	390.
Egyházi munkálatok. Irta Dr. Heiszler J.	471.
A m.-vásárhelyi helv. hitv. főtanoda értesítője. Szerk. Urr György. — A dévai áll. tanító-képezde értesítője. Kiadja Sándor Domokos	522.

Tárcaák.

Medgyesi Pál levelei. Közli Szilágyi Sándor	3, 17, 29.
A biblia terjesztő társulatok. Közli Dezső Béla	41, 53.
Mozaik a rég- és közelmultból Közli Lénárt J.	65, 77.
A mester példabeszédeiből. A „Prot. Blatt“ nyomán. Böhm S.	89, 99, 116, 124, 137, 161, 181, 190, 298, 310.
A templom. Szász Károly	173.
A spiritisták gyülekezete. Vinard után B. S.	202, 214, 226, 238.
A löpor összeesküvés. Lénárt J.-tól.	250, 262, 274, 288.
Kuriosum a XVIII. századból. Közli Szász Domokos	322.
Az ősemlék eredete és vallása. (Franciaiból) Böhm S.	334, 346, 355, 362.
Max Gábor szentképei. A vasárnapi iskoláról. A hírlapirodalom Angliában. Böhm S.	370.
Táltosok vagy váltottak, Varga János. Mutatvány	382.
A mahomedánok vallásos életéből. Böhm S.	590, 398, 406, 418.
Autobiographiám. Dr. Salamon József.	426, 438, 446, 454, 463, 474, 482, 494.
Mutatvány dr. Ballagi Aladár „A magyar nyomdászat történelmi fejlődése 1472—1877“ című művéből	502, 514.
Adalékok az erd. ev. ref. egyház történelméhez. Közli Szabó Károly	526, 534.
A futóbetyár. (Karácsoni rajz.) Böhm S.	543.
A könnyek. (Böhm S.)	555.
A királyhágóntuli testvér superintendentiák köréből	271, 281, 389, 413, 461.
Lapszemle	459, 477, 549.
Külföldi könyvszemle	9, 21.

Külföld.

Németország, Angolország, Franciaország, Helvétia, Belgium, Olaszország, Spanyolország, Törökország, Németalföld, Poroszország, Oroszország, Svédország, Skócia, Egyiptom, Amerika, India, China, Japán, Ausztrália	20, 32, 46, 58, 70, 83, 95, 102, 118, 129, 141, 154, 166, 176, 187, 221, 234, 244, 282, 292, 317, 329, 350, 359, 366, 376, 388, 391, 402, 412, 423. 433, 450, 460, 470, 478, 488, 391, 402, 412, 423. 510, 521, 532, 539, 550, 561.
Püspöki körösvények	60, 72, 107, 131, 143, 188, 199, 223, 259, 319, 368, 379, 391, 415, 452, 463, 472, 491, 523, 540, 563.
Egyházi és iskolai hírek. Minden számban.	1, 54
A szerkesztő postája. Majd minden számban.	
Féliv melléklet 38 számhoz.	
Rendkívüli mellékletül: Az erdélyi ev. ref. egyházkerület könyvmatu színes térképe.	

Megjelenik
minden csütörtökön.

Szerkesztőségi szállás:

b.-farkasutca 14. sz. hova
a lap szellemi részét illető
közlemények czimzandók.

Kéziratok nem adatnak vissza.

ERDELYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

Kiadó-hivatal:

Stein János könyvkereske-
kedése, hová az előfizetési-
pénzek legcélszerűbben pos-
tautalványnyal küldendők.

Előfizetési ár:

Egész évre 6 frt., félévre 3
frt., évnegyedre 1frt., 50 kr.

FELELŐS SZERKESZTŐ ÉS LAPTULAJDONOS: Szász Domokos.

Tartalom: (H.) Az új év hajnalán. — Központi igazga-
tásunk s még valami (folytatás.) Szász Béla. — Tárca: Megyesi
Pál levelei V. — Vidéki élet: A nagy-szebeni egyházmegyéből.
— A vajda-hunyad-zarándi egyházmegyéből. — A nagy-sajói káptalan-
ból. — A szilágy-szolnoki egyházmegyéből. — A marosi egyházmé-
gyéből. — Külföldi könyvszemle. — Egyházi és iskolai hírek.
— A szerkesztő postája.

Az új év hajnalán.

Kolozsvár, 1877. jan. 1-én.

(H.) Tehát letűnt, visszahozhatatlanul tűnt le
1876! Mint megfejtett sphynx hullt alá a mindent
enyészet örvényébe sodró idő mérhetetlen mélységeibe.
A múlt év titokszerű lepleit aggály és reménykedés
érzelmei közt lebbentők fel. Az aggodalmak keserű
valóságba mentek át, a remények biztató színei el-
halványultak, tartosságot ígérő számai megszakadoztak.
Sok csalódás öregbité tapasztalásainkat, sok veszteség
növelte elhagyottságunk tudatát. A fájdalom fene-
ketlen mélységbe vezető létráján alább szálltunk.
Pótolhatatlan veszteség sujtoló nemzetünket, egyhá-
zunkat. Megritkult érdemekben gazdag vezetőink kü-
lönben is gyér sora. Néma borongás, szomorú lever-
tség, kétkedő hangulat nyomását éreztük. Oh pedig
mily terméketlen, meddő az ilyen eltompult állapot!

Ily érzelmek közt álltunk 1877 előtt. Talányos,
rejtélyes előttünk az idő végtelen hullámzásának ez
újabb hullám-csapása. Mi vészterhes, végzetes lehet
hazánkra, anyá szentegyházunkra! De mégis, mégis
— hála folytonos küzdelemre sarkaló hitünknek: —
rendíthetetlen bizalommal várjuk, hogy mit rejt
magában a kétes távolból felénk lebegő jövendő?

Egyet tudunk, és ez erőt ad. Tudjuk azt, hogy
hitünk, vallásunk a nemesebb emberiesség oltárát
állítja fel szívünkben. Ez oltáron tisztultabb érzel-
meink, szentebb vágyaink visszafojthatatlan erővel
törnek fel az eszmény örök honába. Tudjuk azt, hogy
ez oltár lerombolhatatlan, mert örök, mint a a

érzelem, mely emelte. Tudjuk azt, hogy a vallás az
emberiség eszmény utáni sovargásának legköltoibb
formája, kifejezése. Tudjuk azt, hogy a fájdalom lét-
raján alább szállni még nem azt teszi, hogy a két-
ségbeesés örvénye felé közeledjünk, de azt, hogy
veszteségeink törekeny, múltó javaink becsülésére
tanítsanak, nagy embereink elvesztése minket, kicsi-
nyeket, összetartásra, kölcsönös szeretetre, a külö-
möző irányba nyilatkozó tehetségek méltánylására, az
elkerülhetetlen ellentétek békés és türelmes egyezte-
tésére indítsanak, a múltból, éjféltájban kísértő
árnyak gyanánt visszatérő emléke ellenségeskedé-
seinknek, elkeseredett vitáinknak, küzdelmeinknek
elenyésszszék, visszaszálljon oda, honét az eszményi
cél felé törekvő harcosok erejét, kedvét ernyeszteni
fölkísértett; a minden nemeset és nagyot tagadók,
kételkedők szíve rejtekébe, hadd melegedjék föl még
a közöny is, szegyenüljön meg a kételkedés, üljön
diadalt a szeretet és a remény. Nem a másik fél
legyőzése legyen az, mi a jóknál a diadal má-
morát megédesítse, de a tudat, hogy közelebb jutot-
tunk közös törekvéseink céljához. Az egyház
spiritualis küzdelmében a véghetetlen nemesbülés a
cél. Itt nincsenek győztesek és leverettek, csak
előre törekvők és hátra maradók. Itt nincs kizárás
a szentek szentéből, de van beavatás, mely a
tisza érzelmek, mocsoktalan jellem és mindig vilá-
gosabb értelem jutalma. Ezért megmagyarázhatatlan
előttem, laikus előtt, az a kisszerű felfogás, melyet
tapasztaltam vitáink, küzdelmeink figyelmes szemlé-
lése közben. Némelyek — pártkülönbség nélkül —
az ellen félt, ha véletlenül, talán lelke legszentebb
hevülésével oly cél után tör, mely a múlt kegye-
letes megszokottságától, eszmekörétől eltérő irány
felé mutat, csak ellenségnek, csak önérdekeért buz-
golkodónak akarják tekinteni. De hát nem az anya-
szentegyháznak, a szentek egyességének mindnyájunk

lelkében élő, hitünk eszménye által örökre kitűzött célja felé törekszünk-e mindnyájan, értelmi és erkölcsi erőnk, tehetségünk szerént? Hiszen mi volna az üdv, ha az a más gondolkodásúakra nézve kárhozott volna? Kinek jelentette ki magát az igazság? Nem nem! Az olykor felcsapkodó hullámok csak a kételkedők előtt legyőzhetetlenek. A mester lecsillapítja a felbőszült habokat. Az ő általa tanított, minden hibát és fogyatkozást elfedő, a tévelygésnek megbocsátó és senkit az üdvből ki nem záró, egy akól, egy pásztor magasztos eszméjét hirdető szeretet lecsillapítja azokat. Csak hasson át mindnyájunkat ez érzés, éltessen, vezéreljen dicső feladatunk: a folytonos erkölcsi haladás tudata; e tudat magaslata előtt törpüljen el a kisszerű felfogás, olvadjon össze minden érzés, egyesüljön minden akarat és akkor az 1877 végén elmondhatjuk: áldott, oh áldott legyen ez év emléke!!

Központi igazgatásunk és még valami.

II.

A nagy-enyedi „Egyházi és Iskolai Szemle“ névtelen cikkezője éppen időszerűnek tartja „jóakaratu“ bírálat alá venni kormányunk szervezetét, összes kormányzatunk tényeit és eredményeit“, mert „a képviselők megbízatása ez évvel lejárt s a közgyűlés új képviselőkből fog megalakulni.“

E „mert“-re nézve (Sz.) megtette e lap legközelebbi számában reflexióit s így ahoz én nem szólok. De nem is látom semmi szükségét az ilyes indokolásnak, nyilvánvaló lévén, hogy alkotmányos testületek intézkedései, a nyilvánosság mai korában, minden jogosult tényező szabad bírálatának alá vannak vetve, ily bírálat elől tehát vagy csak azok kívánják elvonnani magukat, kik lúdasok, vagy azok, kik képzelt nagyságuk fölfújt holyagját oly magosan látják, hogy arra földi halandó tekinteni se merjen. (Ezeknek tanácsos is affectált megveléssel ignorálni a nyilvánosan gyakorolt bírálatot, mert a holyag könnyen kipukkanhat.)

Éppen ezért jogosultnak, sőt szerencsének tartom a kritikát s még csak „jóakaratot“ sem követelek a bírálótól, mert a német példaszó szerint „ein Lump, der mehr gibt, als er hat“ s ha valaki természeténél fogva áll a jóakarattal feszült viszonyban, csak annál biztosabban számíthatni rá, hogy ítéletében hizelegni nem fog s mivel minden lelkiismeretes munkálkodó csak maga magától várja az elismerést, egy kis kellemetlenség árán igen nagy hasznot vásárolhatni. A bírálat megejtésének illetékes helye ugyan, s kivált ilyen esetekben, az a testület, a mely törvény által van a számoltatásra hivatva és följogosítva, de hát, megeshetik, hogy maga a „jóakaratu“ anonymus is tudja, hogy minő sorsban részesülne ott bírálata (melyet, azon

felül, még nyílt sisakkal is kéne megtennie, pedig a vakondok nem szereti a világozságot...) s aztán, csak korteskedni is kell egy kissé az ember fiának, mert különben miből él meg, kivált ebben a szűk világban?

Dictum, factum, ő bírál s most ugy is vacatio levén, hát álljunk szóba vele.

„Összes kormányzatunk tényeit és eredményeit“ igéri bírálnia s hogy aztán mindig csak Enyedről szól, ki venné rosz néven az enyedi „Szemle“ írójának, hisz a világ közepe, köztudomásulag, ugy is ott van s a teve párducz az ő tarkaságát hogyan vehetné le? Embert ruhájáról, madarat hangjáról — s ha tudjuk, kivel van dolgunk, már az is fele nyereség.

Az igazgató tanács eljárásáért „nem vonható felelősségre“ ez az első vád-pont, mely bivatva van mostani egyház szervezetünknek a halálos dőfést megadni s a törvényhozó testületet oda hangolni, hogy nyakát szegje az ily tyrannusoknak, kik minden egyházi vagyont zsebre raknak s a büntető igazság pallosa alól ugy kisiklanak, mint Offenheim, vagy Stroussberg.

Nem vonható felelősségre az ig. tanács, mert szerkezete collegialis, tagjai nagyobb részének „állása“ sem olyan, hogy ezt lehetne tenni, a világi államgondnokok pedig „csak az elnökséget viszik“, néha-néha, míg a püspök „intézkedéseiről, mint püspök, külön számol“, „az élethosszig választott hivatalnokok pedig egyénileg szintén nem felelősök.“

A collegiumban való ügyellítés, biz a nagy calamitás, kivált azokra nézve, a kik egyedürsággal szeretnének intézkedni. Nagy dolog is az, hogy a souverain törvényhozó testület valamennyi illetékes tagja befolyást kívánván a kormányzat minden ügyére gyakorolni, e joguk gyakorlatát saját választottjaikra ruházzák át s így közvetve maguk kormányoznak. Az is nagy sor, hogy e souverain testület merészelt magának ily collegialis kormányzó tanácsot creálni, de az meg már éppen horrendum auditu, hogy e tanács tagjai egyenlő szavazati joggal bírnak benne a többség dönt.

Valóban szégyenheti magát ez a félkegyelmű egyházkerület, hogy ilyen egy szervezetet készített magának s ha egyáltalán lehet, csak az az egyetlen kiosinyke vigasztalása lehet, hogy nem ő az egyetlen egyesület, mely ilyen szem nem látta, fül nem hallotta szervezetet kigondolt. Mert elég sajátságos, de ugy van, hogy elkezdve a nyereséges társulatokon, keresztül a százféle humanitárius intézeteken, a közigazgatási és törvénykezési testületeken, fel a consistorialis szervezettel bíró egyház-testekig mind, mind ugy tapasztaljuk, hogy — valahol alkotmányosság divik — az egész, egy kis részére bizza ügyei vezetését. Most meg már plane a török is ezen törli a fejét — s még csak a muszka van a „Szemle“ anonymusával egy véleményen, egész Európában. De talán mi többiek csak megmaradunk öröklött együgyűségünkben.

Hiszen van, van collegialis ügyellítés máshol is, de

itt senki sem vonható feleletre, mert — vide supra! Ez az anonymus „egy kálviaista“ (szegény Kalvin!) ugy látszik régóta alszik, különben tudná, hogy a titkár az ügykezelésért, pénztárnok a pénzügyekért, számvevő a vizsgálásért, püspök a maga hatáskörében tett intézkedésekért s most már a tanügyi előadó az őt illetőkért, canonaink és újabb törvényeink értelmében, meghatározott forumok előtt és körül is irt eljárás szerint feleletre vonhatók. (Ha a cikkező ezt nem tudja, megtanulhatja p. o. dr. Kolozvári Sándor Egyházjogából. Tudom, ugy is kedveli.)

Igen de neki az igazgató tanácsosok, meg az államgondnokok (vagy legalább közülök egynek) bőrére van szüksége. No hiszen azt is megkaphatja. Ugyanazon egyházjogból azt is megtanulhatja, hogy minden egyházi hivatalnoknak megvan a maga törvényszéke s a kiről azt hiszi, hogy azért az ismételve főlhánytorgatott évi 100 frtért dolgozik, ennek elvesztésére, akiről pedig fölteszi, hogy egyébert munkál, mint ez összegért, elcsapatásra ítéltető — csak hogy, persze, ez esetben nyilt sisakkal kellene a váddal föllépnie. A tagok „állása“ meg nem menti egyiköket is ettől, hogy criminalitás esetében az állam-ügyész-

nek, egyházi hütlenség esetében pedig a közügyigazgatónak át ne adassék.

Azt sem vetheti az anonymus ennek ellenében, hogy igen de nem tudjuk, hogy kiszavazott pro ki contra és így a collegialis intézkedés lépéle alatt elrejtőzik a bűnös. Megfoghatják, kérem, akármely pillanatban, akár Szász Bélát, akár melyik másik impostort. Az ig. tanács új szervezetéről szóló s az 1873. évi jkönyv 33. pontja alatt olvasható törvény szerint a határozatokért a jkönyvben föl-sorolt szavazók felelősek, s ha valamelyik szavazó a határozatért a felelősséget elvállalni nem akarja, természetesen, jegyzőkönyvre vétetheti különvéleményét, mely esetben aztán a közgyűlés dönt. Ha jól emlékszünk a főt. püspök ur régebben jelentett is, bizonyos ügyre nézve, ily felebbezést be a többség határozata ellen, de aztán nem tudom mi okból nem adta be írásos nyilatkozatát a közgyűléshez.

(Folytatása következik.)

Szász Béla.

TÁRCZA.

Medgyesi Pál levelei.

Az eredeti példányokról

Közi:

Szilágyi Sándor.

(Folytatás.)

V.

Nagyságodnak ajánlom alázatos szolgálatomat az úr Istentől minden dolgaira Nagyságodnak, nevezet szerint a mostan elindítottira, mennyei áldásokat kívánok szívből.

Nagyságod parancsolatjából értvén, hogy isten Nagyságtokat ad 22. hujus ecsedi házához kihozza, az Nagyságtok köszöntésére kívánva kívántam volna elmenni, s követem is Nagyságtokat alázatosan, hogy el nem mehettem. Az köszvényből szintén most lábbadozok, melylyel mindazáltal nem gondoltam volna; de szekeresnek, kocsisnak itt semmiképpen szerét nem tehettem, holott az egész városon egyetlen egy lovas szekeres nincsen, az trága idő mind elfogyatta őket; két-három lovon pedig ily rút sáros úton, minémő ide mi felénk vagyon, szekerem nem járhatni. Talán Isten másszor jobb módat ad benne. Valóban szükséges volt volna ugyan mennem egynéhányféle dolgokért; a többi között az presbyterium állapotjáért is.

Tudakozván az elmúlt napokban Ványai uramtól, mi okon nem consentiáltak volna ő kegyelmek az Zemlény vármegyei uraimnak jó példájok szerént in presbyterium, holott már nationalis synodusunkban is megegyeztünk abban, melynek egy s több dioecesis nem praepjudicálhat, azt írja ő kegyelme énnem, hogy az patronusok miatt, kik ha consentiáltak volna is, revocáltatták volna ő kegyelmekkel; sőt csak hogy

tanésák is kegyelmek, reá nem mehettének, praetendálván az Tiszán innen levő és erdélyi ecclesiákkal való uniót. Jeleni azt is ő kegyelme, hogy még a kik Nagyságtok előtt az presbyterium felől jól szólnak is, kimenvén ellene beszélnek; azon félnek, úgy írja ő kegyelme, hogy az senior-ságnak evértálására fogna lenni az presbyterium; melyet bizonyt abból, hogy Tolnai uram Patakon az dioecesiseket diabolicum inventumnak tanétja. Fenyegetőznek is az patronusok, hogy ha ő kegyelmek nem nyugosznak, vagyon koronás királyok azt találják meg. Mit feleltem légyen ő kegyelmének, Nagyságodnak in paribus megküldtem. Im csak most értém, hogy egy kis könyvet bocsáttak volna ki Comenius uram neve alatt, subhoc titulo Ad Fratres Presbyterianos, melyben expresse írják, hogy praestitisset ecclesiam quovis modo regi, quam per presbyterium. Tudom, hogy az Nagyságodnak küldött irásában is ilyen irreformata sententiája vagyon ő kegyelmének. Nem fogunk így, Nagyságos uram, sokat nyerni abban az emberben; akárhová legyen latinitása, ha az lelki jó igyekezetben az igaz reformata religiónak kívánsága szerént ily nagy kárt teszen, s nyilván, ha így vagyon a dolog, tött is már annyit, hogy hasznot sok esztendőök alatt annyit nem teszen. Most értem már, mi volt az oka, hogy azt az embert mig nem látták, sokféle nagy kívánsággal várták s vitték, s azután nagy hamar ismét megvetették. Nógrádi uram, ki nem régen jött le, nagy csudálkozással, mondja, hogy csudálják oda fel a mi theologusink, hogy azt az embert hozatta Nagyságtok alá. Bezzeg e tudva nemhogy commendálnunk, de inkább modis omnibus condemnálnunk kellett volna Nagyságtok előtt, ha ugyan úgy vagyon a dolog. Im az kinex leginkább

kelletik vala segélni az Nagyságtok munkás igyekezetit az isten dicsőségére, az akasztá meg, s még pedig nagy költségen vétetők meg Nagyságtokkal ez nagy kárt. Egy elő ez, s csak kezdeti a több gonoszoknak. Kár, hogy nem *syncerus theologus* az az ember. Hiszem, Nagyságtok se theologia tanétani hozatta, hogy nem hagy békét annak. Tudom, hogy énnekem már *adversariusommá* léssen, mert ha kezembem akad a könyve, az én vékony tehetségemből ister segítsége által mindjárt meg igyekezem rá felelni. Nagyságtok az istenért ne lassudjék meg istenes buzgóságában; könnyű Nagyságtoknak ez *obstaculumnak* megorvoslása. Az legtöbb s jobb reformata ecclesiakkal s a mi legkiváltképpen való az szentírással jobb nekünk tartanunk. Így szokta isten az ő hiveinek jó igyekezeteket megpróbálni, még a hová biztanak volna is, onnan is ellenkezéseket támasztván. Tudom vagy commendálták eddig ő kegyelmét az Tiszánt ül levő uraim, ezután derék commendatori lesznek. De erősb az igazság. Alázatosan meg szolgálom Nagyságodnak, ha Nagyságod a mi kegyelmes asszonyunknak méltóztatik ezeket *nomine meo* suggerálni. Ajánlom az jó istennek kegyelmes gondviselésében az Nagyságtok életét minden titkos és nyilván való ártalmok ellen mindörökké.

Nagy-Bányán 22. Martii 1651.

Nagyságodnak alázatos szolgálja életéig

Medgyesi Pál m. p.

Egy külön lapon mellékelve a levélben említett másolat, ugyancsak Medgyesi írása.

Az kegyelmed 25. Januarii Tarczáról irt levelét ma, úgymint 23. Februarii, vöttem el itt Bányán etc. Tolnai uram felől szomoruvan értem azt a hirt. Talám uram, mint-hogy az Amesius Medulláját explicálja ő kegyelme, ki lib. 1. c. 39. thes. 22. clare állatja: *Neque est Ecclesia haec a Deo instituta proprie nationalis, provincialis aut Dioecisana (quae formae fuerunt ab hominibus intraductae ad exemplar civilis regiminis, praesertius Romani), sed parochialis vel unius congregationis etc.* Talám, mondom, uram ő kegyelme is csak így állatta s exaggerálta, melyet vagy nem jól értett az kihirbesztő deák, vagy malitiose detorqueálta; mely meg is esik sokszor, főképpen mikor az *suspitiók* regálnak. *Diabolicum inventum*nak simpliciter nem itélem hogy senki igazán mondhasa, főképpen a mint mi köztünk osztattak az dioecisisek; melyről *coram*, isten adván. Adja isten, hogy ugyanazonokat értsük mindnyájan a mai igyenes és igaz regula az sztirás szerént etc. etc. Az presbyterium ellen való rettenetes nagy idegenségeket amaz főembereinknek, a mint kegyelmed fuse megírta, csudálom is, nem is, csudálom, hogy ennyi declaratiók után is és még az tudós *adversariusoktól* is megérthetvén, mely igen mi tulajdon mi vallásunk legyen ez, mégis opponálják magokat s még magok költik búzben vallásokat. Isten bocsássa meg nekik; mert bizony féltő, hogy az mit praetexálnak ő kegyelmek, hogy az presbyterium felvételéért *persecutio* követne bennünket, a fel nem vételéért és az isten fiának gyönyörűségecs birásának nyakunkból tudva s vakmerőségből kiveté-

seért ne következék a nagy romlás reánk s még pedig hamar. Nem játszótársunk az isten. Hiszem jobb volna, ha ugyan úgy hozná az isten akarataja (Szt. Péter mondtaként) hogy jól cselekedvén szenyvednénk, mint sem gonoszúl cselekedvén. A mi magunkat illet, igaz dolog, hogy mi nagyobb dolgot is senkire erővel nem vethetünk, s ha elkerölhetők, isten ójjon, hogy zenebonával cselekednők tisztünket; de ha per accidens az embereknek vakmerőségeként elkövetkezik, mely idvezitőnken s az apostolokon is megesezt nem egyszer, nem tehetünk róla. Nekünk sem *totam veritatem* sem partem ejus nem szabad eltitkolnunk; mert egy az, hogy rá esküdünk, másik, hogy követésünk sem engedi; ha *Christus* szánkban adta, hogy elnyögjük, nem lehet, vagy nehéz vagy nem, mert *non sumus proprii juris*. Nagy rebelliónak tetszik az szent irás ellen, hogy még tanétását is eltiltották kegyelmeiket. Ha igaz szent irási tudomány s mi vallásunk az, hogy lehessen az? Így a többtitől aprónként mind eltildogálhatnak. De oportet *Deo obedire magis, quam hominibus*. Lehetetlen is az igazságnak száját bedugni. Nem csudálom annyiból ez nagy oppositiót, hogy a mi nemzetünk nagy részént csak a formáját tartja az religiónak, és noha tudósnak tartja magát, de nem érti religióját *ex fundamento*, s érteni sem akarja; mert akarint hitesse, de religióját ha legkisebb dolgának nem is, de legnagyobbak sem tartja. Ugy tetszik az én vékony itéletem szerént, kegyelmeiteknek is az Zemlén vármegyei uraimnak nyrmadokokban bátorságosb volt volna járnai; hadd lött volna ez egész világ előtt tudománytétel felőle, hogy kegyelmeitek is azt a mi vallásunknak igaz és szükséges particuláját állhatatosan vallja s kivánná promoteálni, nem *consentiálván* az ellenmondóknak minden igaz ok nélkül való magok opponálásában etc. etc. Az seniorságot, ha csak praesesség az, nem hogy tollálná az presbyterium, de inkább igen is állatja és sokkal sörjebben gyakorolja. Egyébként egy soha *ecclesiastica jurisdiction* magának nem vehet, ha mind az egész ecclesia adná is; mert azt idvezitőnk ecclesiának, nem egy s két embernek adta. Mindazáltal soha az jó rend praeses nélkül nem lehet, melyet ha ambulatorie viselnének, zenebona sem volna onnyi felette.

Külczim: (t. i. az első levélé) *Illustri ac Magnifico Domino, Domino Sigismundo Rákóci de Felső Vadász etc. Domino et Patrono mihi gratiosissimo.*

(Az egész levél Medgyesi Pál írása.)

(Eredetije a m. k. kam. levéltárban.)

VIDÉKI ÉLET.

A nagy-szebeni egyházmegyéből.

Bükkös, 1876. deczember 15.

(Folytatása és vége.)

Engedelmet kérek, mind addig, míg az egyház meg nem szűnik társadalmi tényező lenni, az egyházat s intézkedéseit ignorálni nem lehet, a felekezetek autonomiáját, féltékenységet köpenyegnek használni nem szép dolog. Hát

mire való a törvény? hát nem kötelezi-e az a felekezeteket is? nem erre támaszkodnak-e ezek is? hát a felekezetek lennének-e azon sütni való bolondok, kik a lebujsokat fenn tartják? (l. M. P. Dec. 8-ik sz.) hát a törvény nem ad-e elég erőt a tanfelügyelőknek, hogy e lebujsokat bezárják? Ugyan ne tréfálkodjanak, mert még bizony valaki elhiszi, hogy külön legény kell a gátra, ki a dolognak nem a könnyebb, hanem a nehezebb felét fogja meg, ki nem afféle „sic volo, sic jubeo“ féle administrator főnök, hanem lélek és élet. E kettő között még is nagy különbség van. Itt a mi vidékünkön az administratio terén ugyan csak nagy erély volt kifejtve — a papiroson — az intézkedések végre is voltak hajtva — a beadványi jegyzőkönyvben — de csak az irodák poros aktái között maradtak — persze ezért is a felekezetek felelősek, mert talán a szolgabíró, vagy körjegyző egyik vagy másik felekezethez tartozik. Itt van ez a szerencsétlen bürkösi állami népiskola, fontos missiojával, tarka történeti multjával, nyomorult jelenével. — Nagykükküllő megyében — volt felső Fejér külső kerülete, volt Ujegyház és nagy Sinkszék vidékén, a nagy Kükküllő és Olt között egyetlen magyar ajku, a magyar nyelv és műveltség terjesztésére elhívott iskola pang, nem a tanulók hiánya, nem is a felekezetek féltékenysége, hanem egészen más, „noli me tangere“ féle okok miatt. A Bólya völgyén semmi jele a népnevelés ügyének, hane ha ezt potolja az administrationalis úton bekért iskolai statistika; kényelmesebb dolog is a hiányokért a felekezeteket tenni felelőssé, mint bizonyos befolyásos egyéneknek nyíltan bevallani azt, hogy az „ökröt nagy szarva, a parasztot tudatlansága teszi értékesé“ — így érezni senki nem tiltja, ily irányban haladva ott vannak a felekezetek mint villámhárítók — de ezt nyíltan elismerni tiltja a modern liberalismus.

Hazugságot beszélnek, ha azt mondanám, hogy felekezeti iskoláink megfelelnek a kor kívánalmainak, sőt fájdalommal ismerem be, hogy nagyon hiányosak; protestáns elveimet tagadnám meg, ha azt állítanám „extra ecclesiam non est salus“; de legyen szabad azon észrevételt koczkatatni, hogy azon iskolák, melyek szegénységgel, nyomorral küzdöttek és küzdölnek semmi, vagy nagyon kevés figyelemben részesültek — hane ha az időközönkénti megintést nevezük magas pártfogásnak; a kiközösítéseknél nem a felekezet, hanem az illető államhivatalnok részéről, — tisztelet a kivételeknek, — volt mellőzve a törvény megtartása; a nagyságos vagy tekintetes hivatalnok urnak rangján alól áll, hogy a tiszteletes papot kopott ruhájában correspondentialis képesnek ítélje, vagy hogy feltételezze róla a törvény tiszteletét, mielőtt kényszer eszközökkel fel nem lépett a felekezet ellen. Értsük meg egymást és ne nyelveljünk. A törvényt értjük, tiszteletben s polgári kötelességeink sinor mértékűl tartjuk, az ellen sincs kifogásunk, ha valaki másképpen érti, de már a végrehajtási kivitelek, a büroítkon alapuló eljárás ellen igen sokszor igen sok és alapos kifogásunk lehet, s van is valóságban. Ezen kifogás — a mi tulajdonképeni oka a vádnak, — koránt sem a felekezetek féltékenységéből, az egyház autonomikus szervezéséből,

hanem sokkal inkább a jógérzetből származik. Ne tessék zokon vonni, ha a családkozhatatlanság vagy hivatali tekintély akadályokba ütközik, így volt az régen is s így lesz ezután is és ez nagyon is jól van így. Még sokáig lehet vádolni a felekezeteket, még a vád mértéke is nevekedhetik a szerint, a mint nevekedik az egyház irányzatának nem ismerése, de ez mindig vagy csak köpenyegnek marad, vagy a társadalmi tényezők életszerves működését akasztja meg, vagy legkedvezőbb esetben az állami hivatalnokok tájékozatlanságát árulja el. Ugy képzelem én az efélét, mint a tyukot, mely hangjával árulja el tojását.

r. l.

A vajda-hunyad-zarándi egyházmegyéből.

N.-Rápol, 1876. decz. 25.

Az „Erdélyi prot. közlöny“ 310—49 számában, az állandó igazgató tanács rovatában, a főtisztelendő püspök urnak, a tordosi egyház kérelme tárgyalásakor, egy indítványa jelent meg, a melyet tárgyalni az egyházmegyék felfognak hivatni; épen ezért ezt megelőzőleg — én, mint a tordosi egyház administrans papja — szükségesnek látom, azt és még egy ahhoz hasonló egyházat, a nyilvánosság terén megismertetni.

A tordosi egyház — azt mondhatni — Erdélyben a leggazdagabb egyházak közé tartozik, mert: van közel 60,000 mond hatvanezer forint tized-kárpótlási, papi fizetés, alap-tőkéje; továbbá van 150 hold földbirtoka, miből körülbelül 130 holdat az egyháztagnak használnak — nagyon csekély taxa fizetés mellett — úgy hogy ezen taxákból és az egyház pénztőkéjének kamatjaiból alig képesek az évi rendes kiadásokat fedezni, az épületek javítására pedig éppen semmi sem marad fenn (a más 20 hold papi és tanítói canonica.) Pedig az egyháznak ezen fekvő birtoka nagyon szép pénzüsszeget képvisel. Minthogy a tordosi határ igen jó, következőleg a földnek ára is van. Jollehet közelebről — a kedvezőtlen országos pénzüsszonyok miatt — itt is csökkent a földbirtok ára, mindazáltal ma is megadnak egy holdért 400 mond négyszáz forintot o. é. s így a földbirtok jelenlegi árban 60,000, hatvanezer forintot képvisel. Ehez számítva a tizedkárpotlási alapot és az egyház ingó tőkepénzét, az egyház vagyona teszen 120,000 mond százhuszezer forint oszt. ért. Ezen számokból ítélve, bátran mondhatnók, hogy ez egyház gazdag, pedig ez a jelenben nem áll; mert ez egyház oly szegény, hogy nincs miből kijavítsa templomát s folyamodik félévi papi jövedelmének ezen célra fordíthatásáért.

Hogy a templom födele és mennyezete ujjat vár, csak ezen feliratból is gondolható: „ez a mennyezet újból javítatott anno 1699“, tehát akkor volt ugyszólva az utolsó javítás rajta, pedig ki tudja mikor készülhetett az a „mennyezet“ s vele együtt a fődél is? Én ezt nem tudom, de azt igen is jól látom, hogy a templomot, mint életbiztonság ellenest, a hatóság — minden lelkiismeret furdalás nélkül — bármely perczben bezáráthatná. Ha pedig abla-

kait s falait nézi az ember, azt kell hinnie, hogy „a tatárjárásnak itten mostanába volt csak vége.“ És ennek kijavítására évtizedeken át nem tudtak módot találni s kéri az egyháztagok félelmi papi jövedelmüket e célra fordíttatni. Erre már nem tehetem, hogy ki ne mutassam az alapot, a miből ki lehet javíttatni. Ez az alap nem lehet más, mint az egyház birtoka. A mint fennebb is említém 130 holdnyi földet bírnak az egyháztagok, minek holdjáért 10 forint haszonbért lehetne kapni; az egyháztagok pedig alig fizetik ennek a dézmáját, taxa czímen. Azt kérdem már most, hogy nem volna-e annyira hatalmas a mélt. igazgató főtanácsunk, vagy éppen az egyházkerületi közgyűlésnök, hogy a mostani taxát — a szükséghez mérten 2- vagy 3-szor akkorára emelje? Egyházmegyei közgyűlésünk ajánlattal terjesztette fel a tordosiak kérését a mélt. igazgató-tanácsához, lemondott úgy szólva az özvegy-árvai pénztártól illető felerész in terkalaréről is, csak hogy ez egyházon segíthessen. Az én nézetem pedig e tárgyra vonatkozólag ide terjed ki: minthogy a kérés már tárgyalatott s helybe is hagyatott, természetesen fél évig nem tölthetik be a papi állomás; de az interkalarenek fele folyjon be a hunyadi özvegy-árvai pénztárba, a más fele pedig fordíttassék a templom kijavítására, a mennyiben ki nem telnek, előlegeztessék az összeg valamely egyházkerületi közpénztárból törvényes kamat és 5 évi részlet visszafizetés mellett; a taxa pedig emeltessék fel annyira, hogy ezen kölcsönt és az egyház egyéb szükségleteit fedezze, későbbre pedig a tanítói lakon is a szükséges javítás és változtatás megtételest. A földeket nyílt árverezésre bocsátani, nem ajánlom, mert akkor a módosabb románok kivénnek s így a magyaroknak kezéből könnyen kivénnek a megélhetési módot s alkalmat nyújtanánk a magyar faj elszegényedésére és pusztulására. Annyit pedig jogosan megkövetelhetni tőlük, hogy azon egyháznak, mely őket fenntartja, épületei fenntartásáról gondoskodjanak, annyival is inkább, minthogy képét nem fizetnek. Háromszéken egy olyan gazda, ki 12 kalangya buzát megtermeszt fizet a papnak és tanítónak összesen 3 kalangya buzát, kalangya zabot és egy szekér fát; a tordosi ember az egyház földjein megtermeszt 30—40, sőt 50 kalangya buzát és azon kevés taxán kívül, mely egy háromszéki kepező képét pénzbe számítva, nem éri fel, nem fizet semminemű képét. De kepe-fizetésről szó sem lehet addig, míg a földek után teljes érték szerinti haszonbért nem fizetnek, ez pedig reájok csak nem a végcsapás lenne. Képét nem fizetve, választási joggal nem is bírhatnak, mintán nem ők az egyház fenntartói, hanem éppen megfordítva: az egyház az ő fenntartójok. De avagy nem kigunyolása volna-e a választásnak, hogy olyan ember bírasson egyetemeken járt egyéneket, ki a mellett, hogy kepe fizetéssel nem járul a pap tartásához, magyarul is csak hall, de nem ért semmit — ilyen pedig a tordosiak közül elég van — olyan ember, a ki nem azt nézi, hogy a választandó az egyház javára fog-e lenni, vagy nem: hanem csak azt, hogy mit fog fizetni az illető a votumért. És hogy minden miveletlenségök mellett is ezen gondolatra rájöttek, azt onnan tudom, hogy a papi állomás megüresülése után, mindjárt megkezdették vagy hárman a zarándoklást egy módos

atyafióhoz, tőle remélvén a votum árát; közelebről pedig, hogy a votum ára még nem akart zsebökbe folyni, egy egyén megtámadta a gondnokot és tanítót, hogy csak ők rakják zsebre a százakat s nekik nem hagynak semmit. Ezen megindult áramlatnak elejét venni legjobb módja, ha a papválasztás joga az egyháztagoktól elvétetik s a főtiszt. püspök urra bizatik a kinevezés,*) mert ez a mellett hogy a zavart megszünteti egyszersmind emelni fogja a pap tekintélyét is, mire nagy szükség van, mert

Fordultam meg több egyházban, de azt még nem láttam egy helyen sem, hogy oly kevés tekintélye legyen a papnak hallgatói előtt, mint a tordosi egyházban hogy az mentől hamarabb helyreállíttassék, annak egyik legjobb eszközeül tartom újból is azon módot, hogy a főtiszt. püspök ur nevezzen ki papot. Hogy mennyire előnyös a kinevezés a papra nézve, azt a magam példájából tudom, minthogy engemet. a néhai bol. e. püspök ur nevezett ki; mert így az egyházban semmi pártoskodás nem merül fel, mindonki által előzékenységgel fogadtattam s nem kellett a pártokat békítgetnem s így papi hivatalomat szabadon folytathattam.

Végül, ha tekintetbe vesszük, hogy a tordosi egyházban a lélekszám a múlt évi kimutatás szerint 130, a mi az idén újból apadott néhányval, úgy hogy alig megy 120-on felül: ki fog derülni, hogy minden egyes lélek 1000 forint egyházi vagyonnak élvezi jövedelmét s így teljesen az egyház által tartatnak fenn. Ezen néhány embert — a papválasztás kérdésében — mindenki igyekszik a maga céljainak nyerni meg s ez által nagyban elősegítik e nép demoralizálását. Különösen a szászvárosi ev. ref. polgárság közül — még szinte a legutolsó is — feljogosítva érzi magát, a tordosi papvitel dolgában korteskedni s ez által zavart idézni elő s épen ezért, mint a tordosi egyház jelenlegi adminisztráns lelkesze szabadságot veszek magamnak — kapcsolatosan — a szászvárosi ref. egyház állásáról is megemlékezni néhány sorban.

(Vége következik.)

A nagy-sajói káptalanból.

Szász-Máté, 1876. dec 30.

A taci ev. ref. egyház érdekében a f. év sept. 17-én tartatott ig. tanács nagy gyűlése 5-ik pontja szerint üdvös határozat hozatott, a mennyiben nevezett egyházban mind a papi fizetés javításnak néz elébe, mind a tanítói állomás megütheti az állam által is követelt 300 frtos fizetést; de melyik minő mérvben nyerjen segílyt a galaczi templom kijavítása költsége mennyiségétől feltételeztetik.

Tudom, hogy az ig. tanács adatok nyomán fogja elhatározni a mikéntet és mennyiséget, mind a mellett nem leend szükségfeletti, ha az ig. tanács igen tisztelt tagjai jó előre meg ismerkednek ez ügygyel.

A galaczi templom az ajtó fölötti kőbe vésett évszám szerint, ha emlékem nem csal a 13-ik század elején épült, s ennyiben megérdemli a kijavítást, mint régi imaház. Más történelmi adat följegyezve nincs sehol; de mintán nem csak

*) E pontra nézve nézetünket közelebről fölfejtjük. Szerk.

új fedelet vesz igénybe, hanem a tölgyfa oszlopok által fentartott boltozat helyébe új boltozat és a hasadozott falak erősítésére új kőlábak kellene, mert a régiékből, főleg a felső részen, csak azon kövek vannak, melyek az eredeti építéskor foglalt kövekből használva a templom falába rakattak be, belől pedig új kar-menyezet és székek szükségeltetnek, mely kijavítás, a beküldött legjutányosabb költségvetés szerint 1.150 frtba van kiszámítva; miután Galacson a lelkek száma 21, ennek is nagyobb része még nyelvünket sem beszélő cigány, kilátás sincs hogy egy pár század alatt meg kétszereződjék, a lelkek száma, még a birtokos ur sem lakván ott, a templom pedig épp az ország út sánca mellett van, mely a jövő-menő szekerek által folytonos rázódásnak van kitéve, kérdés tárgyává válhatik: vajon az ennyire összeomlott, 1.150 frt tökélet fölemészthető s mégis az újabb romlás-tól féltendő templom helyett, nem czélszerűbb lenne-e a Galacra is beszolgáló papi és tanítói állomások legjobb karba helyezése, és a papilakon, hol a lelkésznek gazdaságot kell folytatni, egy két osztályú épületet állítani fel, melynek nagyobbikát imaháznak, kisebbikét szállásul használhatná, mihez a tacsai egyház hívei a megmaradott kövekért fuvaros és tenyeres segélylyel járulnának, Tacson is rövid időn papi házat kelletvén építeni. De lássuk mennyi a galaczi kepe és tőke.

Galacson van 29 és fél hold fekvő birtok, mely az eddigi gyakorlat szerint jövedelmezett 200 frtot; 60 frtot az egyháznak, 140 frtot a beszolgáló papnak; van 177 frt évenként járó tizedkamat; volt 1864-ben 1.150 frt tizedváltásági kötvény és 27 frt pénz, mely az évenként hozzá csatolt 177 frt tized-kamattal és ezek 5% kamatával 1872 végén 3.400 frt volt, ebből 458—1873 ig. tanácsi szám alatt kelt határozat értelmében egy néhány káptalanbeli egyháznak segély czímen kiadatott 800 frt és így a tőkésített kamat újból visszaesett 2.600 frtra, mely azon idő óta jelen év végéig ismét 3.800 frtra nöhetett föl; ha már ebből leszámítjuk a templom javítási költséget 1.150 frt, marad 2.650 frt, melynek kamata tenni fog 132 frtot a krajczárokat nem számítva, ebből ismét, a mint értésemre esett, 50 frt kamat benttartatik tartalék tőkének; ezek szerint a galaczi kepe ez lenne:

földhasznobér	140 frt,
tized kamat	177 frt.
tőkésített kamat	82 frt,
összesen:	399 frt,
ebből papót illető lenne	266 frt,
tanítót	133 frt.

Midőn tudjuk, hogy Tacson az ev. luth. tanító kellőleg van díjazva s jól berendezett iskolát tart, tehát községi vagy állam-iskolára nem igen lehet számítani; a 800 frt jövedelmet élvező luth. pappal szemben a tacs-galaczi papi fizetés alig haladja meg az 500 frtot, nem e arra kell törekedni, hogy a meglevő tőkéből a lehető legkevesebbet fordítva építkezésre, papi és tanítói fizetés által legyen biztosítva a két egyház és tacsai iskola jövője? A tényállás ez,

az elhatározás az ig. tanácsot illeti. Soraimat figyelemre méltónak tartottam, hogy az ig. tanács üdvös határozata által az irt egyházak és iskola jövője annál biztosabb és tartosabb alapra legyen fektetve. Adja Isten! *)

Nagy Mihály,
ev. ref. pap.

A marosi egyházmegyéből.

Közonka, dec. 18. 1876.

Abodi Nagy József emlékkövére njabban adakoztak: Losonczy József b.-madarasi pap 2 frt, Nagy Mózes 20 kr, Dali János 20 kr, Molnár Lajos 20 kr. Soltész ref. pap (Cserefalváról) 50 kr, Gönczi Lajos sz.-udvarhelyi tanár 1 frt, Gönci János 1 frt, Kármán József ref. lelkész, Uj-Verbászról 1 frt, Schneider Pál papnövendék Uj-Verbászról 50 kr, Balaskó Ferencz kükküllővári gazdatiszt 50 kr, Andrási Géza kükküllővári számadótiszt 1 frt, Biró József kükküllővári gazdasegéd 1 frt. Henter Ferencz m.-bényéről 20 kr, Székely Sándor kükküllővári ref. lelkész 50 kr, s ezenkívül a kükküllővári gyűjtést eszközölte. Szöllösi István jeddi pap 20 kr. Összesen 9 frt 80 kr; ehez adva az első közlemény összeget (3 frt 60 kr.) az eddigi gyűjtés eredménye: 13 frt 40 kr.

Köszönet érte a jó sziveknek! Bizottsági megállapodás szerint a gyűjtés január hó végén lesz bezárva, addig az „emlék“-ről megemlékezni akaróktól bármily csekély adományt is köszönettel fogadok. Jó szivek, hallgassátok meg a kérő szót!

Gönci János,
ref. pap.

A szilágyszolnoki egyházmegyéből.

Szilágy-Cseh, 1876, dec. 26.

T. Demeter Sámuel ur, e lapok 48-ik számában „gyász-ünnepélyeink“ című cikkében, szembeállítva „a régi konsistorium“ és a „mostani igazgató tanács“ etárgyban tett rendeleteit — mintegy hibáztatja az utolsót, hogy e „gyász-ünnepélyek“-et „nem a népesebb ekklézsiákban“, hanem csak „az egyházmegyék központi helyén“ megtartandóknak rendeli. S ebből oly fattyu-hajtások kinövési lehetőségét föltételezi: melyek, úgy a ref. vallásra, mint annak híveire káros hatást idézhetnek elő.

Tisztelni tanultam én, minden meggyőződésemből származó véleményyt; de bocsánatot kérek, ha e cikkben kifejezett aggodalmakat — mint nagyon is pietisticus színezetűeket — túlszigáztatoknak tartom; úgy általános, mint részletes szempontból.

Szerintem: az igazgató tanács rendelete sokkal correctebb, s az így tartandó „gyász-ünnepély“ sokkal inposantobb, mint a „régii konsistorium“ szerénti, melylyel kezdetben magam sem tudtam megbarátkozni. Mert csekély nézetem szerint: a „gyász-ünnepélyek“ hatása nem a hallgatók

*) Ez érdekes közleményre válaszul szolgál az ig. tanács gyűléséről 1876—52-ik számukban olvasható tudósítás azon pontja, mely szerint mind a galaczi templom kijavításának, mind a tacsai pap és tanító fizetésének szabályozása elintéztetett. Szerk.

számában, hanem azok intelligenciájában keresendő, s egy pár, vagy több ezer oly ember előtt tartott emlék-beszéd, kik sem az elhunytat, sem annak működését nem ismerték „pusztában kiáltó szó“-ként hangzik el, midőn a bár csekélyebb számu, de értelmileg művelt hallgatóság — már előre rokonszenvezvén a megtartandó ünnepélyvel — úgy szólva: ösztönszerűleg vesz abban részt s igazán buzdul, és lelkesül. Vannak népes egyházak, melyeknek hivei oly alsó fokán állnak a műveltségnek, hogy még politikai hírlapot sem olvasnak, annyival kevésbé, egyházit; és az ilyenek előtt szónokolhatunk a szellemi fölemelkedettség — hazaszeretet — önmegtagadás, áldozat-készség kitűnő áldásos voltáról, végig hallgatják ugyan, de fölfogási képességek hiányában, legfőkébb a szónok dicsőretére, vagy gáncsolására szoritkoznak, a nélkül, hogy a fölmutatott példány-kép követésére csak gondolnának is. S nem egy pap járhat úgy emlék-beszédével, mint én jártam nem régiben, mikor a dicsőült V. Ferdinánd fölött emlékbeszédet tartottam, melynek végeztével hallgatóim azt kérdezték: ki volt az a Ferdinánd? Ha már egy ily, hazánk történetében epokhalis uralkodó gyász-ünnepélyén is megtörtént e kérdés, a minorum gentium egyénekénél nem sokkal hihetőbb-e?

De midőn „az egyházmegyék központjain“ tartatnak a „gyász-ünnepélyek“, hol már maga az egyház-község nagy része a műveltebb osztályhoz tartozik, s válogatott szónokok végzik azokat, természetesebbnek találom, hogy az egyházmegye világi férfiai is, kik talán egyházközségük templomát egész év folytán nem látogatták, nagyobb érdeklődéssel csoportosuljanak az ily ünnepélyekre; részint saját gyász-érzelmeiknek kifejezést adandók, részint a szónokok egyénisége által föltüntetett nemes vonások méltánylása folytán, jóra, és nemesre lelkesülendők.

E központi „gyász-ünnepélyek“-re nézve, azon aggodalmát nyilvánítja t. cikkíró ur, „hogy ezekre papok, és mesterek kötelesek levén bemenni az egyes községekben, még isteni tisztelet sem fog tartatni, s e miatt bosszankodást idézend elő az egyházközségekben.“ Nem említve azt, hogy még az egyházmegyei közgyűlések alkalmával is — hova csakugyan büntetés terhe alatt köteleztetnek papok és mesterek megjelenni — gondoskodva van arról, hogy körönként bizonyos számu papok és mesterek otthon maradjanak, az isteni tisztelet s előfordulható vallásos teendők végrehajtására a mennyiben a közelebbi idő tapasztalása bizonyítja, részint fizikai okoknál fogva p. o. távolság, rossz utak, mód- hiány, sat. lehetetlennek tartom, hogy minden pap és mester az ily „gyász-ünnepélyek“-en megjelenhessék; részint, anynyi prudenciát fölteszek paptársaimról, hogy ha elmenni szándékoznak, nem felejtkeznek gondoskodni arról, hogy hallgatók isteni tisztelet nélkül ne maradjanak.

Azon is aggodik a t. cikk író ur, hogy ily eljárás mellett „a ref. egyház tiszta hite megzavartatik, midőn az ünnepélyes menet, s talán a gyász-koporsó kitételével adott fény az „engesztelő szent mise“ felé hajlás gyanuját költené föl a nép lelkében. Én megvallom, jobb véleménynyel va-

gyok anyaszentegyházunk hivei felől. Mert a tömeget sokkal igazhitűbbnek tartom, hogysen az évek sorain alig nehányszor előfordul ily „gyász-ünnepélyek“ megingathatnák; annyival kevésbé, mert a legnagyobb résznek fogalma sincs „a miséről“, sem annak jelentőségéről, s tulajdonított hatásáról. És mi papok, pályánk folytában, csak megmagyaráztuk, hogy az ily ünnepélyek nem annyira vallásos érzület, mint inkább az elhunyt derékek iránti tisztelet s kegyelet nyilvánulásai, a hála által rendezettek; melyeknek tehát semmi, a tulvilágra ható varázsuk nincs. És nem is hiszem, legalább hosszú pályám folytán nem hallottam, hogy hallgatóim valamelyikének lelkében ily eszme csak meg is villant volna, s ha valaki ennek vádjával illetné ref. egyházunk hiveit, az minden más vallás tagja lehet, csak a miénk nem. E tekintetben tehát nyugodt lehet a t. cikk író ur.

Tovább menve aggodalmi nyilvánításában, azt mondja: „hogy némely egyházmegye és egyház, a tanodák pedig csaknem mind hétköznapon tartván ily „gyász-ünnepélyeket“, félő, hogy „kedvezőtlen időkből, politikai, vagy felekezeti ünnepet parancsolnak reánk“ s kérdi: „mivel állunk ellene e parancsolatnak?“ Nekem ugyan — ki az ily dolgokban minden tudomásomat csak az egyházi lapokból meritem — nem jut ezzembe, hogy egyházkerületünk valamelyik megyéje, vagy egyházáról ilyet olvastam volna; de abban, hogy a tanodák hétköznap tartják meg: a vallás iránti tisztelet nyilatkozatát látom, mely a vasárnapot, mint közönséges isten-imádás idejét, szabadon, zavartalan hagyva — úgy az érdeklődőknek, mint a minden jóra, és nemesre fogékony ifjúságnak alkalmat nyújt, a dicsőültek fény-képén elmerengve, példájuk követésére lelkesülni. Midőn, ha az ünnepély vasárnapra tétetnék, bizonyára az ur háza látogatásának rovására történék; a mennyiben a tanodai helyiségek oly művelt hallgatósággal bíró egyházak keblében léteznek, mely szívesebben keresi fel e ritkább, s több élvezetet nyújtó ünnepélyeket, mint a hetenként előforduló közönségeseket, s megszokottakat. Ha pedig „kedvezőtlen idő“ jönnek — mint az 50-sek valának — mikor a szurony-erdő előtt a legbátrabb legény is kénytelen volt meghunyászkodni, az ily parancsolt politikai ünnepélyek, minden erkölcsi súlyt nélkülözve, hatás s jelentés nélkül maradnának magára a népre nézve is. Parancsolt felekezeti ünnep lehetőségét, ismerve anyaszentegyházunk kormányzó testületének szellemét, a chimaerák országába tartozónak hiszem.

Vége, aggodalmi betetőzésétül egy kérdést erőszakol ki, mely valószínűséggel is alig bírhat, e szókból: „ki biztosítja a papokat arról: miszerint az ily gyász-ünnepélyek analogiájára, a hallgatók közül egyik vagy másik nem fogja-e kivánni: hogy halottjainak emlékezetére a szokásos temetési szertartáson kívül még egy későbbi, vasár vagy köznapokon gyász-istenitisztelet tartassék“?

Ez inkább tréfásan, mint komolyan föltett kérdésre, a felelet is csak hasonló lehetne; s a „quod licet“ stb. talán elég is lenne. Mert, hogy a nép a távolban, talán épen csatatéren elhunyt kedvesei emlékére szokott olykor-olykor

gyász-ünnepélyt tartani: azt tudom s magam is tartottam ílyet. Ámbár egygyel nagyon megjártam. Ugyanis: a híres königgräzi csata után, egy esetetnek hirdett katonáért az emlékünnepet — szolgabírói bizonylat folytán — megtartván s az illetőt nagy keservesen megsiratván... alig egy pár hó múlva, a holtak vélt egyén épen, egészségesen haza jött s most, mint loldog család-anya, lemosolyogja a temetési szertartást. Nem mondom ugyan, hogy ezzel más más pap is járhat így, de azt igen: hogy négy évtizedet meghaladott hivataloskodásom alatt nem volt példa arra, miszerint az egyszer vallásos szertartással helyben eltemetett egyénért, később új gyász-ünnepély tartása kívántatott volna. És én ezt nagyon is természetesnek találom; mert a közmiveltségű ember, legkedvesebb halottját is eléggé megtisztelve hiszi azzal, ha koporsója fölött szíve fájalmát tolmácsoló beszédet tartathat s nemcsak hajlandóságot nem érez, de irtózik — mint a természet romlatlan gyermeke — a hegedni kezdett szív-sebeket új illetés által fölszakgattatni, a miveltebbek pedig sokkal komolyabb szempontból tekintik a vallásos szertartásokat, hogy sem azokból gunyt üzni, sokkal inkább tisztelik a törvényt hogy sem azt ily úton kijátszani, méltóságuk alattinak ne tartanak. Ha pedig — minek lehetőségéről is kételkedem — a parádézás biú viselkedete e tekintetben meglepne valakit, az egyszerű elutasítás a legcsalhatatlanabb gyógyszer, s a mint eddig ily követelésektől nyughattunk, higgye el t. cikkíró ur! nyughatni fogunk ezután is s központi gyászünnepélyeink nem fogják utánzásra ambitionálni hiveinket.

És így élsorolva a t. cikkíró ur e tárgyban aggodalmait, kereken kimondja, hogy „a gyakorlatba jött gyász-ünnepélyeket nem helyesli“ s háromnemű fokozatos eljárást ajánl, melyek elsője az igazgató-tanács elnökét s az egyházmegye előljáróit; a más kettő az egyházközségeket s azok papjait illeti.

Az elsőnemű eljárás szerinte e lenne: „az igazgató-tanács akkori elnöke távirati úton hívja be az egyházmegyék előljáróit, hogy a rendes temetési szertartásban részt vegyenek.“ Ez szép és talán telkesíthető is lenne ha nagyjaink mindenike Kolozsvárt vagy táviradi egyenes vonalban halna meg s az egyházmegyék előljárói mind olyan helyt laknának, hova 24 óra alatt a meghívás elérkeznék; de miután az igazgató-tanács székhelyétől s talán a táviradi vonalától is félreeső helyen történhetik a halálozás, s a még sok vidékeken hiányzó táviradi elégtelen oly gyorsan szállítani a fölhívásokat, hogy azoknak kívánt eredményök lehessen: ideig-óráig legalább ez ajánlat önmagától elesik.

A községenkénti harangoztatás ellen hosszabb vagy rövidebb legyen az: nem szölok; valeat, quantum valere potest. De már hogy minden községben a pap emlék-beszéd tartásra köteleztessék, ezt oly tulságos kívánatnak látom, melyről ha a t. cikkíró ur komolyabban gondolkozik: maga is megsokalja. Mert hiszen papolni csak mindnyájan tudunk, de nagyok fölötti emlékbeszéd tartásra nem mindenikünknek adatott a „szólási nyelv.“ Folytonos tanulmányozás — ismeret gazdagítás — és egy bizonyos „ihletség“ nélkül: „emlékezetes“ beszédet igen; de buzdító, lánggra-gyújtó „emlékbeszédet“ tartani lehetetlennek tartom, a parodiázás pedig nem egyházi szószerkebe való

Én tebát mindezek folytán: csak az igazgató-tanács gyakorlatba vett rendeletét tartom legcélszerűsőbb s illőbb módnak nagyjaink emlékére tartandó „gyász-ünnepélyeink méltó megülésére.“

Lehető ugyan, hogy érveim — mint nem „illetékes hely“-ről jövök — nem oszlatják el a t. cikkíró ur aggo-

dalmait; de miután a sorompó föl van huzva s a verseny ter szabad: szóljanak hozzá mások is s győzzön a mi jobb.*)

Fábián Dániel,
ref. pap.

KÜLFÖLDI KÖNYV-SZEMLE.

(?) A nem rég elhalt Lang kitűnő „Reform“-ja, melyet Bitzius és Furrer, mint szerkesztők, ép oly kitűnőleg folytatnak, régi szokásához képest a múlt évről is közöl, az egyik szerkesztő tollából, könyvszemlét, melyben a vallási- és rokon-irodalom múlt évi kiválóbb termékeit, ismerteti rövid, de jellemző vonásokkal.

Lepünk olvasó közönségének legnagyobb része nincs azon helyzetben, hogy az ismertett műveket, szűkös jövedelméből, megszerezhesse, de épen azért érdekesnek tartjuk e szemlét, bár kivonatban, bemutatni, hadd lássák, mely irányban és módon nyilatkozott az emberi szellem e téren a most lefolyt évben s ez által a fejlődés folyamatának felszínén maradhassunk.

Furrer, a szemle írója, egy fölsohajtáson kezdi, hogy „bár nem csak a papok, hanem a könyvkereskedők is élénk érdeklődésre számítanak ma is még a theologiai és egyházi kérdések iránt, szélesebb körökben is,“ de „a vasútak ez időszakában nem igen várnak, már sok türelmes olvasóra.“ mert a terjedelmesebb művek helyett inkább csak compediumokkal, értekezésekkel és röpiratokkal kiálkoznak. Mind e mellett azouban nem lehet panaszkodni, mert — folytatja a szemle — „kitűnő szövetségesek törnek velünk együtt ugyanazon célra Német-alföldön, Angliában, Észak-amerikában és épp oly gyakorlott, mint ernyedetlen védők szó-szólóink francia és spanyol földön. Azt is tudjuk mindnyájan, hogy Görög-, Magyar- és Olaszországban, sőt a távol Indiákon sincs hiány szellemes, valódi komolyságu férfiakban, kik a vallást, a legfőbb szabadság nevében, mint az úldús egy új erőforrását óhajtják néptük, hazájok szívébe oltani.“

Néhány sorral odább a kiválóbb irodalmi termékek bemutatására tér a szemle.

A sort a zürichi Schweizer Sándor „Jobbra és balra“ (Nach rechts und links) című értekezés-gyűjteménye nyitja meg. Különösen figyelmet érdemelnek azok

*) Igen tisztelt agg barátunk megbocsát nekünk, ha kijelentjük, hogy ha bár Demeter S. némely aggodalmai részünkről is talcsigázottaknak tartjuk, a kérdés lényegében vele egyetértünk. A kérdés lényege ez: helyes-e az, hogy minden egyházmegyében csak is egy központi helyen tartassék emlék-ünnepély, melyben a tapasztalat szerint, a vidékről csak is lelkészek és tanítók, legfőlebb egy-két gondnok vesz s vehet részt? Nézetünk szerint: nem, mert az ily emlék-ünnepélyek legfőbb célja az, hogy a hivék egyetemenkéntől nagyobb részére gyakoroljanak jótékony erkölcsi befolyást. Ennél fogva ha nem is minden kicsike egyházban, de mindazokban, hól a hivék között van egy oly jelentékenyebb contingens, mely az ily ünnepélyek célját, jelentőségét s erkölcsi hasznát átértetni s átérteni képes, tartani kellene s népesebb gyülekezeteink lelkészeinek legnagyobb részét olyannak ismerjük, hogy e feladat betöltésére képes is.

az értekezések, melyekben az ősz szerző Strausz meg Hartmann ismeretes keresztyén-ellenes álláspontját helyezi kellő világításba, mind történelmi, mind philosophiai szempontból. Schweizer mind e két gondolkodót historialag kimagyarazza, érdemeiket méltatja, de egyszersmind élesen és tisztán rajzolja balfelfogásukat is, melylyel a keresztyén vallás valódi lényegét félreismerik.

Volkmar Gusztáv Márk evangélistáról szóló összehasonlító tanulmányát, egy függelékkel bővített, második kiadásban bocsátá közre. Szerző a Márk, de neve alatt ismert evangéliumot historiai alapon nyugvó s. ezéltatosan szerkesztett tan-költeménynek tartja, melynek ismeretlen költője, szerinte Jézus és Pál után egyik legnagyobb szellemű férfiú volt. Volkmarkt mély tudományossága s éles-elmű bizonyítási eljárása mellett még inkább kitünteteti mély kedélyű és költői szelleme s ha művét elején megtámadták is, utóbb mind mind jobban elismerték tudományos értékét. A szemle írója maga nem mindenben osztozik ugyan a szerző nézetében, de azért nem tagadhatja meg a mű tudományos és különösen gyakorlati jelentőségét.

Volkmar még más oldalról is föl van említve, mint a tanítványai által kiadott „Évkönyvek“ egyik munkatársa, a midőn Strausz „Régi és új vallás“-a fölött tartott előadásai összegezését nyújtja e tartalmas kötetekben, a melyekkel még olyan körökben is jelentékeny hatást tudott tenni, a melyekben „a theologusok különben nem egy könnyen nyerne beocsáttatást“ jóformán megingatván a Strausz-féle mű majdnem kanon-szerű tekintélyét, úgy hogy lassankint még a legszajásabb kiabálók is megtehetősen elhallgattak a „kritikus Dávidnak az egyház Goliáth ellen intézett e korszak-alkotó parittyája hajításáról.“

A korán elhunyt Berchthold könyve „az igaz keresztyénségről“ a szalma-rágók azon szemrehányását cáfolja meg, mintha a reformerek rossz vigasztalók volnának, fényes példákkal tanusítván, hogy annál hatásosabban lehet építeni és vigasztalni, minél kevésbé ragaszkodik az ember elévült dogmatikához.

Kradolfer, ki korábban az ősz-keresztyén moral és a modern korszellem viszonyáról szóló értekezésével vonta magára a figyelmet, újabban egy füzet úti rajzot, vallásos elmélkedést és emlék-beszédet tett közzé egyszerű, de ép oly kecses és művészi előadás által, tűnve ki.

Schramer Isten megismerhetőségét vizsgálta, de vizsgálata eredménye nem új, mert a véges elme, szerinte is, csak a végeseket foghatja meg.

Bulle Ernő szabad és mély vallásosságtól átlengett egyházi beszédek tett közzé, Hausrath (nálunk is ismerik. . .) Strausz Dávidot és korának theologiáját ismereteli kiválólag vonzó modorában, Koller pedig Gruholzer Henriknek, a republikánusnak, életrajzát nyújtja.

(Vége következik.)

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HIREK.

Előfizetőinket fölkérjük, sziveskedjenek az előfizetési pénzeket, minden zavar kiküldése végett, egyenesen Stein János kiadó urhoz küldeni be.

— Az egyházkerületi pénztár átadása az eddigi pénztárnoktól az ujonnan választottnak a napokban ment végbe. Mi, kik tudjuk, hogy az egyházkerületnek régebbi pénztárnokaival mennyi vesződése volt s részben van még ma is, nem tehetjük, hogy Sárkány Ferencz, eddigi pénztárnokunk ily korán történt visszavonulása fölött sajnálatunkat ne fejezzük ki, mert ő úgy a képesség, mint az ügy-buzgalom s lelkiismeretes pontosság tekintetében semmi kívánni valót sem hagyott ott fönn. Megnyugtató csak az, hogy az ujonnan választott felől is biztosan remélhetjük ugyanezt.

— A magyarországi prot. egyll. kiadványai egy nagybecsű művel szaporodtak újra. Dr. Kovács Ödön „Vallás-bölcsészete“ értjük, melynek első terjedelmes kötete a napokban hagyta el a sajtót. Hozzánk ugyan még nem küldetett be, de azért alkalmunk volt átpillantani s a futolagos áttekintés is meggyőzött arról, hogy magyar theol. irodalmunk legkiválóbb termékei közé méltán sorozhatjuk. Közlebbiből tüzetesebb ösmertetését adjuk s mutatványt is közlünk belőle.

— Az „Egyházi és iskolai szemlének“ úgy látszik, vannak oly munkatársai is, kiknek könyvtárában nagy hiányt pótolna a Sasku Károly „Mivelt-társalgója.“ Ha annál a lapnál nem volna rendes gyakorlat mindig csak anonym gyanusítani s gyalázni s azoknak a „kalvinistáknak“ volna elég bátorságuk nyílt sisakkal lépni a küzdőterre, a közlebbi szám belföldi rovata írójának megküldéném e művet újévi ajándékkul, mert lenne mit tanulnia belőle. Nem szándékom ezzel az urral, ki — Poe Edgarddal szólva — „itt a földön névtelen,“ feleselgetésekbe bocsátkozni s ily-forma kifejezéseit: „a Prot. közlöny hagyjon fel a hazugsággal“ az új szerkesztő „nyelvét öltögeti,“ „törpe“ s „hátról(?) megkerülve, ki fogjuk őt füstölni,“ hasonlókkal tromfolni vissza. Az irodalmi tisztességes nyelv azon szótárában, melyet én használok, ily szólások nem találhatók s úgy látszik, hogy az „Egyházi s iskolai szemle“ némely munkatársai, privát használatra, külön szótárt készítettek maguknak. Én példájukat nem követve, csupán a következő tárgyilagos megjegyzésekre szoritkozom.

Lapom azon állítását, mely szerint az a bizonyos „kalvinista“ azzal vádolta az enyedi gondnok urakat, hogy a tanoda vagyonát pazarolják, a rovatvezető ur hazugságnak mondja, mert „az a kalvinista még csak távoli vonatkozásban sem szólott az enyedi tanoda gondnokairól a vagyonkezeléssel kapcsolatban, mert hiszen az enyedi vagyonnak „független“ és „felelős“ kezelője a gazdagondnok, tehát neki szílt a lecke. Figyelmeztetem a t. urat, hogy ha a gazdagondnok elleni személyes gyűlölségének lángja egy kissé lecsillapul, olvassa el az enyedi vagyon-kezelésre vonatkozó legközelebbi egyházkerületi végzéseket. Az 1875-iki jegyzőkönyv 71-ik pontja 2-ik kikezdése így szól: „a n. enyedi főtanoda vagyonának kezelése jövőben az időnkénti gondnokokra és gazdagondnokokra bízatik, kiken kívül az anyagi ügyek felett rendelkező gondnokság tagja lesz még az időnkénti ig. tanár (rector professor) és azon tanár ki az időszerint az előjárósági jegyzői hivatalt viseli. Érvényes határozathozatalra legalább két gondnok jelenléte szükséges.“ Kiegészíti e végzést a 73-ik jegyzőkönyvi szám 1-ső pontja, mely a gazdagondnok állását így körvonalozza: „a gazdagondnok a nagy-enyedi főtanoda összes vagyonának közvetlen felelős felügyelője s intézője, kitől egyenesen függnek a vagyont kezelő hivatalnokok, ki azonban maga is függ a főtanodai gondnokságtól, melynek gondnoki állásánál fogva maga is tagja, szavazattal azonban csak azon tárgyalásoknál bír, melyek nem az ő eljárása felett határoznak.“ Ugyancsak az utasítás 5-ik pontja így szól: „a gazdagondnok magánál a főtanoda semminemű pénztét nem tartja, hanem

az eladásokból, a kikölcsönzött tőkék kamat-jövedelméből, a haszonbérékből sat. minden beérkezett pénzt azonnal a főtanodai pénztárba utalványozza, a gondnokságnak teendő jelentés mellett, ugy szintén, minden a gondnokság által megszavazott kiadást — külön napló vezetése mellett — a közpénztárra utalványoz.“ Így lévén ott szabályozva a vagyon-kezelés, föltéve, de meg nem engedve, hogy ott pazarlás megy végbe, ítélje meg a t. olvasó, hazugság volt-e a „Prot. közlöny“ azon állítása, hogy az a kalvinista a gondnok urak ellen súlyos vádat emel? A t. rovatvezető ur pedig jegyezze meg magának, hogy ha csakugyan oly mélyen tiszteli Zeyk Károly főgondnok urat s gondnoktársait, mint a hogy állítja, bizonyítsa be ezt tényleg az által, hogy ne vegye védelmébe azt a kálvinistát, kinek vádjai a fentebbiek szerint, nem csak a gazdagondnokot, hanem az egész gondnokságot a legsúlyosabban compromittálják, legalább is azok előtt kik az efféle anonymus recriminatióknak hitelt adnak.

Kifogásolja a rovatvezető ur azt is, hogy programomban nem hangsúlyoztam a „szabad protestáns theologiai tudomány képviselését s mivelését.“ Ez alatt tán azt érti, hogy én nem declaraltam, hogy az u. n. orthodox vagy liberalis theol. iskolához tartozom-e? Erre csak annyit jegyeztem meg, hogy én nem mostanába jöttem haza külföldről, hogy e tekintetben szükségét éreztem volna a színvallásnak. Másfél évtizede annak, hogy én az egyházi irodalom terén munkálk; igaz, hogy munkásságom nagyon parányi és jelentéktelen mind ez ideig, s inkább csak a gyakorlati lelkészet terén mozgó, de azért arra még is elegendő, hogy az, ki azt csak némi figyelemmel is kísérté, e kérdésben velem tisztában lehet, a nélkül hogy újra meg újra proclamatiókat bocsátnék szét. Különbben is megjegyzem, hogy e lap feladatául nem azt tűztem ki, hogy abban mélyeséges theologiai dissertatiókat bocsássok közre, melyeket csak egy pár „ex professo“ theologus élvezhet, hanem főként azt, a mit bevezető cikkemben körvonaloztam.

Mindezeknél inkább bántja azonban a rovatvezető urat az, hogy én a püspöki körözüvényeket „hivatalos“ számmal és a mi több, a püspök „hivatalos aláírásával“ közlöm. E tekintetben közelebből nyilatkoztam s nyilatkozatomat továbbra is fűntartom. Persze, fáj a „Szemlének.“ hogy e körözüvényekből nem csinálhat előfizetőket fogdosó monopoliumot. Ezt én is felette sajnálom, de nem tehetek róla. Én ugy fogom fel a dolgot, hogy mind az állami, mind az egyházi hivatalos körözüvények arra valók, hogy mentől szélesebb körben köztudomásra jöjjenek s még a királyi leiratokat is jogában áll bármely lapnak utánnomatni. Különbben is én azon helyzetben vagyok, hogy a hivatalos körözüvényeket nincs miért az enyedi „Szemléből“ vennem át, miután azok a főtiszt. püspök ur által, egyházkerületi végzés alapján, a kolozsvári espereshez s általa hozzám is, mint jogzóhoz s levéltárnokhoz, ha egy pár nappal később is, mint az enyedi Szemléhez, de mindig hivatalosan. köröztetés végett, megküldetnek, s így midőn én azokat e lapban közrebocsátom, távolról sem sérttem meg ez által sem a főtiszt. püspök iránti tiszteletet, sem az irodalmi tisztességet, hanem szolgálatot teszek az ügynek, melynek érdekében áll, hogy e körözüvények mentől szélesebb körben ösmeretek legyenek. Kérem a rovatvezető urat, ne keresse abban gyönyörűségét, hogy mindig a személyeket lázítja egymás ellen

s legyen meggyőződve arról, hogy én a főtiszt. püspök ur iránti köteles tiszteletet, mint annak eddig is jeleit adtam, ezután is respectálni fogom s nincs okom kételkedni abban, hogy a főtiszt. ur is többre becsüli a nyílt, őszinte szót, még akkor is, ha az véleményétől eltérő, mint a porba csuszó örökös hizelgést, mely hozzánk — protestansokhoz — sehogy sem illő. Szerk.

— A népkönyvtárak terjesztése s népszerű tudományos előadások rendezése végett Berecz Antal, Boja Gergely, Domtör János, György Aladár, Péterfy Sándor, P. Szatmáry Károly, Schwarcz Gyula és Türr István kezdeményezése folytán ismert novü szakférfiakból egy állandó központi bizottság alakult Budapesten, mely most küldi szét a népkönyvtárak alapítása, szervezése s kezelése tárgyában készített kidolgozott utasításait, ugy szintén azon művek sorsjegyzekét, melyeket ily könyvtárak számára hasznosnak s ajánlatónak tart. Az utasítások egészen gyakorlati szempontból vannak szerkesztve s az alapszabály tervezeten kívül különösen kiterjednek arra, miként kell a népben az olvasásvágyat felkelteni, s hogyan lehetséges ezen első lépés után az illető községben ugy szellemi, mint anyagi tekintetben társadalmi reform-mozgalmat megindítani. A könyvjegyzék 43 számból s mintegy 115 kötetből áll, kiterjed a szép-irodalom, hasznos ismeretek s tudomány minden ágaira, csak olyan műveket ölel fel, melyek a népnek komoly erkölcsi irányuk, nemzeti jellegök s styl tekintetében egyaránt ajánlhatók. A könyvjegyzék, mely csak a magyar irodalomra szorítkozik, évről-évre revidiáltatni fog. A bizottság gondoskodott arról is, hogy e műveket népkönyvtárak számára lehető öicsón meg lehessen szerezni s ez okból tett felhívása folytán megnyerte Zilahy Sámuel könyvkereskedő (Budapest, váci utca 9. sz.) ígretét, hogy az itt közlött művekből bármennyit s bármelyiket a kitett bolti áránál 15 % -al olcsóbban hajlandó adni. Ugyanonnaz az említett utasítás s könyvjegyzék kívánatra ingyen bárkinek is elküldetik. A bizottság ezenkívül lépéseket tesz a közoktatásügyi- s belügyminiszteriumnál ezen utasítás s könyvjegyzék ajánlása s terjesztése végett. Magyarországon eddig közel 300 népkönyvtár létezik. Remélhető, hogy ezen üdvös mozgalom az említett nagyfontosságú intézménynek helyes irányt fog adni s egyuttal rövid idő alatt a népkönyvtárakat s ezzel egyutt az olvasó s művelt közönség számát is jelentékenyen meg fogja szaporítani. Minden idevágó fölvilágosítással megkeresésre szívesen szolgál a bizottság jegyzője Mayer Miksa (Budapest, vár, a közoktatási ministeriumban.) E nagyfontosságú ügyre kiválóan felhívjuk lelkésztársaink figyelmét. Közelebből a kibocsátott tervezetet egészstarjedelmében közölni fogjuk.

— **Értesítés.** Alólirt tisztelettel tudatja a t. cz. érdekeltekkel, hogy az erd. ev. ref. egyházkerületi pénztárnok-ságot átvevén, hivatalos működését 1877 január 1-ső napján megkezdette. Lakása: Kolozsvárt, Párizs-utca, 13. sz. Deák József, az erd. ev. ref. egyházkerület pénztárnoka.

A szerkesztő postája.

Filó Lajos urnak, N.-Körös. Nagy becsü közleményét köszönettel vettem s a legközelebbi szám egyik ékességéül közlöm. Levélben többet

Koncz Józsefnek, M.-Vásárhelyt. Küldeményed kiváló érdekt s fölhasznalom. Az erdélyi egyházi szonoklat megírását ez anyaggyűjtésnek szükségképen meg kell előzni s remélem, hogy buzgó kezdeményezésedet a többi könyvtárnokok is követni fogják.

Réthy Lajos, tanfelügyelő urnak. Déva. Hól késik ön az éji homályban?

„Őszintének.“ Háromszéken. Nem tudom ki vagy, de fogadd így is szives köszönetemet, hogy jobb érzelmed sugallatát követve, a Nemere közelebbi számában Sincerus mystifikatit kellő világításba helyezted. Én szánt szándékkal nem feleltem neki, mert jobbra használhatom az időmet; minthogy minden anonym gyanúsítóval s gyalázkodóval szóba álljak. Él j boldogul!

Hirdetések.

STEIN JÁNOS

erd. muzeum-egyleti könyvtárúsnál Kolozsvárt kaphatók:

- Kovács József.** Husz ünnepi és alkalmi prédikáció. Ára 1 frt 20 kr.
- Fejes István.** Egyházi beszédek. II. füzet. Ára 2 frt.
- Fábián Mihály.** Az Isten országa az evangéliumi magyarázatok szerint egyházi beszédekben Schweizer S. nyomán. Ára 1 frt 80 kr.
- Péterfi Sándor.** Egyházi szent beszédek különféle alkalomra. Új folyam VII. kötet. Ára 1 frt.
- Clementis Romani epistolae,** Edidit, Commentario critico et adnotationibus instruxit, Mosis assumptionis quae supersunt collecta et illustrata addidit, omnia emendata iterum edidit Adolphus Hilgenfeld. Ára 4 frt 36 kr.
- Andreae, Dr. H. V.** Ursprung und erste Entwicklung der Kirche Christi in Vorlesungen über die Apostelgeschichte des Lucas. Ára 7 frt 80 kr.
- Hausrath, D. A.** David Friedrich Strauss und die Theologie seiner Zeit. I. Theil. Ára 5 frt 20 kr.
- Sprüngli J. Ib.** Christlicher Reisebegleiter. 500 Sprüche des neuen Testaments mit Denkversen. Ára 1 ft 56 kr.
- Pfaff, Dr. Friedrich.** Schöpfungsgeschichte mit besonderer Berücksichtigung des biblischen Schöpfungsberichtes. II. umgearbeitete und vermehrte Auflage. Ára 7 frt 80 kr.
- Witz Ch. Alphonse.** Die Lehre Christi nach den Seligpreisungen. Apogetische Vorträge. Ára 1 frt.
- — Einleitung in die Schriften alten und neuen Testaments. Ára 2 frt.
- Jahrbuch der Historischen Gesellschaft Züricher Theologen.** Herausgegeben von Dr. Gustav Volkmar. Ára 3 frt 90 kr.
- Ziegler Antou.** Die Nachtseite der evangelischen Glaubenswissenschaft mit Rücksicht auf Kirchliche Praxis Ára 5 frt 20 kr.
- Szilády János.** Egyházi beszédek. II. füzet. Ára 2 frt.
- Gyöngyösy Sámuel.** Magyar protestáns egyházi szónoklatok. Ünnepi, alkalmi, közönséges és gyászesetekre. II. füzet. Ára 1 frt 80 kr.
- Albert János imakönyv templomi használatra.** n. 8-rét (276 l.) 1 frt. 80 kr.
Kötve 2 frt. 10 kr.
- Bod Péter.** Házassági törvényrajz, vagy a házassági törvényekről való tanítás, melyben a mátkaság, megmásolás és elválás körüli házassági különféle esetek felhozatnak, megvizsgálatnak, és a tudósok véleményeiből, közönséges zsinatok folytából és végzéséből meghatározatnak. Anyanyelvre általtette, b. c. II. József császár házassági rendelkezéseivel, újabb időbeli közönséges sz. zsinatok határozataival és felsőbb rendelkezéseivel, megtartván az eredeti munka §-ainak számjait, meg bővítette kis-baczoni Benkő László. 8-rét (VIII. 251 l.) 1 forint.
- Kozma Mihály.** Temetési alapigék. Az ó- és új testamentomból összeszedette K. M. Bővítette és sajtó alá rendezte Kozma Ferencz. n. 8-rét (XVI. 124 l.) 1 frt.
- Bod Péter.** Megújított egyházi törvénykezdető, vagy törvénykezés módját tanító könyv, melyet B. P. nyomán meg bővítve anyanyelven irt s közhasznú czélból kiadott kis-baczoni Benkő László. 8-rét (XI. 301 l.) 1 frt.
- Fábián D. innepi, közönséges vasárnapi és alkalmi imák.** Egyházi használatra. n. 8-rét (XII. 176 l.) kötve 2 frt. 30 kr.
- Népszertü egyházi beszédek egy egész évre** 8-rét (XV. 608 l.) 3 frt.
- Gerok K. Egyházi beszédek.** G. K. után Kovács Lajos. I. füzet. Ünnepi egyházi beszédek. Közrebocsátja Fördös Lajos. n. 8-r. (196 l.) 1 frt 20 kr.
- Heiszler József, dr.** Egyházi munkálatok. 2. és 3. kötet. n. 8-rét (188. 188 l.) kötetenkint 1 frt 20 kr.
- Kiss Mihály.** A szentírás gyöngyei, vagyis bibliai legjelesebb mondatok betürend szerint. 8-rét (174 l.) 84 kr.
- Kolozsvári Sándor, dr.** Az erdélyi ev. ref. egyházkerület egyházjoga. Két füz n. 8-r. 3 frt.
- Kovács Samu.** Egyházi beszédek. n. 8-rét. (104 l.) 88 kr.
- Margócsy József.** Protestáns egyházi beszédvár. Évnegyedenként egy-egy kötetben megjelenő és az egyházi év minden ünnep és vasárnapjára szóló beszédgyűjtemény. Szerkesztve M. J. által. 4 kötet. n. 8-rét (174, 167, 164, 159 l.) Kötetenkint 1 frt 40 kr
- Protestáns alkalmi beszédvár.** Félévenként egy-egy kötetben megjelenő és az élet és halál különféle viszonyaira és eseteire szóló beszédgyűjtemény. Szerkeszti és kiadja M. J. 2 kötet. n. 8-rét (156, 164 l.) Kötetenkint 1 frt 40 kr.
- Mihályi Károly.** Keresztyén templomba és háza illő erkölcsi rajzok, az emberi teremtésről. Egy sor egyházi beszéd. 1. kötet. Az évi beszéd-sor első fele. n. 8-rét (XVI. 280 l.) 1 frt 80 kr.
- Szász Domokos.** A vallásos eszmék története. Főiskolai tauulók s mivelt olvasók számára. 2 füzet. n. 8-rét (XXIX. XVI. 196 l.) I. füzet 80 kr II. füzet 90 kr.
- Székács József összegyűjtött egyházi beszédei.** I. kötet. (VII. 431 l.) kötve 3 frt.
- Újtestamentom, a szentírásnak a szent tudomány jelen álláspentjához és korunk kívánataihoz alkalmazott fejtegető és gyakorlati magyarázata, kézikönyvül lelkészek, iskolatanítók és családatyák számára Dr. Wollfahrt J. F. T. német dolgozata után adalékokkal Dinter, Liskó sat. munkáiból bővítve áttolgozták és kiadják: Incze Dániel és Herepei Gergely. 2 szakasz. legn. 8-rét (1254 l.) 8 frt. I. szakasz 5 frt. II. szakasz 4 frt.**

Megjelenik
minden csütörtökön.

Szerkesztési szállás:

b.-farkasutca 14. sz. hova
a lap szellemi részét illető
közlemények címzendők.

Kéziratok nem adatnak vissza.

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

Kiadó-hivatal:

Stein János könyvkereske-
kedése, hová az előfizetési-
pénzek legcélszerűbben pos-
tautalványnyal küldendők.

Előfizetési ár:

Egész évre 6 frt., félévre 3
frt., évnegyedre 1frt. 50 kr.

FELELŐS SZERKESZTŐ ÉS LAPTULAJDONOS: Szász Domokos.

Tartalom: A vallás a kultur-államban, tekintettel hazánkra, Filó Lajos. — Központi igazgatásunk s még valami (folytatás.) Szász Béla. — Az áll. ig. tanács nagy gyűléséből. — Tárca: Megyesi Pál levelei VI. közl. Szilágyi Sándor. — Vidéki élet: A vajda-hunyad-zarándi egyházmegyéből (vége.) — Az udvarhelyi egyházmegyéből. — A sepsi egyházmegyéből. — Külföld: Britania. — Külföldi könyvszemle. (vége.) — Egyházi és iskolahírek. — A szerkesztő postája.

A vallás a kultur-államban, tekintettel hazánkra.

Hogy hazánk már a kultur-államok sorába lépett ezt az, ki annak intézményeit, törvényeit, irodalmát, külső beruházásait csak felületesen ismeri is, kénytelen egyszerre beismerni.

Azonban birhat valamely nemzet a kulturélet minden látszó kifejezéseivel, s mégis beléleletben meglehet, hiányoznak a kultura valódi alapföltétei. És a kultura ezen alapföltéteinek, mert azok belsők, létesítése sokkal nehezebb is, és hosszabb idő munkája, mint csupán külsőségeinek s alakzatainak áthonosítása.

Ott a hol a külső kulturának a belső kultura is teljesen megfelel; és így a hol meg van a kellő értelmi fejlettség, mely a körébe vágó dolgokról helyesen itél, az öt tulszárnyaló dolgokról pedig bölcselkedni nem kíván, a hol meg van a nép minden rétegében a kellő morális képzettség és begyakorlottság s azzal együtt a munka és a törvényes frend szeretete: ott virágzó és boldog az egyesek magán élete, azzal együtt az állam élete; és a vallás is az ily társaságban találja fel a maga legéltetőbb levegőjét.

Egészen más a vallásnak helyzete az oly államban, mely a kultura külső és ragyogó sallangjaival és kellékeivel bir ugyan; de belől még a nép rétegében nélkülözi a valódi kultura szellemi és erkölcsi létföltéteit.

A kulturállamnak már vallásszabadság kell. Helyesen! A vallás a szabadságtól nemcsak nem fél, sőt azt magának egyenesen postulálja; s ha a szabadság az élet és tevékenység minden más mezején el volna is nyomva: a vallás-, s azzal együtt a lelkiismereti szabadságot még martyr-vérrel is fen kellene tartanunk.

Azonban az oly államban, mely mégcsak a kulturélet külső ragyogványával bir, a vallásszabadság is másféle gyakorlati alkalmazást nyer, mint az oly államban, melynek a népeletheben belső kulturája sem hiányzik.

A csak külsőképen művelt államban a nagy többség, a szépen csengő szavak nyomán, a látszat után indul; és hányszor csalódik meg! Alkotni, tenni kíván, hogy minden lépésével nyoma lássék a haladás ösvényén. De épen a külsőre irányzott tulnyomó törekvésénél fogva a belélet fokozatos fejlesztését, mint lassúbb munkát, többnyire mellözi. Minden reform egyszerre kapóssá válik előtte, s átülteti azt, ha annak talaja előkészítve nincs is. Innen a sok importált, de meg nem honosodott s áldást nem hozó reformok. Az ily államban a sokaság nagy részénél az a legnépszerűbb egyén, ki a többit szabadelvűségével tul bírja kiáltani. Pedig a kulturfejlődés mezején a liberalismusnak egyoldalú kultusza, és a konzervatív vagy orthodox czimvel bármily iránynak és nézetnek egyenes diffamálhatása, nem egyéb mint a kulturának kezdetleges állapota, gyermeki vagy legfőlebb ifjúi pezsgése, melynek még rendszeren sok tévedései és botlásai szoktak lenni.

Idejáruul még az ily csupán külsőképen kulturállamban, hogy az egyének legnagyobb része a tudásnak és ismeretnek magasabb fokán képzele magát, mint a minőnek a mértékét valóban megüti s itél, és irányt adni akar olyan dolgokban is, melyekhez

nem ért. És itt áll elő azután a társadalmi életben a végetlen khaosz, az érdemeseknek sokszor a közteréről az üres szájkodók általi leszorítottása, és a higadt tanácsadók s dologhoz értők szavának meg sem hallgatása. Menynyi csapás, mennyi hátrány járul ebből a nemzet szellemi és erkölcsi fejlődésére! Nagy igazságot érint a francia bölcs, midőn így szól: „L'ignorance n'a jamais fait de mal; l'erreur seule est funeste; on ne s'égare point par ce qu'on ne sait pas, mais par ce qu'on croit savoir.”

És kérhető valaki, hogyan függ ez mind össze föltett kérdéssel: „A vallás a kulturállamban?”

Csak úgy, hogy ugyanazon francia bölcs, kit vallási tekintetben pedig orthodoxiával vádolni nem lehet, maga azt mondja: „L'abus du savoir produit l'incrédulité;” a csak külsőleg kulturállamban pedig legtöbb esélye van a „l'abus du savoir”-nak, a birt vagy csak képzelt tudással és ismerettel való visszaélésnek.

Innen van, hogy az ily államban a vallásszabadság sokakuál a gyakorlatban u. n. confessionslosigkeitha vagy épen a vallás teljes nélkülözésébe megy át. Hogy valaki a vallás szükségességét érezze s érezze egy bizonyos vallási közösséghez csatlakozás szükségét is: ehhez a léleknek és szívnek bizonyos belső képzettsége és kulturája már megkívántatik.

Nálunk, hazánkban a nyíltan bevallott confessionslos-ok száma nem nagy; de az iskolázott osztályból felette nagy azok száma, kik tényleg olyanok. Igen, mert az egyoldalú s inkább csak külsőségben határozódó kulturánál fogva a vallás és egyháziasság mellőzését sokan a köznéptől megkülönböztető qualificatio ismervéül tekintik.

Mily másként lehet ezt Svajczzban, Skóthtonban és más prot. nyugoti egyházakban szemlélni. Ott épen az iskolázott, az u. n. művelt osztály tanusit legtöbb devótiót a vallás iránt és fejt ki legbuzgóbb, legtevékenyebb egyháziasságot s csak a nép proletárius és soha nem iskolázott része foglal el vallás és egyház irányában hideg s közönyös álláspontot.

Nálunk a vallás és egyház iránt legtöbb pozitív fogékonyság, érdeklődés és ahhoz tartozás mutatkozik a felsőbb műveltség képviselőinél és az u. n. köznépben. De ha minden jelenségek nem csálnak, a csupán külsőleg kulturállamnak a vallásos életre nem a legkedvezőbb hatása kezd már a köznépnel is mutatkozni.

Erre ugyanis az iskolázott osztály példája hat.

És e példaadás, bizony, a legtöbb esetben sem a vallásra, sem az egyházra, és az egyház közterheinek emelésére nézve kedvezőnek nem mondható.

De van a fenyegető bajnak még egy más forrása is.

Szegénységnek ugyan semmiféle államban sem nagyon jó lenni; de legkevésbé kulturállamban. A kulturállam kifejti az igényt a legalsóbb rétegben is, és a szegénység nyomorát annál érezhetőbbé teszi. A proletariatus, szegénységben és erkölcsi rokkánás képében, kezd hazánkban is terjedni; oly kinövés, mely nemzetünk ép és egészséges testén eddigelé nem igen volt szemlélhető. Az ily contingensre vallás és egyház nem számíthat. Szerencse, hogy még kis mértékben, sporadice mutatkozik.

De nagyobb baj az, hogy ez a mi kulturállamunk mindent felette költségessé tesz a szegény osztályra nézve is. Nem annyira a kincstári adó a túlterhelő, hanem az, hogy az állam egy szegény ember néhány forintnyi értékű ügyleténél is annyi különféle költséggel és kiadással együtt járó hivatalos szolgálatot tétet, a mennyi egy ezerekre menő keresetnél indokolt lehet, de a nép csekély értékű forgalmában a szegényedésnek egyik fő okozója.

Mindez azután, tekintve hogy a napról napra szaporodó kiadások mérvéhez képest a nép keresetforrása nem is szaporodik; és tekintve azt, hogy a nép tehetősebb egyeseinél is az anyagiság jobban jobban terjed és az áldozatkészség szent tüze lohad: könnyen azt fogja szülni, hogy idővel míg a hivek egy része az egyházra nézve fizetésektelenné válik s elégnék fogja tartani, ha csak az állam irányában teljesítheti adótartozását; addig a teherviselésre anyagilag képes osztálynak is egy nagy része a kultura mai állásán könnyen fog adni a vallásszabadságnak olyan gyakorlati értelmezést, hogy ne fizessünk egyházi adót!

Szomorú perspectiva! de bekövetkezését a megindult kultura mostani folyama és iránya mellett nem tartom lehetetlennek.

Egészen másként használtatik fel a vallásszabadság az oly államokban, melyekben a külső kultura mellett a belső sem hiányzik, és a hol a kultura egyik nélkülözhetlen föltétének a vallást és vallásoságot tekintik. Ott az egyház a hivek buzgóságán és áldozatkészségén rendületlenül áll; ott a vallásszabadság nem a vallás és egyház nélkülözésében, hanem inkább meleg felkarolásában s pártolásában mutatja

ki magát; ott az egyházi adó nem teher, hanem mélyen érzett szent kötelesség, melyet minden vallásos ember leróni igyekszik. Mert vallásosságot társasági létben egyháziasság nélkül képzelni sem lehet.

Mindezeknek egybevetése komoly figyelemre szólít egyházunk irányában mindnyájunkat, lelkészeket, tanárokat, tanítókat s ügybuzgó világiakat.

És hiszem, hogy egyházunkat az isteni gondviselés ereje az idő vészai között is meg fogja tartani; de hogy annak kemény megpróbáltatáson kell még keresztül mennie ezt épen nem tartom lehetetlennek. Külső ellenség ellen nem igen kell már egyházunkat védeni; de a belső betegség tovább terjedését annál inkább meg kell gátolnunk. A ker. vallás diadalmasan küzdött meg egykor a pogány Athén és Róma műveltségével: ma annak a mai kultúra ferde és egyoldalú iránya ellen kell a harcot diadalmasan megküzdenie s nekünk az Ige erejével, Krisztus tudománya szellemével, a hitélet bibliai bensőségével kell egyházunk tagjait mintegy egyházunknak visszahódítani.

Fölismerlék e fenyegető bajt a hazánkban létező különböző theol. pártok s egyik így, másik amúgy kívánt volna is azon segíteni. A segíthetésnek első föltéte, hogy a menynyre lehet, vállvetve működünk s a hol nézeteink eltérnek, legyünk egymás iránt türelmesebbek, mint valánk eddig, vagy ha egymást vágjuk, szabadaljuk is: de a Krisztus testét, a szentek egyességét hagyjuk érintetlenül!

Épen azért Szász Károly tisztelt barátomnak e lapok nem régi számában közzétett levelét, s a kölcsönös türelmességre felhívó szövegét én is szivemből osztom és magamévá teszem.

Eltérések lehetnek közöttünk; de a közös ügyben, közös érdekekben még többször találkozhatunk egyetértőleg.

Nekünk most nézetem szerint vállvetve, egyetértőleg:

1. Nagy gondot kell fordítanunk az iskolai növendékek s különösen a gymnásiumi s reáltanodai tanulók vallásos nevelésére; mert különösen a középiskolákban az újabb időkben sok helyen valóban nagyon elhanyagolva lett a vallásos nevelés, egyházunknak kimondhatatlan veszteségére. És nagy köszönettel tartozunk, hogy valamenynyi egyházi lapjaink s azok hasábjain több theol. tanáraink is ez ügyben már a megelőző évben meleg szót ejtettek.

2. Iparkodnia kell minden egyháznak, egyházkerületnek jó idején tőkét gyűjteni, azt gondosan megőrizni, sőt növelni; mert eljöhethetnek egyházainkra az egyiptomi hét sovány esztendőök szomorú látogatásai. Hogy a sürgetett domestica felállítására, kívánatos, alig szükség mondanom.

3. Nagy szolgálatot tenne egyházunknak az állam is, ha népünk között a terjedő pauperismusnak valami módon, talán az igazságszolgáltatásnak egyéb polgári ügyleteknek olcsóbbá tétele által is elejét vehetné, és így azt közvetve egyházi terheinek elhordozására képesítené.

Mindezek felett pedig igyekezzünk, a közülünk kinek-kinek adott talentumok és alkalmak szerint, azon, hogy hazánk kulturállam lehessen nemcsak külsőleg, de belsőleg is. Olyan államban virágozik a vallás és egyház, és olyan államban van meg a vallás-szabadságnak valódi áldása, melyben a külső kultúra mellett a belső kultúrának szükséges elemei sem hiányoznak.

Filó Lajos.

Központi igazgatásunk és még valami.

II.

(Folytatás.)

A felelősségre vonás tehát az egyházi, esetleg a világi, törvényszék előtt bármikor megejthető, — s aztán a törvényszéki eljárás mellett ott van az idéztem törvény szerint a közgyűlésen való felelősségre vonás. A közgyűlés az alaptörvény értelmében hat évre rója az ig. tanács tagjaira azt a kötelezettséget, hogy a központi igazgatás munkáit végezzék, egyszersmind jogot is adván nekik, ugyanez idő tartamra az átruházott jogok gyakorlására, föntartva, természetesen, magának az ítélőhatal jogát, ha vajon a törvényekkel megegyezőleg vitték-e kötelességeiket, illetőleg gyakorolták-e jogaikat?

Mihelyt e tekintetben eltérő nézetek merülnek föl, azonnal fölvethető a bizalmi kérdés s ennek miként eldőlésétől függ, ha vajon bírja-e az ig. tanács a közgyűlés többségének bizalmát, vagy sem?

Ez ideig két ízben fordult elő ez eset, egyszer indirect, egyszer meg direct módon nyilatkozáván a közgyűlés, ha bizik-e a mostani igazgató tanácsban? Indirect módon 1875-ben, midőn az ig. tanács tagjainak fele kisorsoltván, valamenynyi kisorsolt tagot ismétlen megválasztá, az egy Pogány György kivételével. Ha nem bizott volna bennök, nem választotta volna meg őket újlag. Direct módon 1876-ban, midőn a 15-ös bizottság (a theol. intézetre vonatkozó) munkálatának tárgyalása, vagy nem tárgyalása fölött volt az ig. tanácsi, meg a közgyűlési többség között

nézet eltérés. A helyett, hogy e már eldöntött ügy hosszas fejtegetésébe bocsátkoznám, egyszerűen ideiglatom a jegyzőkönyv ide vonatkozó pontjait. (l. 1876. jk. 13. jvsz.)

— — — „Elnök ő mltsza szavazásra a következő kérdést tüzi ki:

„A kerületi közgyűlés az ig. tanács eljárása helytelenítésével a 15-ös bizottságnak a theologiai fakultásra vonatkozó munkálatát tárgyalás alá kívánja-e venni? Igen, vagy nem?”

„Az elnöki kérdés szövegezése ellen többen felszóltak, följejtve, hogy az ig. tanács eljárása roszalására vonatkozó nyilatkozatok csak az indítványt támogató indokolásul hozattak fel; elnök aña a kérdést következőleg teszi fel:

„A ker. közgyűlés a 15-ös bizottságnak a theol. fakultásra vonatkozó munkálatát tárgyalás alá kívánja-e venni? Igen, vagy nem?” stb.

Mindnyájan tudjuk, a kik ott voltunk, bizonyos részről minő kifakadások történtek az ig. tanács ellen s azt is tudjuk, hogy azok a „többek,” a kik az elnök fennidézett első szövegezése ellen fölszóltak s a bizalmi kérdést nem merték szavazásra bocsátatni, épen a legtúlzobb ócsárlók valának. A kérdés fölvevése alkalmával az elnök s több ig. tanácsos kérve kérte a közgyűlést, hogy adjon konkret formában hangot az ig. tanács eljárása fölötti netaláni roszalásának s a közgyűlés nem csak, hogy nem fejezte ki roszalását, sőt magok a vitézkedő urak bizonygatták, hogy „a roszalásra vonatkozó nyilatkozatok csak az indítványt támogató indokolásul hozattak föl,” de ök szörnyű mód biznak az ig. tanácsban.

Tudom én jól, hogy a közgyűlésen van egy töredék, a mely nem csak, hogy roszalja az ig. tanács többségének ezen s bármely eljárását; nem csak nem bizk benne, hanem azt sem bánná, ha egyikünket, másikunkat olajba főznének. Csak hogy ez a töredék nem a többség — s valószínűleg nem is lesz. A többség által választott ig. tanács támaszkodik többségére, melylyei szemben a kisebbség hiában dohog, hiában intéz a közgyűlésen kiméretlen támadásokat (s mikor aztán kenyértörésre kerül a dolog, nagy hőlesen megretirál.); egy egy „kálvinista” hiában dühöng az enyedi „Szemlé”-ben, azért szívük vágya még sem teljesül be, hanem az igazgató tanács folytatja a maga meggyőződése szerinti eljárását. Nem is volna rosz, ha a többség választottjai a kisebbség kedvéért földadnák akár álláspontjukat, akár állásukat. Ezt az „egy kálvinista” aligha megéri, minden dühöngése mellett, mind a mellett, hogy az ig. tanács többségéről azt mondja, hogy „meghomlott,” s mind a mellett, hogy azt a valótlaniságot is szélnek ereszti, hogy az ig. tanács „minket és az egész hazai alkotmányos világot minden évben azon meglepetésben részesít, hogy a közgyűlés megrovásának és bizalmatlanságának gyakran egyhangú nyilatkozatára se adja be lemondását a közgyűlésnek.”

Ej, ej, „egy kálvinista” uram, hát nem hallotta hírét a Deák Ferencz sajtó-törvényének, mely szerint „hazudni nem szabad.” Hát hol van az az egyhangu bizal-

matlanság és megrovás? Szeretném, ha megmutatná, mert én meg az 1876-diki közgyűlés jknyvének 74. vszáma alatt (az ig. tanács évi működésének megvizsgálására kiküldött bizottság jelentésében) ezt olvasom: — „hogy a beszámoló ig. tanács az egyház-kerület ügyeinek vezetésében meleg elismerést érdemlő buzgalmat, munkásságot s a legkisebb részletre is behatóan kiterjedő figyelmet fordított; minek folytán kiküldöttségünk a közgyűlés e tárgy elismerését jegyzőkönyvileg kifejezteni hozza ezennel javaslatba” — minek a végzése során a következő passus felel meg: „Közgyűlésünk — az állandó ig. tanácsnak egyházaink s iskoláink ügyei vezetésében s felügyelésében tanusított ügybuzgalmáért s kifejtett munkásságáért méltányló elismerést s köszönetet szavaz. — —”

S ugyanily egyhangu (mert szavazás megjelölése nélkül jegyzőkönyvre vett) elismerést a megelőző évi jknyvekben is olvashat az egy kálvinista — s még is bizalmatlanságról, megrovásról beszél. Mondom: hazudni nem szabad.

Hanem, igen is, megérheti, hogy a mostani ig. tanács többsége, nagy öröme, lemond, t. i. abban az esetben, ha az ilyen egy kálvinista féle emberek többségre jutnának a közgyűlésen; de addig, becses engedelmevel, csak maradunk; kötelességeinknek megfelelően legjobb meggyőződésünk szerint s a felelősségtől vissza nem riadunk, sem a törvényszék, sem a közgyűlés előtt.

Hogy a törvényszék még halálra nem ítél, hogy a közgyűlés még el nem csapott bennünket, az csakugyan, fájhat az egy kálvinistának, de, mi nem segíthetünk a dolgon. Sőt, az igazat megvallva, nekünk nem is fáj.

Ennyit a felelősségről.

Szász Béla.

Az áll. igazgató-tanács nagy gyűléséből.

Kolozsvártt, január 7-én, 1877,

Jelen voltak: főt. Nagy Péter elnök; Elekes Károly, Benkő János, dr. Kolozsvári Sándor, dr. Kovács Ödön, Lészai Ferencz, Szász Béla igazg. tanácsosok. Deák József pénztárnok, Bodor Antal titkár, Szabó Ádám számvevő.

Az időközben elnökileg elintézett ügyek bejelentése után a következő nevezetesebb ügyek láttattak el:

A főt. püspök jelenti, hogy a mult ülés meghatározván a föltételeket, melyek mellett a pénztár az új pénztárnoknak átadható; {miután Deák József ur a feltételeknek eleget tett: a pénztár átadására kiküldött bizotíságot utasította az átadás megkezdésére.

Szász Béla jelenti, hogy az átadás 1876 december 30-dikán megejtetett, az átadásról szóló írásos jelentést legközelebbre ígervén. Mind két jelentés tudomásul vétetett.

A püspök bemutatta Taylor Róbert és Blaikie Vilmos angol presbyterianok meghívóját a presbyterián alliance egyházai nevében 1877. jul. Edinburgban tartandó nemzetközi gyűlésre, melyben nevezett megbizottak főhívják egyházkerületünket a részvételre, lehetőleg angolul tudó és

„komoly hívő“ tagok által. Magyar reformált egyházkerületünk képviseltetése ez egyesületi gyűlésen legilletékesebben az egyetemes conventen levő elintézendő, b. Vay Miklós ő nmlga, mint az 5 egyházkerület legidősebb főgondnoka, fölkéretik, hogy a meghívóra való válasz-adás és a gyűlésen való képviseltetés elintézését tegye lehetővé.

Az államsegélyi tavalyi bizottság ez évre is kinevezetik.

A gr. Mikó Imre sepsi-szent-györgyi 60.000 firtos hagyományáról szóló birtokba vételi okmányt a kolozsvári törvényszék átküldi. Áttétetik a főt. püspök urhoz, ki báró Kemény Gáborral együttesen van az alapítvány felvételére megbízva.

A püspök jelenti, hogy a n-sajóikáptalan vizsgálati jkönyvből láthatólag a kolozs-doboka megyei altanfelügyelő a szentmátéi iskolából a Gönczi-féle tanszereket elvitte, hogy átadja egy más iskolának, hol több hasznát veszik. A nm. miniszter urhoz felirat intéztetik e hivatalnoki tulkapás ellenében.

Az erdélyi gazdasági egyesület fölhívására az új és népszerűbb modorban szerkesztendő „Erdélyi Gazda“ pártolására a tanodák fölkéretnek. (A püspök az egyházmegyéket már fölszólította ez ügyben.)

A medgyesi egyház országos segély-gyűjtés iránti kérése az engedély kieszközlése végett a nm. miniszteriumhoz ajánlással fölterjesztetik.

A kusalyi egyháznak két követelés kiegyenlítéseül följánlott két birtok elfogadása megengedtetik.

A domestika kassára történt adakozások gyűjtő iveri Kézdivásárhelyről (91 frttal) beküldetvén, az összeg pénz-tárba tétetik. Az igazgató tanács egyszersmind kimondja, hogy miután a gyűjtő iverk, töle nem függő okokból csak későre küldettek ki, az esperesek értesítettnek körrendeletileg, hogy a gyűjtésre megállapított 5 év elsejének végit, a közgyűlés jóváhagyásának reményében, 1877. dec. 31-dikén számítja.

A vallás és közoktatási miniszter az államsegély számadásait kiegészítés végett visszaküldi a már tökécsített összegeknek, mint áthozatalnak, a számadásba való vezetése végett. Megtörténik.

Az 1876. évi közgyűlés jkönyvének 58. pont 7. alatt előforduló lényeges sajtó-hiba körrendeletileg kiigazittatik, e szerint az egyházközségi takarékmag (bőr) táruk kikölcsonzött terményei után „a kamatok az adósoknál nem tökécsithetők.“

A népiskolai mozzanatok kimutatása számára megállapított rovatok iverk mellé használati utasítás állapittatván meg, kiküldetik az egyházmegyékhez.

r. t.

TÁRCZA.

Medgyesi Pál levelei.

Az eredeti példányokról

Közli:

Szilágyi Sándor.

(Folytatás.)

VI.

1852. Aug. 22.

Reverendissime domine mihi honorande.

Salutem et servitiorum commendationem. Munkácsról 21 praesentis nekem irt kegyelmed levelét tegnap estve felé vöttem, és hogy kegyelmed megemlékeztvén köztünk való beszélgetésünkről, nem mulatta el magától abban fáradni, mint újéhatná vagy vonhatná hozzám az fejedelem asszony ő nagysága kegyelmességét, és az én alázatos szolgálatomat is ő nagyságához: igen kedvesen vöttem kegyelmedtől; holott nem hogy ezeknek idegenülésére szántsándékkal okot adtam volna, látja isten, oly nehéz ez controversiák kimeneteléből következhető idegenségek vége felől gondolkodnom is, hogy meg nem tudnám írni kegyelmednek, szintén ugy nem kívánom ha lehetne ellenkeznem ő nagyságávril mint a tűzben nem hágnom. S nohá én most is Tamás vagyok ezeknek is successusa felől, kibem már sok és nagy emberek haszontalanul fáradtanak; de minthogy nem nehezebb az istennek kisebbek, mint nagyobbak által mun-

kálkodni az ő dispositiojában, nekem kedves dolgot cselekedett kegyelmed, ha az ő nagysága szívét igazabb informatioval lágyította, s annál inkább, ha annak jó effectusát is ismertetheti velem. S ideje is volna ugyan immár, ha az Christus tanítvány szava szerint akár csak az én sok patientiám, submissiom, várákozásom arra vinné kegyelmedeket is, hogy megmondaná: Domine dimitte illum. nam clamat post nos etc. az én respectusom kevesebb, de bizony kiált az igazság, ki felől azt szokták mondani: hogy, ha tandem is, de justa causa triumphat. Sapienti satis etc.

Az mely kérdéseket kegyelmed teszen tőlem, nohá beszélgetésünkből is vehetett lument kegyelmed arra magának, de most is azon szóm vagyon, ha ugy kelletnék lenni, én semmi metalis controversiákat reservalnom nem kívánnék, hanem bár mindenek totaliter sopialtatnának, csak alkatnánk meg előbb annak conditioin, és azoknak megállása és tartása felől lehetne bizonyos és állandó securitas utrinque, kívált képen, hogy az erőtleneb félhetnek az erősebbektől mindenkor. Hogy pedig ezelőtti tractákban is onnan adatott volt arra alkalmatlanság, hogy fenn maradjon valami, könnyű volna ex actis megmutatni, de azzal irásomat nem szaporitom.

Az mi pedig azt illeti, mit cselekedhetnék a jószág pro bono pacis, ez, minthogy az conditioin közzé való volna,

és sem az jobb egyességhez való inclinatioját ő nagyságának eddig különbben nem értem mint ezelőtt, idő előtt volna ugy tetszik arról nekem is resalvalnom, ha érthetném az nagyobb pontumokban az ő nagysága cessionját s kívánságát is ugy reménylem, talán nagyobb akadályt az sem tenne, ha hozzá tenné ő nagysága is az igazságot, az én szolgálatomnak is valami kis tekintetét s maga fejedelmi kegyelmességét is, hogy magna decent magnos; s viszonttag én is az ő nagyságok méltóságát s az jó egyességnek is hasznát és szeretetét előttem viselvén, melyek felől ha mikor az idő és alkalmatosság hozza, mind írását kegyelmednek szeretettel látom s mind örömetben beszélek felőle kegyelmeddel, ha ugy kívántatik. Praefectus uramnak ő kegyelmének is az igazsághoz való jó inclinatioja felől nincs semmi kétségem, s abban is hogy több jó akaró szolgát inkább hogysen panaszlót kívánna ő nagyságoknak szerzeni; de adversante fortuna frustra adhibetur diligentia, annál inkább ha kegyelmed ex sacris s ő kegyelme ex politicis együtt nem segíti az igazságos és egyességes jót: kire segítse isten kegyelmeidet és tartsa kegyelmedet is jó egészségben. Ex Medgyes, 22 Augusti A. 1652.

Reverendissimae dominationis vestrae ad officia paratissimus

Sigismondus Loniai m. p.

Külczim: Reverendissimo domino Paulo. Medgyessy, celsissimae dominae dominae Susannae Lorántffy, Celsissimi quondam domini Georgii Rakoczi Transylvaniae principis relictuae viduae concionatori aulico etc. domino honorando.

(A névalírás Lónyai saját kezével.)

(Erédetije a m. k. kam. levéltárban.)

VIDÉKI ÉLETT.

A vajda-hunyad-zarándi egyházmegyéből.

N.-Rápolc, 1876. decz. 25

(Folytatása és vége.)

A szászvárosi egyház is azon szerencsés helyzetben lévén, hogy — isten kegyelméből — két papot tarthat, a nélkül, hogy az egyháztagek csak egy filléryi papi-fizetést is adnának, talán arra nézve is — ámbár püspöki vizsgálat alatti egyház — kiterjed a főtisztelendő püspök ur fenn idézett indítványára. Ezen egyházban is a papok igen szép fizetést huzván, a tized kárpótlás kamatjaiból, nem szükség igénybe venni a hivek kepezetési jóakarátát. A tanító fizetését megbirják az egyház ingó vagyonának kamatai s így nincs szükség e tekintetben is. Az egyház vagyona növekedni szokott a papi állomások megüresülése alkalmával is. A szászvárosi egyház ebben a tekintetben is szerencsés, mert püspöki vizsgálat alatt álló egyház lévén, csak olyankor érzi magát a hunyadi egyh. megyéhez tartozónak, mikor esperes választásról van szó. Ilyenkor aztán testestől, lelkestől a hunyadi tractushoz tartoznak; de mikor arról van szó, hogy a papi interkaláre jövedelem — törvény értelmében — az özvegy árvai pénztár javára fordíttassék, akkor csak püspöki

vizsgálat alatti egyház lesz, csak hogy a terüh alól kivonja magát.

Vajjon nem lehetne-e ezen a bajon is segíteni s adnormán: „királyi városok“, ezen egyházakkal is elbánni?

Igy történt a Pap István halálával, $\frac{1}{2}$ évi papi-fizetés 1500 forint, a Dáné Istán nagy papságra elévívésével újból 1000 forint illette volna özvegy-árvai pénztárunkat; hanem erre nézve nem érezték a törvényt a szászvárosi egyházra nézve kötelezőnek, minthogy püspöki vizsgálat alatt áll. Az hogy szászvárosi pap volt a hunyadi egyh. megye esperese abban az időben, az nem tartozik a dologra s nem is bizonyít semmit. A mult évi esperes-választáskor már ismét a hunyadi egyh. megyéhez tartoztak, annyira, hogy miattok a hunyadi egyh. megye legnagyobb patronusát vesztette — szerencsére rövid időre.

A papi lakok Szászvároson igen jó karban vannak. A leány-iskola 4—5 □ ölnyi kiterjedéssel, a mint én futólag látásból megítélhettem, 37 tanuló befogadására tökéletesen elég; nagyobb nem is szükséges, nehogy vagy egy vidéki leánykát is belehessen fogadni. Városi iskolában, ugyszólvá, egy tanító elég, minek is tanulnának többet, hiszen Borsosbácsi is csak egyedül volt félszázadig s még is kimondaná, hogy a keze alól kikerült leány gyermekek kiképzésében hiány lett volna? Magok a polgárok azt is látják, mily nagy szükség van egy második papra és hogy egy második pap a közmivelődésre sokkal többet tehet, mintha ezen a fizetésen két pap-tanárt alkalmazva, a virágzásnak indult gymnasiumot fölemelnék egész gymnáziummá. Nekik tanár nem kell, hisz az a gymnáziumban is tanítva, talán tanítana, vagy egy lozsádi, rápolti, harói vagy isten tudja melyik falusi gyermeket is. A dézma-fizetést pedig a néhai kegyes alapító nem azért alapította, hogy annak más is hasznát vegye s különösen nehogy kiszivárogyon egy kis tudomány-szikra attól a dézma fizetéses egyéntől falura is, hiszen az csak a szászvárosi ref. hiveknek van hivatva világotlani. Ugy látszik, a szászvárosi ev. ref. polgárság (tisztelet az intelligens osztálynak) nem akarja — mert azt fel nem tehetem, hogy nem tudja — átlátni, mily nagy szükség volna Hunyadmegyében egy teljes gymnáziumra; így az olyan szülők, kik gyermekeiket tanítani akarják, megvolnának mentve attól, hogy gyermekeiket idegen helyre vigyék — mielőtt érettségi vizsgát állanának — s e miatt igen gyakran elbuknak, mig itt szem előtt emberekké fejlődhetnének, mert ha ezt átlátaná, akkor helyeselni, pártolni kellene azon indítványt, hogy a kis papi állomásból két rondes tanári állomás szerveztessék és ezen két tanár egyszersmind vinné a fole papiteendőköt is. Az egyháznak az a haszna lenne, hogy két pap helyett ezután három lenne; a gymnázium pedig kinöhetne teljes gymnáziummá s milyen nagy nyereség lenne ez Hunyadmegyére. Mikor az a papi-fizetés alapított, az a nézet lehetett, hogy két tudományos pap elég a mivelődés terjesztésére; de ma arra a meggyőződésre jutott a világ, hogy egy teljes gymnázium több miveltséget terjeszthet, mint két tudós pap, s épen ezért ezt tekintetbe véve, talán joggal tehetné a mltgos igazgató főtanács, hogy a szászvárosi kis

papság betöltését elhalasztva, törvényjavaslatot terjesztene az egyházkerületi közgyűlés elé, hogy a szászvárosi kis papi jövedelemből két tanári állomás szerveztessék s ezen tanárokat, rendes tanár-választási mód szerint (minthogy a szászvárosi ref. egyháztagok képét nem fizetvén, választási jogot úgy sem élvezhetnek) az egyh. kerületi közgyűlés választaná; ezen két tanár papi címmel lenne felruházva s a papiszolgálat fele részbeni vitele is kötelességök lenne. A papi teendőket úgy is elvégezhetik; Kolozsvártt 4 pap 3600 forintért 8631 lélek után viszi a papi szolgálatot; Szászvároson ily formán 3 pap 5000 forintért elbírja vinni 782 lélek után a papi teendőket.

Meglehet, azt fogják szememre lobbantani, hogy fiaim vannak s ez okon csak is önzéshől irtam e véleményt s ez igaz is, csak hogy ilyen önzők sokan vannak Hunyadmegyében, kik gyermekeiknek a tanulói pályán haladhatása szempontjából ezen véleményt magokévé téve, azon biztos reménnyel néznek egyházkerületünk vezérférflai felé, hogy a szászvárosi gimnáziumot, Hunyadmegyének ezen világító tornyát magasabbra fogják emelni és ezen felemelés munkájába gördülő — ugynevezett ócska kiváltságos — akadályt elhárítva, tért nyitának arra, hogy Hunyadmegye saját területén felüött mivelt és hasznos tagokat, hű fiakat adhasson a hazának és egyháznak.

Péter Albert,
n.-rápolti ref. pap.

Az udvarhelyi egyházmegyéből.

Január, 5. 1877.

„Az a legerősebb állam, melynek legjobb iskolái vannak.“

Jules Simon.

Legyen szabad a fentebbi idézetet egy kis változtatással egyházainkra alkalmazni, s kimondani: az a legerősebb egyházközség, melynek legjobb szerkezetű iskolája van.

De szinte felesleges oly messze, Franciaországba menni, hiszen főbist. püspök urunk éppen a fennebi nagy igazságot mondotta ki egyik beszédében: rontsátok el a templomokat, hagyjátok meg az iskolákat, s felépülnek a templomok; rontsátok le az iskolákat, hagyjátok meg a templomokat, s összeomlanak a templomok. S ki merné az ezen szavakban rejlő mély igazságot tagadni, kétségbe vonni. Mi az oka mégis, hogy népnevelésük, mintha a stábilismus átka nehezedett volna reá oly lassan halad, oly beteges, mételyes kinézésű. Mi az oka, hogy midőn olvassuk e lap 307—46 számában: „lanyhán, mondhatnók, egyik napról a másikra tengődve, foly tanügyi életünk majd nem tíz év óta“ kalapunkat bennebrántjuk s azt mondjuk: igaz!

Minden betegségnek van előidéző oka, s mig az okot föl nem ismertük, hasztalan fogunk gyógykezeléshez. Okának kell lenni népnevelésünk alúsékonyságának is. A következő sorok, ennek feltüntetését czélozzák.

Midőn az 1868 XXXVIII ik tv. cikk megszületett, abban teljes semmit nem tevérsre éreztük magunkat privilégizálva,

Megvan a tanfelügyelő, iskoláink felügyelete felesleges. Biró, körjegyző, szolgabíró mind arravalók, hogy megnépesítsék az iskolákat, mirevaló ezután beszélni a nép előtt a gyermeknevelés fontosságáról. Készen van a miniszteri tan és óraterv: ki kell függeszteni az iskolaház falára, álljon melléje a tanító, vogyen vesszőt a kezébe s készen van minden; a'hatunk csendesen. Oh boldogság országa!

Ime az eldorádó! Valahára ébredünk, s jól kiébezve beszéljük el, hogy álmunkban mennyi kolbászból font keretet láttunk. Most azonban ismét fordulhatunk más oldalra, nem zavarja senki alvásunkat; mert még jobban körül vagyunk barikádirozva, van az igazgató tanács kebelében tanügyi referensünk; lessz tanügyi bizottságunk: mily szépen elvégeznek mindent.

Oh szomorú csalódás! Hiszen éppen a tanügyi referens ébreszt fel ezen lap 307—46; 308—48 számában csendes alvásunkból. Fél álomban szétnézünk, s azonnal észre vesszük, hogy nincs az egész egyházkerület számára készített népiskolai tantervünk.

Nem mondom, hogy nincs mindenik egyházmegyének külön tanterve; mert az egyházmegyék iskola tanácsa, csak nem mindenütt készített egyet. De a hány egyházmegye van, anynyi különbözőféle a tanterv is. A hány ház, anynyi szokás. S ha ezen különböző tanterveket egymás mellé állítjuk: végzetlen örömmel fogjuk látni, hogy most már valahára mégis felépül a félbe maradt bábel tornya. Ha csak felületesen futunk is át a sok különböző tanterven, elmondhatjuk: adtál uram! esőt, de nincs köszönet benne! Már pedig a mig nem lesz egyházkerületünknek egy minden egyházközség is kolájára vonatkozó egységes tanterve: addig csak türjük el a vádat, igen nagyra ne szökjünk protestáns népnevelésünkkel. Azt sem ajánlhatom, hogy fogadjuk el a miniszterjum által kiadottat, mert az igen nagy szabású; látszik rajta, hogy zöld asz talon készült. Elismerem, hogy szakemberek készítették; de én külömséget tudok tenni a tanterv készítésben a szak és gyakorlat emberei között. A gyakorlat embere tudja megmondani, hogy megnyit bir ueg az 1. 2. 3. stb osztályos.

Minden munkában az eredmény a czélszerű felosztás és berendezéstől függ. Rendszeresség a fődog a teendőben; mert a ki minden előre készített tervenélkül fog valamihez, tájékozatlansággal kapkod ide s tova: azon veszi észre, hogy még semmit sem végzett s már hangzik az estvéli takarodóra a harangszó. Nincs népiskoláinkban egy jó, munka berendező óraterv, s itt rejlik a betegségnek egy fő oka. Föl van ugyan bigyesztve némelyiskolában a miniszterium által kiadott óraterv; s még ismerem egy olyan tanító testületet, is mely ismét külön óratervet dolgozott ki; de egyik sem tartotta szem előtt egy jeles tanítónak azon mondasát: a gyermeki olyan mint a pillangó, mely nem szeret egy virágon hoszasan mulatni. Mindenik osztály számára egyenlő mennyiségű foglalkozási időt szabni ki: oktalanság. Egy 1 ső és egy 6 ik osztályos gyermekkel nem szabad egyforma idő tartam alatt foglalkozni egy tantárggyal; mert a nagyobb ha meg bírja is az egy

órai figyelmeztést, a kisebb szinte még fél órát sem bír ki. Csak a Hercules csizmája volt hajdan olyan, mely minden ember lábára talált; de az az egy-egy órai foglalkozás, nem mindenik osztályra alkalmazható. Ne kössük hozzá a gyenge gyermeki lélek tarka pillangójának szárnyát egy virághoz huzamos időre; engedjük repülni; mert különben elundorodik a virágtól. Készítsünk egy olyan óratervet az egész egyházkerület számára, mely a gyermeki lélek lassu fejlődési processusának tökéletesen megfeleljen. Készítsük szak emberek; de olyan szak emberek által, kiknek sokszor volt alkalmuk meglesni a test mozgásában nyilvánuló gyermeki lélek unalmát az egy tárgyjal való hosszúság foglalkozás miatt.

Az 1868 XXXVIII, s még inkább az 1876 XXVIII tv-cikkekben a külhatóságot, mint a pontos iskoláztatás segéd eszközét, rendelkezésünkre adja a kormány. Felhasználtuk-e ezen segítséget a kötelességeiket nem érző szülők nógatására? Fel; de csak ritka helyen. Ha a szolgabíró belép az iskolába, gyanakodó szemmel nézünk utána a kert lyukán, s alig lessük ki onnan, mindjárt kérdőre vonjuk a tanítót: mit keresett a szolgabíró az iskolában? S ha azt mondja, hogy a mulasztók névsorát vette át büntetés végett, azt feleljük reá: hagyja el tanító úr, ne adogassa ki, eligazítjuk az efélét magunk is, mi autonomicus testület vagyunk. Vagy azt mondják némelyek, hogy jó szívvvel bebocsátánám én a szolgabíró az iskolába; de sem falusbíró, sem körjegyző, sem szolgabíró, soha arra felé sem jár. Sőt ha átirók is valamit végrehajtás végett: rá sem hederint. Hát nem tetszik legalább homályosan emlékezni ezen szóra: jó orvoslat. Rendelkezésünkre van adva a külhatóság; jogunk nem felhasználni segédkezését; ne sohajtozzunk, ne panaszkodjunk hát; hanem tegyünk; mert a sült galambok megrikultak.

Az eddigiek még csak hagyján! nunc venio ad fortissimum. Nagy betegsége népnevelésünknek a tanítók gyakori állomás változtatása. Hogy egy tanító sikerrel taníthasson, arra sok különböző tényezőnek ismerete szükséges, mely tényezők megismerésére még egy pár év sem elégséges. Pedig a kisebb egyházközségekben nemcsak minden évben; hanem tán minden félévben tanító változás nem. S így tanítóinknak egy nagyobb osztálya csak mint praktizáló figurál a tanító testületben. Csak egy példát a sok közül. 9 évi papságom alatt, most a negyedik tanítóval szolgálok. Az első változás hely cserélés miatt esett novb. 30-tól, február 26-ig; a második haláleset miatt okt. 4-től febr. 22-ig; a negyedik helycserélés miatt decem. 31-től, május 4-ig. Mintha éppen ki lett volna keresve, hogy az állomás üresség, mindig a tanítóre essék; s így a 9 évből esett 7, megmaradt 6, mely 6 év ismét csak praktizáló évnek esett az új tanítók részére. A községi iskoláknál nem ily gyakori a hely változtatás; mert ott csaknem mindenütt egyforma a fizetés; míg nálunk, felekezetenél, különbözők a tanítói fizetések, s sokszor elég egy kalangya buza és 1/2 kalangya zab többlet, hogy viszketeget természet szerénnyel rakodjék. Hogy ezen betegségét miként lehetne meg gyógyítani erről gondolkoznak a fő orvosok.

Ugy gondolom, hogy az elő sorolt okok legnagyobb akadályai népnevelésünknek. Jövő alkalommal az iskolai kézi-, tan- és vezér könyvekről.

Menyhárt András,
kecsedi ref. pap.

K Ü L F Ö L D.

Brittania.

Moody és Sankey lelkészek kezdeményezése nyomán a brittaniai különböző prot. felekezetek kebelében élénk közlekedési s. illetőleg egyesülési mozgalmak indultak meg, melyek figyelmünkre igen méltók. Laharpe, francia tanár, e mozgalmakról érdekes ösmertetést tett közelebről közzé, melyből főlemlítjük a következő adatokat. Angliában a presbyterian iránynak két árnyalata volt eddig, melyeknek egyike angol, másika skót eredetűnek vallotta magát, a nélkül azonban, hogy akár a hit, akár az egyházalkotmány kérdéseiben jelentékesebb eltérések forogtak volna fön közöttük. Mindkét fél átlátta, hogy erejük egyesítése által mindketten nyerni fognak s miután barátságos egyezkedés nyomán az egyesülés módozatait megállapították, Liverpoolban, az unio ünnepelesen proclamaltatott. A skót eredetű congregatiók közül 25 virágzó gyülekezet lett a szövetség tagjává.

Hasonló egyesülés ment végbe, csaknem ugyanazon időben Skocziában is, a skót szabad-egyház és az u. n. reformált presbyterian-egyház között, melyek csak abban különböztek egymástól, hogy keletkezésük alkalmával eltérő állást foglaltak el az állammal szemben. Laharpe tanár, mint szemtanu, írja le az egyesülés ünnepeles actussát, melyre oly idő pontot választottak ki, midőn mind a két felekezet synodussa ülést tartott. A szabad-egyház synodusának küldöttsége megjelenve a reformáltak gyűlésében, ki nyilatkozattatta, hogy a szabad-egyház hajlandó a reformáltak kebelébe fogadni. Az ülés fölfüggesztetvén, a reformáltak közül, hosszú sorban, kettőssével, körül-belől hatvanan, a meghívás nyomán, elindultak elfoglalni a szabad-egyház gyűlésében a számokra föntartott helyeket. Ezekre menő néptömeg lelkesülten fogadta őket, lobogtatva a brittek s a „conventers“-ek régi kék zászlóját, míg a menet ünnepeles lépésekkel a terembe ért, mely körülbelől négyezer embert foglalt magában. Az előre elkészített egyesülési okmányt az agg Moncrieff Henrik, baronet s az edinburgi szabad-egyház lelkésze, olvasta föl s azután mindkét fél részéről az egyesülést elfogadó beszédek tartattak, melyek rendkívüli lelkesedéssel lőnek fogadva. Másnap 500 személyre rendezett banketten lőn a testvérisülés frigye teljessé.

Mindezeknél azonban nagyobb mérvű mozgalom az, mely ugyencsak a presbyterianak köréből innult ki s melyet e sajátos névvel jelölnek: Panpresbyterianismus. Célja ennek universalis confederatiót hozni létre az egész földkerekségén, mindazon congregatiók között, melyek a presbyterian elveket vallják s számuk körül-belől 22,000. E confederatió érdekében még a mult évben nemzetközi congressust akartak összehívni, de az amerikaiak kérésére, kik elvalának foglalva a világiállítással, 1877. jul. 4-re lőn e

congressus elhalasztva. A mi egyházkerületünk is föl van kérve, hogy küldöttjei által képviseltesse magát (l. az ig. tanács rovatát.)

A londoni bel-missio (City mission) nemes munkája, mely az angol vallásos buzgóság nagyszerű bizonyossága. évről-évre nagyobb mérveket ölt. A mult évben e missió bevételei 1.176,000 frankra emelkedtek, 75,000 frankkal magosabbra, mint 1875-ben. Ez összegben nincsen beszámítva egy pár jelentékeny adomány. Egy magánzó 25,000 frankot adott egy új missionárius beállítására, kinek földadata a koresmák látogatása; a társulatnak különben már addig is 17 embero kizárólag ezzel foglalkozott. Egy lelkész özvegye 62,800 frank alapítványt tett 10 ügynök javadalmazására. Ezek is a fentebb említett két lelkész buzgó munkásságának gyümölcsei.

Jelenleg Londonban 450 evangelista foglalkozik a bel-missióval. 1875—76-ban e férfiak 2.700,000 látogatást tettek magánházaknál, ingyen szétosztottak a szentírásból 13,725 példányt s 3,518,000 kisebb-nagyobb értekezést. Ezen kívül kikölcsönöztek 61.997 kötet könyvet, melyekből több mint 50,000 különféle összejvetel alkalmával felolvasások történtek. Munkásságuk eredménye az, hogy egy év alatt 1,600 iszákos lemondott az italról; 774 foslett életű, kborló nő, tisztességes elhelyezést nyert s becsületos életmódot kezdett; 3,987 iskolázatlan gyermek iskolába adatott.

KÜLFÖLDI KÖNYV-SZEMLE.

(Folytatása és vége).

(?) Folytassuk s végezzük be kivonatos ismertetésünket, a külföld idevágó szakirodalmának nevezetesebb műveiről, melyek közül lapunk mult számának hirdetési rovata többet czimszerűen is felsorolt.

A tudományos szakszerű készűtséggel kisebb mértékben rendelkező olvasó szivesen látott vendégeül ki-nálkodik a Schenkel Dániel főszerkesztése alatt megjelenő Bibliai szótár, mely nemcsak minden földrajzi és régészeti kérdésben beható felvilágosítást szolgáltat, hanem az egyes ó- és újtestamentomi könyvek szerzetetésének és keletkezésének idejéről is alapos felvilágosítást nyújt s mindazokat a fogalmakat megvilágosítja, melyek a biblia theologia körében előfordulnak. Alig lehet kérdés, melyre a mű ki ne terjeszkednék s az ismertető, mint egyik munkatárs, jó lélekkel meri elmondani, hogy a dolgozó-társak törekvése az volt, hogy az elfogulatlan tudomány világosságánál pap és laikus számára egyként gyakorlati használatra alkalmas kézikönyv legyen a gyűjteményes munkában nyújtva. S miután Winer hasonló tervezetű műve immár elavult, legalább is szabadelvű szempontból fogva föl a dolgot, e Schenkel-féle mű egyetlennek nevezhető a maga nemében.

A bibliát illető kérdéseknél még szorgosabb figyelem tárgyát képezi magának a vallásnak kérdése, melyet a materialistikus irányu irodalom alapjában támad

meg, illetőleg szeretne teljesen megsemmisíteni. A Büchner-féle irány egyfelől, az exact tudományok másfelől előtérbe állítják a kérdést, ha egyáltalán tartható-e az ideal-teleologiai irány, ha lehet-e vallásos világnézetről szó, vagy pedig a modern buddhismus karjaiba kell-e magunkat vetnünk? Ulrici, „Isten és a természet“ czimű kitűnő művének most megjelent 3-dik kiadása e kérdésekre kíván feleletet adni, s mig egyfelől tanúságot szolgáltat arra nézve, hogy a természeti tudományok anyag-halmaza a valódi megismerésnek mily véghetetlen csekély mértékét nyújtja, másfelől azt is földeriti, hogy az exact tudományok philosophiai készűtséggel nélkül alig az al-pháig ha eljuthatnak a nagy problémákban.

A materialismus-ellenes irók között jelentékeny helyet foglal el Rosenkranz Vilmos „Elvtanával“ (Principienlehre), a theologia és természeti tudományok alapjait, egész a háromság-tan védelmezéseig menve, fejtegetvén, nem különben Huber, az ó-katholikus, ki az erkölcsi, a vallási kérdésről, a modern teremtéstani kritikáról és a pessimismusról szóló rövid, népszerű iratival szállt a küzdhomokra.

Renan, Jézus életének, az apostolok történetének, Pál életének és Antichristusnak hirneves, hogy ne mondjuk hirhedett megírója, sem maradt el s philosophiai töredékeivel és párbeszédeivel (dialogues et fragmentes philosophiques) szintén megjelent az arenán. Paradox, szellemes megjegyzések, bizarr szélsőségig terjedő pessimismus, vegyítve optimismussal — önkénytelenül is a social-ábrándozóra, Fourier-re emlékeztetve, de mindig a szokott finomsággal s az élénk előadás kecsességével.

Kym A. metafizikai vizsgálatai — Trendelenburg nyomán — az ideal-világnézetet s névszerint a czél fogalmát veszik vizsgálat alá, Darvinnak a „létért való küzdelmé“-vel szemben Spinoza substantiáját, Plato eszméje által áthatva, állítván előtérbe.

De legkiválóbb mű e téren Lange-tól „A materialismus története“, mely második, tetemesen megbővített kiadásban az évben jelent meg s mely ugyszólván megczáfolyhatatlanul mutatja ki, hogy a materialistikus világnézet az emberi önálló gondolkozással egyidejű, küzdve folyton az ideal világnézettel s korántsem az u. n. szabad modern gondolkozásmód szülötte. A megvesztegetetlen criticismus, melylyel Lange végeredményül az idealismust nyeri, majdnem a teljes evidentiáig emeli azt bizonyosságot, hogy az emberi gondolkodás emelkedettsége az érzelem mélysége nélkül teljesen értéktelen. Vaichinger János kritikai essay-e, melyben Hartman, Dühringet és Langet hasonlítja össze, épen e tekintetben méltatja ez utóbbit érdeme szerint, a nélkül azonban, hogy a két előbbit a való mértéken alól kívánná szállítani.

Bár mennyire méltányolnunk kell is azonban Vaichinger e művét, von Hartman maga vonja kétségbe ama mű értékét „Isten és a természettudomány, tévedés és igazság“ czimű könyvével, melynek fenhéjazó jellegje

igy hangzik: „Az eget mindenütt átkulattam, de isten nyomát sehol sem találtam“ — s melyben 40 rövid lapon végkép eligazítja a dolgát istennek, vallásnak, teremtésnek és minden létezőknek. E mű, mely a keresztyén halhatatlansági hitnek, természetesen, egészen röviden tekeri ki nyakát, a mai botrány-kedvelő világban, immár 2 kiadást ért s időszerű népszerűsége az által biztosított, hogy Poroszországban sajtótörvényileg üldözöbe vették s a kiadót (nem a szerzőt) hat havi fogságra ítélték. A harmadik kiadás aztán már Zürichben fog megjelenni.

A vallásos igaz érzés hangjai szólalnak meg — evel szemben — Brüllmann J. könyvéből „A vallásról és vallásos irányról.“

A theologiai tudomány terén mogérdemelt jelentőség illeti meg Lipsius Dogmatikáját és Byk A. könyvét a Sokrates előtti görög philosophiáról, melyben a szerző a mai világnézetre való tekintettel kívánja a bölcselők tanait szerves összefüggésben föltüntetni. Ugyane téren, inkább az individualizmus szempontjából figyelemre méltó Lewes (már magyar nyelven is megjelent) Philosophia története, a Comte-féle positivizmus álláspontjáról.

Az egyháztörténelem terén nem sok az említeni való. Egy névtelen a pápaság történetét adja népszerűen, Buchmann a Jézusiták zsarnokoskodását tárgyalja, Molinosnak, a kath. mystikusnak üldöztetését rajzolván, Lenz Miksa pedig a konstanziai zsinat irataiból adott ki három tractatust.

Annál gazdagabb, számra nézve legalább, a praktika theologia termékeinek jegyzéke s legkivált a praedikációk füzetes és gyűjteményes kiadása. Ezek közül kiemelendők „A szabad keresztyénség szellemében tartott egyházi beszédek“ (névtelen szerzőtől); Basser mann egyszerűségökben szép beszédei; Späth gyűjteménye „Az igazság magvai“ cím alatt, s különösen Rother vázlatai. Szelid orthodox színezetűek Leonhardt hét előadása „Az imádságról,“ kevés vallásos mélységgel; Az amerikai methodizmus németországi hatásáról Jungst értekeznek, a badeni ev. protestans papok pedig tanulmányokat tesznek folyóiratukban közé, részint tudományos, részint gyakorlati tartalommal.

Ezek a múlt év theologiai és rokon irodalmának nevezetesebb termékei.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HIREK.

Dömötör János, Pest-Pilis-Zsolt-Kiskunmegye kir. tanfelügyelője, öngyilkosságot követett el magán! E megdöbbentő hír rázta meg e héten mindazokat, kik a szerencsétlent közvetlenül, avagy munkásságából ismerék. S ilyenek mind a központ irodalmi köreiből, mind a tanügy terén nem csekély számmal valának. A nagy-körösi gymnázium és a pesti papnövelde egykori kitűnő növendéke, tanulmányait az edinburghi egyetemen folytatá, honnan megtérve a pesti főtanodánál lett tanár, majd Baranyamegye s utóbb Pest-megye tanfelügyelőjévé neveztetett ki. Tagja volt a népis-kolai tankönyvek bírálatára a miniszteriumban szervezett

bizottságnak, majd az orsz. tanügyi tanácsnak, a népkönyvtárak alapítására alakult egyesület választmányának, különösen az ítéset terén kifejtett munkássága elismerésül a Kisfaludy-társaságnak, s mindez a maga erején, s mindez rövid 33 évi élet után s most mindez egy szerencsétlen pillanat setét zavarában örökre megsemmisítve! Mi, kik közelebből ismerők e kitűnő tehetségü, ritka szerény, solid és human főifjut: sehoggy magyarázatát adni e kétségbeesett tetteknek nem bírjuk, s csak döbbenve állunk és elfogodva töprengünk az élet nagy problémája előtt. A örök setét az örök fényvel oly csodás módon vegyül, hogy a gyöngye emberi szem elkáprázva hunyodik le s lát csodálatos fény-karikákat. Ki tudná elolvasni e hieroglypheket?! Pihenj elköltözött barát!

— A s.-szt.-györgyi „Székely-Mikó-tanoda“ előjárósága f. évi jan. 3-án tartott üléséből, „Helyreigazítást“ küldött be hozzánk, mely a „Prot. közlöny“ múlt évi 48-ik és 49-ik számában, a „Székely-Mikó-tanoda“ által nov. 26-án rendezett gyász-ünnepélyről közölt tudósításoknak pár tételére vonatkozik. Ez elég későn született hivatalos helyreigazításra egyszerűen azt felelhetők, hogy az inerminalt tétélekért a felelősség a mostani szerkesztőséget nem terhelhetvén, nem közöljük. De mintán a szabadvélemény-nyilvánításnak feltétlen barátai vagyunk, tért nyitunk e helyreigazításnak, azon megjegyzéssel, hogy azt — épen ily későn — annyival kevésbé tartjuk indokoltnak, mert kitűzött célját nemcsak hogy el nem éri, sőt ellenkezőleg annak ártalmára van. A helyreigazítás első pontja a „Prot. közlöny“ azon újdonságára vonatkozik, mely szerint „az egész ünnepély „a szomorú alkalom főnségéhez méltóan folyt le, kivéve a rendezés körül fölmértlt némely hiányokat, mint p. o. a főtiszt. püspök ur fogadtatását.“ Erre vonatkozólag az előjáróság mentségeül felhozza, hogy ohajtotta volna a főtiszt. püspök urat mind nevének, mint magas állásának megfelelő fényvel, mind az előjáróságnak a főtiszt. püspök ur iránti odaadó, önzetlen ragaszkodását kitüntető ünnepélyességgel fogadá; de mintán a gyász-alkalom komolysága egyfeől, másfeől a főtiszt. püspök ur hivatalos tiltakozása s végül a téli mostoha idő hathatósan tiltakoztak a szertartásos fogadtatás és ovatió ellen, az előjáróság csak arra szoritkozott, hogy a főtiszt. püspök urat s az érkező vendégeket Földvárról beszállítva, vendégszerető házaknál elszállásolja. Erre nézve csak annyit jegyzünk meg, hogy az előjáróság a „Prot. közlöny“ kérdéses passussát félre értette. Annak írója nem azért koczkaztatta azt az ártatlan megjegyzést, hogy nem volt „szertartásos fogadtatás,“ hanem egyszerűen azért, mert illőnek tartotta volna, hogy valamint a főtiszt. püspök ur „téli mostoha időben“ a tanoda iránti szivességéből oda utazott, a gondnoki kar is, élén mélt. Székely Gergely legidősbő főgondnok orral, ki mélt. Lázár Mihály főgondnok ur ajánlközásával szemben a fogadás rendezését magára vállalta, testületileg jelen legyen, midőn a főtiszt. püspök ur Földvárra megérkezik. A helyreigazítás második pontja azon állításra vonatkozik, hogy a tanoda fölszentelési ünnepélyére egyik szónokul Szász Károly fölkérése már akkor meghatározottatott volna. A hivatalos czáfolat igazságát kétségbe vonni nincs jogunk s ennél fogva elösmérjük, hogy a tudósító tévedett. De hogy általában ez a hivatalos dementi minő magosabb rendű diplomatiai sackhuzás akart lenni, a jó békesség kedvéért, nem fűrkésszük.

— Mitrovich Gyula, sárospataki ref. hittanár s főiskolai lelkész a közelebből s fájdalom igen korán elhunyt Lang Henrik válogatott egyházi beszédeinek magyar kiadására előfizetési fölhívást bocsátott közre. E felhívásban a többek között így ír: „Engem több ok birt arra, hogy Lang magyar tolmácsául szegődjem. Oly kimagasló lélek, mint

Lang Henrik s oly nagyobb szabásu termékek, minők az ő beszédei, benső értéküknél fogva is megérdemlik azt, hogy magyar nyelven is megszólaljanak közöttünk; ha más czélból nem, már csak azért is, mert elvégre szükség van arra hogy eredeti egyházi beszéd irodalmunk rengetegébe belekiáltson néha egy-egy messzebb földről jövő, erőteljes hang, mely eszmélkedésre, önbirálatra bírhat; mely utat mutat a jóra valósnak; szélesebb látkört nyit s modorra tanít. Aztán mi magyarok, különben is, elismeréssel tartozunk Lang Henriknek. Midőn egyházi szabadságunkért fényes lánczal kínáltak meg, később pedig majdnem erőszakosan is olvették tőlünk önrendelkezési jogunkat, a külföld férfiai közül Lang Henrik volt az, ki erőteljes, meleg szavakat emelt a messze földön mellettünk s bár keze ügyünkig el nem érhetett, irántuk tanusított rokonszenve megérdemli hálánkat s azt, hogy állandosítsuk közöttünk emlékezetét. Egyelőre mintegy tíz ivnyi kötetet szándékszem közrebocsátani, melynek tartalmát körülbelül a következő darabok képezendik: „Hittem és azért szólottam.“ „A szabadság és annak szükséges korlátai.“ „Istennek kérdése, a társadalomnak döntő kérdése.“ „A magábatérés.“ „Elég neked az én kegyelmem!“ „A vallás iránti idegenkedés okai.“ „Ti nem akartátok!“ „Az imádságról.“ „Isten és a világtörvények.“ „A keresztyén ember képe.“ „Miért busongasz én lelkem!“ „Az újév följiratai.“ „Némely dolgok, melyek a Krsztus által megújultak.“ „A nagypénteki esemény fő személyei.“ sat. A tíz ivnyi kötet előfizetés ára 1 forint. E jó munkát az érdeklettek pártfogásában melegen ajánljuk.

* Szakács Mózes, udvarhelyi tanár s munkatársunk „Udvarhelyi Hiradó“ czim alatt heti lapot indított meg. Az ügyesen szerkesztett mutatóvány szám közmívelődési rovata közli azon intézkedéseket, melyeket az udvarhelyi ref. egyházmegye az iskola-ügy érdekében tett közelebről. Ugyan csak e lapból értesülünk arról is, hogy azon egyházmegye 1876-ban tartott két közgyűléséről a jegyzőkönyv, Dáné Mózes főjegyző által szerkesztve, nyomtatásban megjelent. E példát a többi egyházmegyék is követhetnék, mert ez által a nyilvánosságuk, mint a protestantismus egyik életfeltételének, jó szolgálatot tennének.

* Nagybecsü régi magyar nyomtatás birtokában van Révai Pál, zilahi lelkészársunk. Szabó Károly, bibliografusunk, tudomása szerint, e nyomtatásból ezen kívül még csak egy példány létezik, a Lugosi-féle könyvtárban. A műnek, melyet Révai barátunk bizonynyal az erdélyi múzeumnak fog beiktatni, czime következő: Könyvecske Az igaz Keresztyéni Keresztségről, és a Pápa Antichisztusnac Maymozásáról: A Szent Írásból nagy munkával è rendre egybe gyűjtöttet, és öszve szórótettet: Némely Jambor Tudos emberek által, kic annac vtanna Martiromsagot szenvedtenec also Németországban: Az Isten választottinac tanytasara és fel építésére. 8-rét. 160 levél. Szabó Károly szerint, Németalföldi anabaptista könyv fordítása, flandriai nyelvből németre, s németből magyarra. — Hihetőleg Dávid Ferencz fordította magyarra, kihez a német fordítást a fordító Wilini Sándor 1569. aug. 19. küldötte meg Varsóból.

* A „Keresztyén Magvető“ nov.—decemberi füzeté e napokban hagyta el a sajtót. Tartalma változatos s érdekes, mint rendszeren. Kiemeljük belőle Péterffy Dénesnek az új szerkesztő-társnak, közleményét a korán elhunyt ifjabb Coquerelről, Renan nyomán. Érdekes képe van továbbá fölmutatva a füzetben a külföldi tanügyi s egyházi mozgalmaknak is, s általában az egész füzet egybe állítása egy munkatársaknak, mint a szerkesztőknek dicséretére szolgál. E folyó irat ára nagyon mérsékelt; egész évre 2 frt, mely csekély összegért gazdag kárpotlást nyernek az előfizetők. Ajánljuk az érdekletteknek figyelmébe.

— Garda József, enyedi tanár-barátunk, családját érzékeny veszteség érte, egyik kedves kis gyermekök — Aranka — elvesztése által. Fogadja szives részvétünk kifejezését. E kised is az Enyeden uralgott dyphtheritis áldozata lett. E hírrel kapcsolatban megjegyezzük, hogy hozzánk is küldetett be egy levél, mely megróvta az ottani tanoda elöljáróságát azért, hogy nem fordít kellő gondot a tanoda korodájára s ez által a járvány terjedésének útát nyit. Annnyival kevésbbé adhattunk e meg rovásnak hitelt, mert anonym küldetett be s mi az ily recriminatiokat, sem az „Enyedi Szemleben“, sem sehól, főleg ha egész testületeket gyanusítók, nem helyeseljük. Azóta a „Magyar Polgár“-ban Künle József képviselő saját neve alatt felszólt az ügyben s alkalmat adott Székely Ferencz tanár ur megnyugtató nyilatkozatára, melynek állításaiban kételkedni nincs okunk.

— „A prot. egyházi s iskolai lap“ legközelebbi számában meleg szavakban emlékezik meg lapunkról s míg az enyedi „Szemle“ gunyt üzött abból, hogy mutatóványszámunk élén tekintélyes világi férfiak diszes sora volt, lapunk támogatói gyanánt, bemutatva, a pesti testvérlap ez alkalomból örömet fejezi ki a fölött, hogy „világi uraink, kiknek legnagyobb része a közel mult évtizedekben csaknem hátat fordított az egyháznak, felkarolják ismét ennek ügyét,“ sőt Ballagi Mór egy egész s igen érdekes vezércikket szentel e kérdésnek, melyben visszapillantást vetve a multakra, a többek közt föl említi, hogy lapja alapításakor a legtekintélyesebb világi férfiak sorakoztak körülé is. Részünkről is, minden gunyolódás daczára, fáradalmaink legbecsessebb eredményei közé fogjuk mindenha sorozni, ha sikerülni fog nekünk, bármily parányi mértékben is oda-hatni, hogy a világi elemben az egyház iránti érdekeltség s szeretet hamvadó tűzét lángra szítsuk. A ki az ily törekvést, protestáns egyházban, gúny tárgyává teszi, önmagát itéli el.

— Felhívás. A Kraszna berettyó papi olvasó kör i. t. tagjait felhívom, hogy folyó év és hó 31 én Sz. Semlyén a községi iskola nagy tantermében d. e. 10 órakor tartandó olvasó-köri gyűlésre lehetőleg teljes számmal megjelenni méltóztassanak. A gyűlés legfőbb tárgyát az egyházmegyei közgyűlés által olvasó körünkhez utasított tárgyak megvitatása képezendi. Sz. Somlyon 1877 január 8. Nagy László, köri elnök.

A szerkesztő postája.

Vas Tamásnak, M.-Vásárhelyt. A küldeményt köszönöm, az ígért másodikat is várom.

Gönczi Jánosnak, Koronkán. Az érdekes ösmertetést köszönettel vettem, de meg fog bocsátani, ha röviditek rajta, mert a helyszüke oly terjedelmes bírálatokat nem enged. A sokféle rovat közül egy aránylag keveset fogadhat magába.

Egy marosi papnak. A küldött közlemények elkésve kerültek kezemhez. Közre működését nagyon kérem; de sziveskedjék inkább gyakorlati irányu czikkeket, vidéki leveleket, ösmertetéseket stb. küldeni.

Révai Pálnak, Zilahon. Kérdésedre a választ a hírek rovatában olvashatod. A felolvasást küld csak be s fölhasználom.

Basa Mihály, esperes urnak, Koronka. Szives jó kívánatát köszönöm s igyekezni fogok óhajta szerint cselekedni, a mennyire az adott körülmények között lehetséges. Ösmerteinek s emlékeinek gazdag tárházából nem juthatna-é valami nekünk is?

Szász Károlynak, Budapesten. Olvasó közönségem köszönettel venne tőled egy szép vallásos költeményt.

Révai Lajosnak, Ilyefalván. Ha az ünnepély leírása nem volt netalán egészen hü, annak ti is okai vagytok Emlékszel-é, hogy az öreg fehérhaju kollegával együtt megígértétek volt, hogy az adatokat bekülditek?

Hirdetések.

STEIN JÁNOS

erd. muzeum-egyleti könyvtárúsnál Kolozsvárt kaphatók:

- Kovács József.** Husz ünnepi és alkalmi prédikáció. Ára 1 frt 20 kr.
- Fejes István.** Egyházi beszédek. II. füzet. Ára 2 frt.
- Fábián Mihály.** Az Isten országa az evangéliumi magyarázatok szerint egyházi beszédekben Schweizer S. nyomán. Ára 1 frt 80 kr.
- Péterfi Sándor.** Egyházi szent beszédek különféle alkalomra. Új folyam VII. kötet. Ára 1 frt.
- Clementis Romani epistolae,** Edidit, Commentario critico et adnotationibus instruxit, Mosis assumptionis quae supersunt collecta et illustrata addidit, omnia emendata iterum edidit Adolphus Hilgenfeld. Ára 4 frt 36 kr.
- Andreae, Dr. H. V.** Ursprung und erste Entwicklung der Kirche Christi in Vorlesungen über die Apostelgeschichte des Lucas. Ára 7 frt 80 kr.
- Hausrath, D. A.** David Friedrich Strauss und die Theologie seiner Zeit. I. Theil. Ára 5 frt 20 kr.
- Sprüngli J. Ib.** Christlicher Reisebegleiter. 500 Sprüche des neuen Testaments mit Denkversen. Ára 1 ft 56 kr.
- Pfaff, Dr. Friedrich.** Schöpfungsgeschichte mit besonderer Berücksichtigung des biblischen Schöpfungsberichtes. II. umgearbeitete und vermehrte Auflage. Ára 7 frt 80 kr.
- Witz Ch. Alphonse.** Die Lehre Christi nach den Seligerpreisungen. Apologetische Vorträge. Ára 1 frt.
— — Einleitung in die Schriften alten und neuen Testaments. Ára 2 frt.
- Jahrbuch der Historischen Gesellschaft Züricher Theologen.** Herausgegeben von Dr. Gustav Volkmar. Ára 3 frt 90 kr.
- Ziegler Antou.** Die Nachtseite der evangelischen Glaubenswissenschaft mit Rücksicht auf Kirchliche Praxis. Ára 5 frt 20 kr.
- Szilády János.** Egyházi beszédek. II. füzet. Ára 2 frt.
- Gyöngyösy Sámuel.** Magyar protestáns egyházi szónoklatok. Ünnepi, alkalmi, közönséges és gyászesetekre. II. füzet. Ára 1 frt 80 kr.
- Albert János imakönyv templomi használatra.** n. 8-rét (276 l.) 1 frt. 80 kr.
Kötve 2 frt. 10 kr.
- Bod Péter.** Házassági törvényrajz, vagy a házassági törvényekről való tanítás, melyben a mátkaság, megmásolás és elválás körüli házassági különféle esetek felhozatnak, megvizsgáltatnak, és a tudósok véleményeiből, közönséges zsinatok folytából és végzéséből meghatározatnak. Anyanyelvre áttalattette, b. e. II. József császár házassági rendelkezéseivel, újabb időbeli közönséges sz. zsinatok határozataival és felsőbb rendelkezéseivel, megtartván az eredeti munka §-ainak számjait, megbővítette kis-baczoni Benkő László. 8-rét (VIII. 251 l.) 1 forint.
- Kozma Mihály.** Temetési alapigék. Az ó- és új testamentomból összeszedegette K. M. Bővítette és sajtó alá rendezte Kozma Ferencz. n. 8-rét (XVI. 124 l.) 1 frt.
- Bod Péter.** Megújított egyházi törvénykeztető, vagy törvénykezés módját tanító könyv, melyet B. P. nyomán megbővítve anyanyelven irt s közhasznú czélból kiadott kis-baczoni Benkő László. 8-rét (XI. 301 l.) 1 frt.
- Fábián D. innepi, közönséges vasárnapi és alkalmi imák.** Egyházi használatra. n. 8-rét (XII. 176 l.) kötve 2 frt. 30 kr.
- Népszerű egyházi beszédek egy egész évre** 8-rét (XV 608 l.) 3 frt.
- Gerok K. Egyházi beszédek. G. K. után Kovács Lajos. I. füzet.** Ünnepi egyházi beszédek. Közrebocsátja Fördös Lajos. n. 8-r. (196 l.) 1 frt 20 kr.
- Heiszler József, dr. Egyházi munkálatok. 2. és 3. kötet.** n. 8-rét (188. 188 l.) kötetenkint 1 frt 20 kr.
- Kiss Mihály.** A szentírás gyöngyei, vagyis bibliai legjelesebb mondatok betürend szerint. 8-rét (174 l.) 84 kr.
- Kolozsvári Sándor, dr. Az erdélyi ev. ref. egyházkerület egyházjoga.** Két füz n. 8-r. 3 frt.
- Kovács Samu. Egyházi beszédek n. 8-rét. (104 l.)** 88 kr.
- Margócsy József. Protestáns egyházi beszéd-tár** Évnegyedenként egy-egy kötetben megjelenő és az egyházi év minden ünnep és vasárnapjára szóló beszédgyűjtemény. Szerkesztve M. J. által. 4 kötet. n. 8-rét (174, 167, 164, 159 l.) Kötetenkint 1 frt 40 kr.
- Protestáns alkalmi beszéd-tár. Félévenként egy-egy kötetben megjelenő és az élet és halál különféle viszonyaira és eseteire szóló beszédgyűjtemény.** Szerkeszti és kiadja M. J. 2 kötet. n. 8-rét (156, 164 l.) Kötetenkint 1 frt 40 kr.
- Mihályi Károly. Keresztyén templomba és házba illő erkölcsi rajzok, az emberi teremtésről.** Egy sor egyházi beszéd. 1. kötet. Az évi beszéd-sor első fele. n. 8-rét (XVI. 280 l.) 1 frt 80 kr.
- Szász Domokos. A vallásos eszmék története.** Főiskolai tanulóknak s mivelt olvasók számára. 2 füzet n. 8-rét (XXIX. XVI. 196 l.) I. füzet 80 kr. II. füzet 90 kr.
- Székács József összegyűjtött egyházi beszédei.** I kötet. (VII. 431 l.) kötve 3 frt.
- Újtestamentum, a szentírásnak a szent tudomány jelen álláspontjához és korunk kívánataihoz alkalmazott fejtegető és gyakorlati magyarázata, kézikönyvül lelkészek, iskolatanítók és családtagok számára** Dr. Wollfahrt J. F. T. német dolgozata után adalékokkal Dinter, Liskó sat. munkáiból bővítve áttolgozták és kiadják: Incze Dániel és Herepei Gergely. 2 szakasz. legn. 8-rét (1254 l.) 8 frt.
I. szakasz 5 frt.
II. szakasz 4 frt.

Megjelenik
minden csütörtökön.

Szerkesztési szállás:

b.-farkasutoza 16. sz. hova
a lap szellemi részét illető
közlemények címzendők.

Kéziratok nem adatnak vissza.

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

Kiadó-hivatal:

Stein János könyvkereske-
kedése, hová az előzetési-
pénzek legcélszerűbben pos-
tautalványval küldendők.

Előfizetési ár:

Egész évre 6 frt., félévre 3
frt., évnegyedre 1 frt. 50 kv.

FELELŐS SZERKESZTŐ ÉS LAPTULAJDONOS: Szász Domokos.

Tartalom: Gimnásziális tanszervezetünk reformjának mi az akadályja? (G—n) — Központi igazgatásunk s még valami III. Szász Béla. — Az angol biblia-terjesztő társaságnak erdélyrészi forgalma (H—y). — Tárcza: Megyesi Pál levelei VI. közl. Szilágyi Sándor. — Vidéki élet: A marosi ref. egyházmegyéből. Vas Tamás. — A sepsi egyházmegyéből. Egy székely pap. — A sepsi egyházmegyéből. Csulak Zsigmond. — Külföld: Franciaország, Németország. — Irodalmi szemle: Mutatvány dr. Kovács Ödön vallás bölcsezetéből. — Egyházi és iskolai hírek. — A szerkesztő postája.

Gimnásziális tanszervezetünk reformjának mi az akadályja?

Kolozsvár, 1877. jan. 13-án.

(G—n.) Sokszor hallottuk már — s néha tekintélyes egyének részéről is — a vádat gimnáziumaink ellen, hogy tanszervezetük nem áll a mai tanügyi követelmények színvonalán s így meg sem felelhet a tanmódszer helyes elveinek. És e vádnak sok részben igaz voltát magunk is elismerjük, de kijelentésével annak, hogy ama vád nem bír épen oly megdönthetetlen alappal, mint azt a támadók táborában hiszik. És még hagyján, ha a vádaskodás annyival beérné. De az, további fokozatában, oly nemű kárhözható itélettel sújtja felsőbb tanintézetünket, hogy valóban, ha csak egy mákszemnyi igaz is volna ama vádban e tekintetben, méltán megérdemelnék ez intézetek, hogy örökre elfeledve, a megsemmisülésbe onyészsenek el. A vádnak e része ugyanis egész határozottsággal nem kevesebbet, mint azt kiáltja ellenünk, hogy tanintézeteink autonómiájának zárt falai mögé vonulva, mindennemű újítást a tanügy terén visszautasítunk, legyen bár az az újítás a legüdvösebb is. És pedig — szól tovább a vád — teszik ezt azok, a kik magok is meg vannak győződve intézeteik tanrendszerének tarthatatlansága felől.

De már a vádnak ezt a részét határozottan visszautasítjuk! Az ily nemű vád csak azok részéről jöhet, a kik az utóbbi időkben tanúsított magunktartását az országos tanügyi mozgalmakkal szemben vagy nem ismerik, vagy ha ismerik, azt félre magyarázni szeretik. Az erdélyrészi ev. ref. gimnáziumok nem oly szellemű intézetek, hogy elutasító idegenkedést mutassanak az üdvös intézkedések iránt, habár kívülről jönnek is ezek. Az erdélyrészi ev. ref. gimnáziumok örömmel fogadják mindazon országos intézkedéseket, a melyeknek célja az, hogy a felsőbb tanintézeteket a tudományos fejlődés és szabad vizsgálódás lehető legtökéletesebb hajlékaivá tegyék. Csak ne támadják meg ezen intézkedések fennállásuk életerét, és akkor tárt kapukkal várják a helyeseknek ismert tanügyi reformokat és készséggel teszik magukéivá azokat. Hiszen történetüknek minden lapja fényes bizonyosságot tesz arról, hogy a tanügyi reformok terén nem hogy haladni nem kívántak volna, sőt épen ők mentek elől a kezdeményezésben. Mi az oka tehát, hogy ama fennebb jelzett vád gimnáziumaink ellen létre jöhetett? Semmi más, mint az, hogy habár hazánk alkotmányának visszaállítása után az országos gimnásziális oktatás terén nagyobb mozgalmak vala észlelhető, tanszervezetünkben mi csakugyan semmi lényeges reformot nem eszközöltünk, hanem vagyunk most is a régi mellett. De az, hogy a legközelebbi időkben nem eszközöltünk, még nem azért történt, mintha eszközölni sem akarnánk; sem pedig nem azért, mintha az alkotmányos magyar kormány helyes intézkedéseitől idegenkednénk, vagy épen félnénk azoktól, hanem történt egyszerűen csak azért, mert arra vártunk, és várunk még ma is, hogy a magyar törvényhozó testület egy a lehető legtökéletesebb országos közep-tanodai törvényt hoz létre, a melyet mi is alapul véve, tanszervezetünket avval

ehetőleg egybehangzóan, de sajátos viszonyainkra is tekintettel alakítsuk át. És már több év óta várjuk a törvényhozó testület ezen országos intézkedését, de még eddig be kellett érünk a várakozással, mert sok mindenféle más — azt mondják fontosabb — ügy elintézése mind a mai napig leszoritotta az országgyűlés napi rendjéről a vallás- és közoktatásügyi miniszter által már oly régen beterjesztett középtanodai törvényjavaslat tárgyalását. És nekünk várnunk kell még tovább is; kedvetlenül ugyan, mert hiszen mostani tanrendszerünknek hiányait mi, benne és vele élők, ismerjük legjobban. Tehát nem rajtunk mulik, hogy — a mint ama vád mondja — oly makacsul ragaszkodunk régen elavult szervezetünkhez. Nem ragaszkodunk bizony mi; sőt kész örömmel változtatjuk meg azt, csak hogy legyen előbb egy országos középtanodai törvényünk, a melynek változtatása, nagy valószínűséggel, nem kerül rövid időközben napi rendre, és akkor bizonyára elérkezettnek tartjuk az időt arra, hogy tanrendszerünkben reformot eszközöljünk. Addig azonban várnunk kell, ha elkerülni akarjuk azt a rossz rendszernél is rosszabb állapotot, hogy gyakori rendszerváltoztatással egészen eredménytelenné tegyük a gimnázialis oktatást. Mert meggyőződésünk e tekintetben az, hogy a hiányos rendszerrel is több eredményt lehet elérni, mint gyakori rendszerváltoztatással. Hogy mennyire káros az oktatás ügyre nézve a rendszernek gyakran való megváltoztatása a tudományokban való fokozatos haladás tekintetéből azt épen gimnáziumaink tanfériai tudják legjobban, a kik alig két évtized lefolyása alatt három rendszerváltozást értek meg és működtek benne. És hogy most a közelebbi időben negyed izben is nem változott gimnáziumaink rendszere, habár e változás sürgősségét belátjuk, az azért történt, mert nem akartuk intézeteinket a gyakori rendszerváltoztatások által folytonos rendszertelenségek áldozatává tenni, pedig azzá tettük volna, ha, a kormánynak a gimnázialis oktatás javítását célzó intézkedéseit tekinteten kívül hagyva, rendszerünkön változtattunk ama támadó vád keletkezési idején innen, minthogy a már, remélhetőleg, közel jövőben létre jövő középtanodai törvény kívánalmai szerint újból kellett volna azon változtatnunk.

Tehát, ha mi a kormány és a törvényhozás intézkedéseire várunk, evvel még nem azt áruljuk el, hogy a tanügy terén nem tudunk, de épen nem

is akarunk haladni, hanem ezen eljárásunk sokkal inkább azt tanúsítja, hogy rendszerünk változtatását célzó akaratunk végrehajtására nem akarunk az államban államot hozni létre, azaz: nem akarjuk, hogy tanszervezetünk egészen más legyen, mint az országé, hanem igen is akarjuk azt, hogy azéval a lehetőségig megegyezzek.

Mindezekből érthető, hogy nem nemakarásunkban, sem pedig nem idegenkedésünkben az alkotmányos magyar kormány intézkedéseitől, kell keresni okát és akadályát annak, hogy hiányos tanrendszerünkön még nem változtattunk, hanem keresni kell a törvényhozás késedelmezésében, illetőleg az országos középtanodai törvényjavaslat tárgyalásának már több ízben történt elhalasztásában.

Azért az erdélyrészi ev. ref. gimnáziumok tanfériainak leghőbb ohaját teljesitené a képviselő testület, ha a beállott újév elején mentől előbb tárgyalás alá venné a már rég beterjesztett középtanodai törvényjavaslatot, a melynek törvénynyé választásáért várva várjuk.

Központi igazgatásunk és még valami.

III.

És a „felügyelet“-et sem bírja ez az igazgató tanács (vagy legalább a mostani tagokból összealkottott igaztanács) a törvények értelmében, az egyházak, egyházmegyék és tanodák fölött gyakorolni, — természetesen (és épen nem csodálatos módon) az egy enyedi tanoda, kedve szerint alakított, történetéből tákolván össze praemissáit, melyekből az egész egyházkerület ügyeire vonja az egyetemes állító következtetését. A laikus csodálkozva szemlélheti ugyan e cikkekből, hogy nincs az igaztanácsnak, (legalább fölhozva) semmi büne a 18 egyházmegyére, a 8 püspöki vizsgálat alatti egyházra és a többi 6 tanodára nézve s csak épen az egy enyedi tanoda ellen központosította minden mulasztása, gyűlölködése, intriguája összes mérgét — de hát tudja meg az a laikus együgyűségében, hogy nem volna itt semmi baj, ha az enyedi főtanodára nézve a történtek meg nem történtek volna; ha az ügyek, kormányzat, vagyonkezelés úgy nem alakultak volna a miként alakultak; ha az ügyvéd (a fizetést is húzó s pleanne pápista (!!!) ügyvéd bizonyos urak ellen pörököt nem indított volna; ha a gazda-gondnok a vásárhelyi, vagy kolozsvári tanoda gazdasági ügyeit találná vinni; ha a közgyűlés nem épen az enyedi számadások első foku (és így kötelezettségen felüli) megvizsgálására utasította volna a számvevőt; ha a töméntelen pénzbe került bírói szemle nem épen a nagyenyedi volt „számvevő-számadó“ beszámolás nélküli vezetése alatt folyt építkezések meg-

becslés ére szállt volna ki; ha az erdő-szemle nem épen az enyedi erdőt illetné — stb. stb. De minek utánna mindezek, történetesen, épen az enyedi tanodára nézve estenek meg: az egyházkerület löbbi testülete, az egyházmegyék, püspöki vizsgálat alatti egyházak s a többi tanoda nyughatnak, az ig. tanácsnak azokkal szemben netalán létező bünei mind elengedtetnek (minő kegy!) de a nagy-enyedi főtanoda elleni crimenei meg nem bocsáttatnak nékie — sem földön, sem égen!

Mert hát, tudd meg kegyes olvasó, hogy az „egy kálvinista“ és az enyedi tanoda között — — de hagyjuk ezt. Megígérttem első czikkem végsoraiban, hogy próbát teszek, ha Szász Károly szép és elvileg igaz elméletének a gyakorlatban nem tudnék-e igazságot szolgáltatni s azért — miután a számadások, törvénykezési és vizsgálati ügyek amugy is eligazodnak magoktól is illető forumaik előtt — nincs miért itt jégre vitetni, az „egy kálvinista“ által magamat s ismételve firtatnom e sok büzhödt elemmel saturált historiákat. Az ig. tanács, amugy is, megfelel magáért az illetékes helyen s én legfőlebb privát tudomásaim alapján és csak a magam nevében beszélhetnék. A magam egyéni nézetem szerint, különben, ha történt és történik az enyedi tanoda vagyonkezelésében bűn vagy mulasztás: kellő büntetéssel sujtandó az illetékes forum utján minden bűnös, vagy mulasztó, szólítsák az illetőt rector, erdős, vagy számvevő, avagy gazda-gondnok urnak.

E helyett engedtessek meg nekem, hogy a felügyelet kérdését elvi oldaláról fogjam föl, mit annál nagyobb kedvteléssel teszek, mivel így egyfelől távol tarthatom magam az itt majdnem elkerülhetetlen — — mocsoktól, másfelől pedig constatálhatom, hogy alig 5 évi idő alatt megérttem azt, hogy egy annak idején kifejtett nézetem igazolását épen arról az oldalról nyertem most meg, a melyről, akkor, a „földosztó“ szép czimével illettetém.

1872-ben történt, hogy ugyanezen lapban egy cikksorozatot közlök, melyben tulságos autonomisticuskodó hajlamaink árnyoldalait föltüntetve, rámutattam egyházi és főbbként tanodai vagyon-kezelésünk sok, sok hiányára; igyekeztem kimutatni egyes testületeink tultengő autonomiájának hátrányait, példákkal illusztrálván a középponti kormány azonnal való tehetetlenségét, mihelytt az egyes testületek maguk jó szántukból engedelmessékedni, tenni nem akarnak; postulálva, hogy az akkor megoldásra ígérkező, de fájdalom maig meg nem oldott középtanodai szervezésre való tekintettel, tanodáink vagyonánál kezelésében más, centralistikus, rendszer érvényesíttessék.

Akkor megkaptam ez elmélkedésemért a „földosztó“ nevezetét — — nó persze, nem is lehetett másként, mint, hogy a saját zsebembe akartam az összes tanodák (akkor még nem volt külön „enyedi“ kérdés.) vagyonát „centralisálni“, miután nálunk nem igen van, a ki elképzelni tudná, hogy valaki a maga zsebében kívül egyébnek hasznára is vállalkozhatnék dolgozni.

Denique, akkor e megdönthetetlen argumentummal egész elmélkedésem tönkre silányítatván: a dolog elhallgatott, legfőlebb annyi „nyereségem“ maradván a historiából, hogy a nagy gouosztevők fekete-könyvében a „veszedelmesek“ rubrikájában vörös kereszttel jelöltetett meg árva nevem.

Sajnos „igazoltatásom“, bár indirect módon, nem soká váratott magára; már a következő évi egyházkerületi közgyűlésen több enyedi tanár kérvénye tárgyalatott a vagyonkezelés ügyében kiküldendő vizsgáló-bizottság iránt, s az enyedi eljáróság, egyhangulag hozott határozatával, a gazda-gondnoki állomás felállítását s arra Bogdán Lajos kineveztetését kérte — a régi vagyonkezelési rendszer helyett.

Vizsgáló bizottság, directorium, gondnokság, számadással folytatott pörök, birói szemle, számadások fölötti huza-vona stb. egymást követték s ma épen az enyedi „Szemle“ kálvinistája óbégat legjobban a vagyon-kezelés fölött.

Sőt még ez sem elég, hanem ugyanazon kálvinista, vádképpen, még azt is el mondja az ig. tanácsnak, felügyelői tehetetlenségének bebizonyítására, hogy: „ha az ig. tanács értette volna akkor hivatását s erélyesen kezébe ragadja a kormányt: mindaz a sok humbug, compromissio és kár nem történik meg az egyházban.“

Nem reflectalva itt arra, hogy a vizsgáló bizottság és directorium a közgyűléstől kiküldve egyenesen a közgyűlés előtt teendő referadára vala útasítva, s csak az 1875. évi közgyűlés adta vissza az ig. tanács közvetlen vezetése alá az enyedi vagyon kezelés ügyét — mint az én elméletem igazolására vonatkozót csak azt kívánom itt kiemelni, hogy ime, az „egy kálvinista“ is az én 1872-diki szavaimat szolgálja s ha nem is kifejezve, de simplicité azt várta volna az ig. tanácstól, hogy legalább is a nagyenyedi főtanoda autonomiájának körét szűkebbre szorítja, „a kormányt erélyesen a kezébe ragadja“, az enyedi tanodát, az enyedi tanoda helyett, maga kormányozza.

Itt a kezem! állok az „egy kálvinista“ pártjára — csak, fájdalom, ma még csak elméletben tehetem, mivel a törvény, még mindig a régi autonomicus jogkört adja meg az egyes testületeknek s a törvénynyel szemben, minden szép és igaznak ösmert elmélet mellett is nem csak az ig. tanács, nem tehet semmit, de még, talán, az „egy kálvinista“ sem. Pedig, bizony mondom, a tények ugyan csak hangosan követelnék a törvénynek a magam és az „egy kálvinista“ nézete szerint való módosítását, legkivált a vagyon-kezelésre nézve s épen nem csupán az enyedi tanodára való tekintettel. A kamai hátrálékok szaporodása, az elhelyezett tőkék biztosítatlan volta s az ig. tanácsnak e bajokkal szemben kifejtett és sokszor eredménytelenül maradó erőlködése száz és száz példán mutatható ki. Sőt még az az eset is fölmerült, hogy egy bizonyos egyház (a „Szemle“ szerkesztője meg tudja mondani, hogy melyik egyház) templom-építő alapjának két ezer frtjáról a takarékpénztári könyvecskét az ig. tanács hiven őrzi a Wert-

heimban s csak utóbb tudja meg, hogy a 2000 frt, a könyvecske nélkül, rég ki van véve, el is van költve, de mindjárt 2 éve, hogy az ig. tanács nem tudja az illető egyházlól kivájni, hogyan eshetett ez?

Szerencse azonban, hogy mind e bajok orvoslatául, remélhetőleg, mielőbb megváltoztatjuk a törvényt s én egész bizalommal kérem föl az „egy kálvinistát“ tudassa velem czimét, hogy érintkezésbe téve magamat vele, tanakodhassunk az idei közgyűlésre benyújtandó törvényjavaslat fölött együtt.

A bökkenő csak egy — de ennek előterjesztését, hely szűke okán, kénytelen vagyok a jövő számra halasztani.

Szász Béla.

(Folytatása következik.)

Az angol biblia-terjesztő társaságnak erdélyi részli forgalma.*)

(H—y) Az 1866-ik évtől e bibl. társulat kolozsvári fiók intézete által Kolozsvárt s Erdély több helyein elárúsított bibliákról inu itt közlünk egy rovatos statistikai táblázatot.

Év	Ó-szövets.	Új-szövets.	Szakaszok	Összesen
1/2 1866	1816	1404	645	6865
1867	2525	7143	2078	11746
1868	1668	6992	898	9558
1869	1427	2301	945	4673
1870	1533	3800	1168	6501
1871	2362	4848	1403	8613
1872	1548	3021	2144	6713
1873	1839	2817	1994	6650
1874	1217	3048	3112	7377
1875	802	2416	1887	5105
1/2 1876	341	1321	1752	3414
Rovat	1778	42111	18026	77,215.
Összegek				

A mint a fösszeg mutatja, az 1866-ik év aug. 15-étől 1876 közepéig, tehát egy évtized alatt 77,215 ó- és új testam. egészen vagy részenként (mint p. u. a zsoltárok könyve vagy egyes evang) árusított el Erdélyben. Egy év tized alatt nem sok. Ugy látszik, hogy Erdély lakóinak nem nagy része vesz tudomást arról, hogy létezik egy hatalmas bibl. terjesztő társaság a világon, melynek mint minden ország fővárossában, ugy Kolozsvárt is fennálló közege által csaknem potom áron árulják „a könyvek könyvét,“ a bibliát! E vád még akkor is méltán súlyosodik Erdély lakóira, ha

*) Közlebből adni fogjuk a bibliaterjesztő társulatok általános ömértetését, de indokoltnak látjuk e közleményt, melynek tárgya legközelebből épen minket érdeklő, előre bocsátni. Szerk.

meggondoljuk, hogy mily hagyományos kegyelettel ragaszkodik népünk a régibb kiadványu bibliákhoz; amelyek mint családi ereklyék az elő és hátsó lapok „születési“, „halálozási“, s más czekhez hasonló nota-bénéinek érdekességei miatt még a család tékozló fiai előtt is „noli me tangere“-féle elenodiumok; de ha meggondoljuk, hogy a régibb kiadványok csak antiquitási és a fenjelzett családi „nota-bénék“ miatt értékesek; ha meggondoljuk, hogy a szakadozott, gyakran hiányos régi bibliák, de különösen azokban a számos nyomtatási hibák, stylaris sajátságok (mint a milyenek a k-nak c-vel, az ð-nek eo-vel, az s-nek hosszú s-el, s más betűknek más, ma már használatban nem lévő jelekkel való helyettesítése s több cféle sajátságok mennyire megnehezítik a folyton olvasást, s mennyire profánálják a szöveg szentségét: lehetlen megneünk népünknek az e tekintetben is tanusító stabilitásán, hogy nem akar haladni a haladó korrall, és nem cseréli fel a kor nyomtatási szabályait, a stylus mai kivánalmainak megfelelőbb újabb kiadványaival az avultság miatt alig használható bibliáját Megjegyezzük, hogy nem szólunk Károli G-nak a mult század végén és ennek az elején Bazeli, Utrechtben nyomtatott bibliái ellen, a melyek dicséretére válnak illető magyar kiadók tiszta nyelv és műérzekének!

A fenemlitett központi raktárból — természetesen — a magyarok vásárolták tulnyomóbb arányban a bibliát, és a magyarok között is inkább a reformátusok. Magyarok után a németek és szászok és azután a románok következnek. A zsidók közül nagyon kevesen vásárolnak e k.-ponti helyről. Hagyományos előítéletük-nél fogva tartják vissza magukat az ilyen keresztyén kiadványoktól. Nem hihetik, hogy mint hajdan az általok megvotett Názárethből: tőlünk is származhatnék „valami jó.“ A közelebbi években az angol bibl. terj. és miss. társaságnak egy pár küldöttje fordult meg azon helyein Erdélynek, a hól tömegesebben laknak zsidók, közöttük héber nyelven nyomtatott bibliákat és oly könyveket akarván elárúsítani, melyekben ker. szellemben írt bibl. magyarázatok, népszerűen tartott értekezések és ker. hitágazatok fejtegetései foglaltattak, azon czélból, hogy e könyvek által szerznének a keresztyénségnek a zsidók közül is prozelytákat! De nem nagy sikerrel járhattak közöttük el, mivel, dacára, hogy a missio küldöttei született zsidók és épen e czélra képzett egyének voltak, és velük is zsidónyelven s magukat hozzájuk alkalmazva érintkeztek: sok helyt felismerték (e különben ügyes) missiói taktikát, és nem hogy vásároltak volna tőlük, hanem több helyt tettegeseu is bántalmazták; némely helyeken pedig épen a községi előljároságnak kellett közbe lépni veszélyben forgok életük megmentése végett.

Annyi bizonyos, hogy a más országokban óriási hódításokat tevő ang. bibl. terj. társaság, a mi orszá-

gunkban — a bel missiót illetőleg — csiga lépésekkel halad.

Népünknek ezen a „könyvek-könyvé“-vel szemben viseltető közönye kisebbitésére papjaink működhetnek legüdvösebben; a „biblia-olvasás“-nak a vall. erkölcsi életre jótékonyan ható voltáról gyakran értekezvén köztők, meggyőzni őket a felől, hogy mily potomáron,

csaknem ingyen szereshetik meg újabb időben annak egyik legfőbb eszközét.

A gyermekek között is az iskolában mint „jutalom könyveket“, a kis bibliákat osztogatva, „new hiában való munkát“ teljesítenénk!

TÁRCZA.

Medgyesi Pál levelei.

Az eredeti példányokról

Közi:

Szilágyi Sándor.

(Folytatás.)

VII.

Febr. 1650.

Kívánok az úr istentől nagyságodnak szerencsés hosszú ideiglen való birodalmat, és minden kegyelemben bővülködést.

Kegyelmes Uram, alázatos háladással veszem a nagyságod kegyelmességét hozzám, hogy értvén nagyságod a dolgot, az ő igaz voltában, abeli neheztelését kegyelmesen elvőtte rólam: áldja meg az úr isten nagyságodat őrette. A mint nagyságodnak levelemben rá feleltem volt, ime az kassai praedicator uram recognitionalissát megküldtem nagyságodnak. Kérem alázatosan kegyelmes uram nagyságodat, méltóztassék meg nyugodni benne, hogy nagyságodnak oly igaz sincerus hiva vagyok birodalma kívül is, mint akármi mely vallásunkon levő, és minden óránként nagyságod kegyelmessége alatt élő tanító. Noha pedig nem volnék arra méltó, hogy nagyságodat sok országos gondjai között distineáljam, és csak mentsem is magamat az egymást tolyó vádok ellen; mindazáltal oly igazság és egyenlőség szerető kegyelmes uramnak esmértem és tapasztaltam nagyságodat lenni, hogy mind ily nagy méltatlanságomban is, bátran nagyságod kegyes és egyenes ítéleti elejében merem ártatlanságomat adni. Nem esik semmi nehezebben kegyelmes uram, mint hogy nagyságod én reám veti két harmad magammal az ecclesiabeli sok rút zavaroknak okát, melyet noha egyebek is számtalanon cselekesznek, de ez egyedül mind keservesb. Holott én elejítől fogva, mindenek felett az nagyságod bölcs és kegyes ítéletére mertem volna hagyni ebbéli minden causamat. Melyben én, nagyságod kegyelmesen recognoscalja, nem állhatatlankodtam s nem változtam, akármi világi tekintetért is. Azon sententiában maradtam, melyben az előtt voltam, és a melyet nagyságod is hajdan kegyelmessen agnoscalt s helyén hagyott. Hogy mihelyt pappá löttem ezeket nem tanétottam, oka ez volt kegyelmes uram, mert nem vöttem mindjárt eszemben. Nem is tulajdonítok nem hogy magamnak, de még az legtudósbaknak is oly perfectiót, hogy mindjárt mindeneket eléggé érthetnének, holott nevedésben vagyunk. Még most vénségemre sem mérem magam felől állatni, hogy csak a magunk reli-

giónknak is, minden czikkelyit éppen érteném; de azt az ingenuitást mindenkor lelkemben tartottam, hogy csak egy gyermektől is örömet tanultam, s magamat az szent írásnak, confessionknak, catechismusunknak és theologusinknak ítéletek alá bocsátani kész voltam. Engem az prédicátorságra szenteltetésemkor, ezelőtt huszonkét vagy huszonhárom esztendővel, arra esküdtettek, hogy a próphéták s apostolok írásában foglalt tudományt igazán igyekezzem tanétani. Örömet közönséges jó ítélet alá adom magamat, ha mit ez köteleességem ellen tanétottam s tanétok, mutassa meg akár ki; mindjárt magamat háladással accomodálni kész vagyok. Az presbyterium dolgában, (mely nem enyim hanem isten lelkéé) a mint egyebben is mindenben az sz-írást s confessioinkat etc. követtem: magam fejtől is tudja jól nagyságod nem hirtelenkedtem, nem is két harmad magammal rezgelődtem; hanem elsöben püspök s több előkelő tanétó s professor uraimmal (nem levén én is a nagyságtok kegyelmessége után szintén az alja közöl az embereknek) közölvén a dolgot, ő kegyelmek tezéséből, sőt ugyan magok először, még idvezült urunk idejében anno 1646, az enyedi generalis synatra vivén e kérdést, ott approbáltatott: azon esztendőben, a némethi nationalis synatban is, ugyan szogény Geleji István uram proponálván, ott is Christus és apostolok rendelésének esmér tetett lenni, és bévételét is bizonyos conclusioban elvégezték: a mint azoknak a synatoknak e mai napig existáló actái bizonyítják. Az után is egynehány uttal ezen végezés generalis synatokban renováltatott. Az fő patronusok ezen a földön, ugymint még isten kegyelméből életben lévő kegyelmes asszonyunk és idvezült Rakoci Sigmund uram ő nagysága approbálták, acceptálták, és magok jószágokban be venni parancsolták, nevezet szerént penig, hogy én publico scripto-is, praeviae institutionis ergo, közönséges szem elejében adjam ez dolgot. Az úr vacsorája beli első haszon talan felvételt is először Kereszturi urammal, azután mindjárt Geleji és Csulai uramékkal közölvén kezdtem, senki nem is contradicált; hanem ő kegmk is, sőt nagyságtok is mindnyájan úgy élt vélle sok ideig: Csulai uram penig és sokak követték vagy practigálták is. Én kegyelmes uram ezaránt is meg nem változtam, noha sokat kellett szenvedni miatta. Az ezen dolog felett indult sok zavaroknak is valamint Erdélyben laktomban nyolcz egész esztendeig oka nem voltam, nem is indult semmi a féle zenebona miatta, noha sine intermissione tartottam ez praxisomat, úgy most sem én vagyok, hanem inimicus homo hoc fecit. Dr. Voetius

tanácsát én is igen javallom: nemis cselekedtem különbben, hanem ad minimum, a kik ezen a földön columnáknak tartattanak, azoknak akaratajokból s megegyezésekből indultam s procedálok ma is. Előttök volna antagonista atyánkfiaink is az a jó tanács; kiknek is így szólt: Ne pro hoc nalvo a patribus tradito tanto zelo contendat, et nimium altercando veritatem amittant. Si adiaphorum vocant, qua conscientia libertati fratrum melius sentientium praejudicant, et tantas ipsis molestias facessunt. Videant, ne ipsis eveniat, quod Hierarchicis Anglicanis etc. Calvinus s Beza felől (akárki mint detorqueálja őket) nyilván vagyón még a pápistáknál is, hogy az pápista reliquiáknak és kiváltképen a hierarchicum regimennek nagyobb malleussa ezeknél nem volt: kiket örömet is megbírálnak a szent írás után. A mi kegyelmes aszszonyunk, s a nagyságod e controversiák végett való busullásinak is (melyet életemnél nagyubbnak tartok) isten ítélje meg, causa per se nem vagyok. Könyörüljön az úr isten rajtunk, és az particulákban is a nagyságtok elméjét hozza igaz lelki egységre. El kell hinni kegyelmes uram, hogy az antagonista atyánk fiai uraink is, kiváltképpen ott benn Erdélyben békesség fiai, (melyért áldja meg isten ő keglket;) de mi is jó lelkiismerettel azért merjük isten s nagyságod előtt vallani, melyet így tetszik nap fényre is tötünk ki avagy csak az elmúlt őszszel nagy rendeknek közönséges gyülekezetekben, miképpen még az kik azelőtt balul ítéltek is felállunk, bizonyoságot tésznek rólla. Könyörgünk is aláztatosan nagyságodnak, mivel nagyságod mindeneknél többet tehet, méltóztassék magát kegyelmessen interponálni, és istenes authoritása szerint, lelkiismereteknek sérelme nélkül, ez szerencsétlen rút villongásokat nem el nyomatni csak, hanem istenes utakan componáltatni. Antagonista atyánk fiai uraink vagy minékünk mutassák meg sz. írásból, confessioinkból hogy úgy kell lenni, ezt kívánván az V Canon ő keglktől; vagy engedjék nekünk meg mutatnunk, csendesen, le tévén az violentiákat a processusokban. Avagy ha azt nem engedik, csak pro anthoritate akarván sententiájokban meg maradni, ne kívánjanak a nagy isténért lelkiismeretünkben uralkodni, hanem szenyvedjük el egymást in christiana charitate, míg isten a dolgot jobban ki nyilatklztatja. Lám ő keglk csak adiaphorus ritusnak tartják azt az első felvételt; mely szavokkal magok ő keglmek kötelezik magokat, vi confessionis Helveticae, hogy a féle adiaphora ceremoniákért minket s az ő keglktől efélékben különböző ecclesiákat dissidens ecclesiáknak nem tartják. Quid si in ecclesiae dispares inveniantur ritus, nemo — — — — — eo dissidentes. Cofess. Helvet. Artic. XXVII. Mi ha — — — — — adiaphorusnak tartanók azt, magunkéjén megvalj — — — — — egész világ itéletiben volnánk érette, ha ő keglk — — — — — nem accedálnánk; de nyilván tilalmasnak esmérjük — — — — — lekedhetjük tudva. El is hagyja nagyságod kegyelmes uram

reformatorok idélt s azután is sok ideig, nem tartatott — — — — — ban, melyet az akkori ecclesiáknak cselekedetekből va — — — — — mutatni. Legyen a jó istennek kegyes gondviselésében — — — — — a — — — — — nagyságos szerelmesinek életek mindenkoron.

S. Patakon febr. 1656

Nagyságodnak alázatos hűséggel való szolgája

Medgyesi Pál m. p.

Külczim:

Celissimo Principi et Domino, Domino Georgio Rakoci, Principi Transylvaniae, Partium Regni Hungariae Domino et Siculorum Comiti etc. Domino meo clementissimo.

(Eredetije a m. k. kamarai levéltárban)

VIDÉKI ÉLETT.

A marosi ref.-egyházmegye özv.-árvai gyámintézete.

M.-Vásárhely, 1877. jan. 12.

Az idő sürgető szüksége s egyesek ügybuzgalma végre csakugyan étetet ad azon intézetnek, mely hivatva lesz az erdélyi ref. papok özvegyeit és árváit megmenteni azon lealázó nyomortól, melynek eddig szegényére anyaszontegyházunknak, kitéve voltak, s mely elől a legnagyobb rész, nem menekülhetett. És hivatva lesz bizonyos előnyt adni a papi hivatalnak is, melyet a viszonyok változása folytán soványnyá vált fizetés s azon ijesztő kilátás, mely a papi családokat fenyegette, a családőfő bekövetkező halála esetén, már-már kerülttő tett azokra nézve, a kik más pályán kedvezőbb anyagi javadalomra számíthattak a megkívántató előkészütség után.

A gyámintézet alapszabályai, a mult évi egyházkerületi közgyűlés jegyzőkönyvének 57. száma alatt, láthatóak, hol a már készen levő források is felemlítve vannak. Ki vannak küldve, tudásunk szerint, a gyűjtőívek is s reményünk van, hogy az ügy a lehető legmelegebb fölkarolásban részesül, ugy egyházak, mint egyesek részéről. Legalább az előjelek ide engednek következtetni, midőn olvassuk, hogy a n.-enyedi egyház 20 forintot ajánlott e célra évenként, 10 évig; a maros-vásárhelyi egyház pedig, ugyanannyi időig terjedőleg, évenként, 50 forintot szavazott meg csak a napokban tartott képviselői gyűlésén, dicséretet érdemlő készséggel.

A központi gyámintézet felállítása teljességgel nem tette szükségfelettivé az egyházmegyéék hasonló célú és rendeltetésű intézeteit, sőt, úgy látszik, maga a közgyűlés is szükségesnek és hasznosnak ítéli azok fenmaradását, midőn az alapszabályok egyik pontjában határozottan kifejti, hogy „ez intézet mellett az egyházmegyei özvegy-árvai-egyletek, saját külön szabályaik szerint, továbbra is fennmaradnak, azonban az egyházkerületi gyámintézet javadalmában részesülésre, az onnan nyert, vagy nyerendő segély semmi befolyással nincs.“ A feülről megindult jótékony

mozgalom tehát mintegy felhi és ösztönt ad arra, hogy alatt is mozogjunk, fogjuk be mind a tizet és a hol az még meg nem történt: az alapszabályok módosítása, kor- és időszerű javítások által, helyezük egyházmegyei gyámintézeteinket is jobb karba és munkáljunk oda, egész buzgósággal, hogy pontos és hű kezelés és gyümölcsöztetés által azok is gyarapodjanak. Csupán annyi volt a célja e sorok írójának akkor is, midőn 1875. őszén, Ny.-Szerodában tartott egyházmegyei közgyűlésen, a marosi ref. egyhm. gyámintézete érdekében szót emelt, azon indítványt tevén, miszerint: „útasítsák az intézet pénztárnoka, hogy a legközelebb tartandó egyházmegyei közgyűlésen, a pénztár állásáról, az intézet vagyoni ügyeiről, adjon be részletes kimutatást s egyttal küldjön ki a közgyűlés egy bizottságot, mely az intézet még 1840-ben készült alapszabályait nézze át s azok korszerű módosításáról terjeszzen be javaslatot. Emlékezhettek, a kik jelen voltak, hogy e jó indulatu indítvány mekkora port vert fel s minő fogadtatásban részesült. Az intézet még életben levő néhány régi tagja (új nincs egyetlen egy is) egyenesen és határozottan szeme közé dobta indítványozónak: hogy ehhez az ügyhez se a közgyűlésnek, se indítványozónak, mint a ki nem tagja az intézetnek, teljességgel nincs szava, hanem, ha szólni akar, tessék beállni rendes tagnak. Megvallom, hogy e kemény s egyszerre több felől intézett roham kissé meghátráltatott; a rideg, haragos visszautasítás nehezen esett. Igaz, hogy az intézetnek tagja nem voltam, ma sem vagyok még; de éppen azért szólottam, mert akarok lenni, mihelyt bizalmatlanságom, az intézet ügyeinek nyilvánosság elé való bocsátása által, eloszlata lesz; akarok annyival is inkább, mert nekem is vagy 170 forintom már benn uszik, köteles lévén minden pap, egyházába való beköltözése előtt, egy évi egész fizetésének egyhatodát s illetőleg tizenkettődét befizetni az intézet pénztárába. Azonban egyik világi gondnok felszólalása és az azelőtti évi egyhk. közgyűlési jegyzőkönyv ide vonatkozó határozata engemet támogatván, az ellenvélemények kissé lehűltek és a közgyűlés, egy sima határozattal, áttette az indítványt (jobban mondva elnapolta) oda, hol az, azóta szép csendesen alszik, mind e mai napig.

Költstük fel a leányzót!

A közelebbi időkben, tudásunk szerint, talán mindenik egyházmegye, egyetlen egyet sem véve ki, alapszabályait a kor kívánalmainak, az idő követelményeinek megfelelőleg újra dolgozta, mégpedig, ha nem csalódom egyebek között oly módon, — és igen helyesen, — hogy minden lelkész, az egyházmegyébe való belépésével, az intézetnek azonnal tagjává lesz, fizetni köteleztetvén a megszabott tagsági díjat. Itt, a szegény apostolt, ki legfennebb egy úti pálczával és egy ládával jő, melyben „az irások és a hárttyák“ vannak, keményen megvámolják a grániczon, egyszer-mindenkorra, az intézet finánca:; azután aztán engedik Isten számába. Ha akar, tagja lesz az intézetnek, ha nem akar nem lesz s természetesen, legalább az újabb időben, mindenki az utóbbit választja s azt kénytelen választani, mert ki volna hajlandó, mai időben egy oly pénztárat tagja lenni,

mely a nyilvánosságtól gondosan távol tartja magát? Határozottan merem állítani, hogy a 60-as évek elején innen, az egyházmegyébe belépett papok között kettőt sem lehetne találni olyat, ki tagja lenne a marosi ref. özvegy-árvai gyámintézetnek, és kettő sincs olyan, a ki annak ügyeivel csak távolról is ismeretes lenne. Pedig, ha valahol, a pénz intézeteknek a nyilvánosság az első és fő dolog.

E sorok célja, most egyelőre, semmi egyéb nem volt, mint felhívni az érdeklődők figyelmét; felhívni a marosi ref. özvegy-árvai gyámintézet ügyeit vezető egyéneket, s ezek között, természetesen, első sorban, az illető nt. esperes urat, miszerint: az alapszabályok módosítására vonatkozó javaslatot, a legközelebb tartandó egyhm. közgyűlésre bevárjuk; valamint elvárjuk azt is, — a közgyűlési határozat értelmében, — hogy az intézet pénztárnoka, ugyanazon alkalommal, előterjesztést tegyen a vagyoni állásról; szóval, hogy ez az ügy az eddigi homályból lépjék ki a viláosságra s ezáltal legyen megadva az alkalom minden papnak arra, hogy e jótékony intézetnek tagja lehessen. Azért szólok többes számban, mert többen, sokan kívánjuk ezt, de kívánja a dolog természete, és kívánja, mindenek felett, a gyámintézet érdeke.

Vas Tamás.

A sepsi egyházmegyéből.

December 30, 1876.

A mióta pappá lettem, mindig érdeklődéssel olvastam s olvasom az egyh. ker. jegyzőkönyveket s az azelőttieket is, ha megkaptam egészen vagy félszegen azon egyházban, a melyben paposkodni rendelt a kegyelem Uristene. Ez kötelessége is minden jóra való papnak és egyháztagnak, hogy elolvassa, megtartsa, megőrizze, mind tartalmát, mind pedig attól, hogy félszeggé ne váljék. Ezen félszegen értem pedig azt, hogy némely egyházban, különösen a hol pap nincs, huzamos ideig úgy elhanyagolják, vetődnek azok a becses jegyzőkönyvek, a melyek egyházi multunk, jelenünk, jövőnk beléletét, történelmét, törvényeit és rendeleteit tartalmazzák, hogy ha pap kerül oda s összeszedi, egynek az eleje, másikkal az utolja, közepe hiányzik s így félszeggé vált, így nem ér semmit. S miért történik ez? azért, hogy kellő gond nem fordítatik reá azon egyházban, hol vagy a megye gondnok, vagy más egyháztagnak kapja kezébe az esperestől.

Ennek meggátolására az volna szerény nézetem hogy minden egyháznak ilyen jegyzőkönyveit az egyházmegyei vizitáció szorosán vizsgálná meg, még ott is, a hol pap van, mert még a paptárs is lehet olyan, a ki nem sok figyelmet fordít az effélére.

Az egyházkerületi közgyűlés pedig nagyon bölcsen tenné, ha a jegyzőkönyveket és névkönyveket keményebb kötésbe és borítékba adná ki, mivel nevezetes történelmi adatokat tartalmaznak, s így inkább megóvatnának az elmállástól, mint amugy. Az igaz, hogy egy néhány krajczárral többbe kerülne az egyházaknak, de azt hiszem minden jóra való egyház szívesen megfizetné az ötlet illető részt, mikor

egy csinoson bekötött könyvet kapna s így díszére válhatnék minden egyházi könyvtárnak, hol ez van s még a pap könyvtárát is díszítené vagy egy új kiadású könyv, nem csak azon évi husz krajczáros naptár, meg a képezők névsorának könyve.

A mi az egyházkerületi jegyzőkönyvnek beltartalmát illeti: szeretném még ott látni s olvasni, azokat a jó egyházi beszédeket és könyörgéseket, melyek ilyen alkalommal elmondatnak a hivatottabbak által — ezek mind meghatók szoktak lenni — az ilyenek még becsesebbé tennék a jegyzőkönyveket s megtisztelőbb lenne azon egyénekre nézve is a kötelesség és megbízatás teljesítése, a mely mint egy szép emlék tünne fel nemzedékről nemzedékre. Nemkülönbön óhajtanám azon jelesebb beszédeket is azokban közölni, látni, melyek a gyűlés tartama alatt, valamely üdvös czélnak kivételére elmondatnak, mind meg annyi történelmi adatok lennének s ez által inkább meg lenne örökítve egyházunk történelme s annak hű munkásainak neve és emléke.

A papi pályára felszentelendő ifjaknak is, hogy minő osztályzatot nyertek a papi szigorlaton? jó lenne mint ezelőtt kitenni, az egyházkerületi jegyzőkönyvben is megörökíteni, hogy lássák, olvassák, tudják az egyháztagok is, a minősítvényt, a melyel kibocsáttatnak az ifjú lolkészek.

Ez vala szerény nézetem a közelebbiről megjelent egyházkerületi jegyzőkönyvokra s ha jót szólottam s méltánylásra talál, vigasztalni fog azon édes öntudat, hogy az időt nem vesztegettem hiába, míg ezt gondoltam és leírtam.

Egy székelly pap.

Felelet azon felmerült kérdésre: lejárt-e képviselőink mandatumai?

Arapatak, 1877. jan. 13.

E lapok szerkesztője t. Szász D. barátom, igen jól emlékszik, hogy ez az ügy köztünk merült fel legelőször, mint vita tárgya. Vélem szemben sehogy se tudta elhíttetni hogy 5=6.

Azt állítottam ugyanis: én öt évre voltam megválasztva. Ez nem csak tény, de törvény. Mind az ötször egy rendes gyűlésben részt vettem, mert több nem tartatott; következésképpen egy hatodik évben, rendes időben tartandó közgyűlésen, új választás nélkül, meg nem jelenhetek. Nem, csak azért is, mert könnyen azt decretálhatnok, per analogiam: tartsuk meg már mandatumunkat mind addig, míg a tractusok új beosztása keresztül lesz vive, e pedig eltarthat akár ad graecas Calendas.

Szeréntem tehát a képviselők mandatumai erkölcsi szempontból is lejárt, nem csak az írott törvények szerint. De azért ne hidje senki, hogy én a n.-enyedi tractus 1876. december 12-kén hozott határozatát, mely így szól: „az egyhker. képviselők 5 évi tartama az év végével lejárván, a törvények értelmében, az új választás elintéztetett. (Tán meg is választották?) Ne hidje mondom senki hogy én ezt alá írnám. Nem! Rend a

lelke mindennek. A n.-enyedi tractus tagjainak egy nagy contingensit a tanár urak teszik. Azoknak pedig tudniok kell, hogy vacatio napján, a tanítványok mind addig nem züllenek szanaszét ide oda, míg a tanvezető tanár ur azt ünnepelesen tudtul nem adja, ki nem hirdeti. S csak azután, vizsik a szalmazsákot, s fujják az indulót a bandisták. — Nekünk is ilyen tanvezető tanárunk az állandó igazgató tanács, a hol az enyedi tanár urak közül is foglalnak széket, avagy csak a maga személyeért is tisztelni kellett volna e testületet. Tudtommal eddig elé még egy tractus sem követte példáját, s félek, hogy úgy járt, mint az egykori székelly káplár, ki valami panaszos ügy következtében elé rukkolt a glédából azt hívén, hogy az egész eska dron követni fogja, de bezzeg megijedett mikor hátra néz s látja, hogy egy maga van csak; persze a katona regulát tovább nincs, miért mondjam.

Nézetem szerint a mult kerületi gyűlés alkalmával fel kellett volna említeni, hogy 1877-ben a képviselők mandatumai lejárván, intézkedjék e tárgyban az állandó igazgató tanács, mint annak helyettesse. De miután ez már megtörtént, hogy utasítva nincs az igazgató tanács, én azt véleményezem: küldje ki az egyes tractusokhoz ezt az ügyet, hívja fel azon kérdésre: hogy 1877. január 1-ét tartják é vagy pedig august. 3-át a mandatum lejárási határidejéül s aszerént a mint a többség nyilatkozik, rendeljék el, vagy nem a választásokat. Csak az isten nevére kérem ne csináljanak ebből is párt kérdést. Hisz tudhatnák azt a latin mondatot: quid quid delirant reges, plectuntur achiivi, azaz a perlekedéseknek mi szoktuk meg inni a keserű levét.

Csulak Zsigmond.

K Ü L F Ö L D.

Franciaország.

A mult hóban egy oly kormányi intézkedés történt, mely nyilván oda czéloz, hogy a ref. egyházat bizonytalan helyzetéből kiszabadítsa s a szakadást megszüntesse, de ha a jelek nem csálnak — célját aligha eléri, sőt a vizsálynak új tápot ad.

Ugyanis Martel, az új közoktatásügyér, a konsistoriumok elnökeihez egy körlevelet bocsátott ki, melyet még lelépett előde, Dufaure, készített. E körlevél föl-hívja a consistoriáriumokat, hogy február második felében új választásokat hajtsanak végre, miután az 1874-ik zsinat választási szabályzata értelmében, a consistorialis képviselők mandatumai lejárt. A minister ama reményének ad kifejezést, hogy a pártok közti kibékülés csak így lesz eszközölhető. ha egy új zsinat revisió alá veszi a választási szabályzatot, mely a kitért vizsálynak egyik főforrása volt s e zsinaton egyszersmind alkalom nyílik arra, hogy a kedélyeket folyton forrongásba tartó függő kérdések kedvező megoldásra jussanak. Azon consistoriáriumoktól s illetőleg gyülekezetektől, melyek továbbra is

a ref. egyház tagjai kívánnak maradni s nem akarják az egyházi szakadást végletekig viinni, elvárja, hogy a választási szabályzatnak, kifogásaik dacára, alávetik magokat s ez által engesztelékenységüknek jelét adják. Kijelenti végül, hogy az államhatalomnak nem szándéka ugyan az egyház belügyeibe avatkozni, de szívéen hordja az egyház válságos helyzetét s utat akar nyitni a békes kiegyenlítésre.

A kérdés most már az, ha valjon ama consistoriumok, melyek az új választási szabályzatot 1874-ben visszautasították s annak következtében a régi alapon küldött képviselők választását a kormány megsemmisítette hajlandók lesznek-e képviselőiket új választás alá bocsátani? Az egyházi lapok nyilatkozataiból ítélve, a vélemények e kérdésben felette eltérők s a leghevesebb küzdelmek bekövetkezésére engednek következtetni. A békepárt emberei örömmel idézik a kormánynak ez intézkedését, melyről azt remélik, hogy a pártviszály enyhítésére lesz befolyással s e párt közlönye „La paix de l'Eglise“ („Az egyház békéje“) kijelenti, hogy elvárja a szabadelvű párttól a kormány fölhívásának respectálását. Hasonló értelemben nyilatkozik a szabadelvű pártnak is egyik közlönye, az „Alliance liberale“ („Szabadelvű szövetség“) s a többek közt így ír: „a választásokat végrehajtjuk, nem azért, hogy a zsinat törvényt hozott e tárgyban (annak dogmatikus tekintélyét el nem ösmerjük), hanem azért, mert ezélszerűnek tartjuk végrehajtani. Mihelyt nem forog fönn kényszerítés, szabadon cselekszünk, belátásunk szerint; az elv meg van mentve!“ A szabadelvűek azonban nem mindnyájan ily engesztelékenyek. A „Renaissance“ („Az újjászületés“) nyíltan kimondja, hogy a kormánynak e ténye oly elnyomási kísérlet, minőnek az állam részéről az egyház 1802. óta nem volt kitéve. A gyülekezeteket tiltakozásra s oly erőlyes ellentállásra hívja föl, mint a minőnek az ősök példáját adták. Az orthodox pártnak s illetőleg a zsinat dogmatikus tekintélyének egyik legjelentékenyebb előharczósa, Vaurigaud lelkész, kijelenti hogy az állam, midőn egyezkedést sürget a pártok között, dogmatikus kérdésbe avatkozik, a mi nem áll jogában, amnyival kevésbbé, mert az egyezkedést a szabadelvű párttal a zsinat is visszautasította.

Míg ez előcsatározások zaja országszerte hangzik, addig a párisi ref. egyház gyászol. Legjelesebb s mind az orthodox, mind a liberalis párt előtt köztiszteletben állott egyik lelkészét, Montandont, közelebről kíséerte sirjába, s elébb az Oratoire templomban, majd a sír fölött, pártkülönbőség nélkül, ösmerték el a szónokok, hogy a veszteség közös. E férfiu el nem múló érdemeiket szerzett magának egyfelől mint kitünő praedicator, másfelől s főként mint az ifjusági vallásos irodalom jeles munkása.

Németország.

Berlin vallásos életének egyik legfőbb hiánya az, hogy a népességhez képest felette csekély számú lelkész

s templom van s ennek természetes következménye, hogy a nép nagy részének vallásos élete csaknem teljesen kihalt. E bajon segíteni, feladatául tűzte ki egy társulat mely a bel-missio ügyét karolta föl. Ennek ügynökei nagy tevékenységet fejtenek ki, mint lelkészeknek, segítő társai a cura pastoralis mezején. Tán épen túlbuzgalmuknak lett következése az, hogy a parochiák némelyikében munkásságuk igen élénk visszatetszést idézett elő. A parochiák egyikében legközelebről a kebli tanács is fűlszólat ez ügyben s lelkészenek, dr. Brüknernek, megrendelte, hogy missionariusát bocsássa el. Sőt közrebecsátott egy röpiratot is, mely a belmissiót úgy tünteti föl, mint a család, az állam, a társadalom érdekeivel s a reformatió elveivel ellenkezőt. E röpiratból átvesszük a következő jellemző tételeket:

„A városi belmissió megzavarja az egyházközség békéjét, mert két pártra szakítja azt, úgy tüntetvén föl a missió barátait, mint egyedül igaz keresztyéneket, a másik félt pedig mint eretnekeket. A missionariusok főleg a nők segítségével, belopozkodnak a családokba s fenyegetik a házi békességet s igen gyakran committálják az egyházat s az őket pártoló lelkészeket

„E missió az államtörvények ellen irányul s főleg a polgári házasság ellen izgat s gúnyt úz a törvényhozó testületből, mely a polgári házasságról törvényt alkotott.

„E missió a munkás osztályt a gyártulajdonosok ellen lázítja, p. o. az által hogy a munkásokat a vasárnap megünneplésére biztatja.

„E missio vallásos társulatokat szervez, vasárnapi iskolákat állit, könyvtárokat s jótékonyági egyleteket alapit. Fölkeresi a meg nem keresztelt gyermekeket s az egyházi áldásban nem részesült házaspárokat s templomba járásra készti az embereket. Felakarja elevenitni a régi zárdai életet, melyet a reformatio s az új állami törvényhozás is elítélt.“

Ez utolsó pont igen sajtáságos színben mutatja föl a berlini egyházi életet. Egy parochia kebli tanácsosa tiltakozik a nyilvánosság színe előtt iskolák állitása, könyvtárak s jótékonyági egyletek alapitása ellen s az efélet a missionariusoknak bűnül rója föl!!!

A kath. ultramontan sajtó szemében folyton a legnagyobb botránykő a polgári házasság intézménye, főleg annak azon következménye, hogy keresztyén zsidóval házasságra léphet Közelebről azonban kiderült, hogy „jó pénzért“ s „fontos okokból“ néha a családhatatlan pápa is ad erre engedélyt. Ugyanis egy Hirsch nevezetű zsidó bankár a napokban a müncheni tanácsnak bemutatta azon okmányokat, melyek szerint 1872-ben egy francia kath. nővel kötött házassága pápai helybenhagyást nyert. Szép kis összegeske lehetett, a mit ő szentsége e dispensatióért kapott!

Brinkhaus, münsteri kath. püspököt s titkárát s még két lelkészt a münsteri törvényszék közelebről

elitélte sikkasztásért. A püspöki pénztárból 40,000 tal-
lért s 60,000 márka értékű kötelezvényt idegenítettek
el. A püspök egy évre, a titkár két évre, a papok egyi-
ke három, a másika négy hónapra lett elitélve.

H e f e l e, rottenburgi püspök, „konciliumok törté-
netet“ című művéből a harmadikkötetet közelebről adta
ki. E kötet a többek közt Honorius pápa esetét tár-
gyalja, kit egyik concilium, mint eretneket, ítél el s
kiátkozott. Jellemző, hogy ez a Hefe, annak idejében,
egyike volt a csalatkozhatlansági dogma legnagyobb el-
lenfeleinek s a Honorius pápa esetét is érvül hozta föl
ellene. Az ultramontanok akkor azzal feleltek neki, hogy
kétségbe vonták az okmányok hitelességit s a konci-
lium jogát arra, hogy egy pápát elitélhessen. És ime
most egyet fordult s a pápa előtt meghajolva, magya-
rázgatja, hogy Honorius pápa igazhitien gondolko-
zott, csak hogy tévedésből eretneki módon fejezte ki
magát s így a koncilium eljárása félreértésen alapult!

S e p p tanár „G ö r r e s és kortársai“ című leg-
újabb művében közli azon pápai dicsérő levelet, me-
lyet Görres, a jeles katolikus író, a század elején egy
oly művéért kapott, melyben a többek közt így nyilat-
kozott: „A katolikus senkit esalhatatlannak el nem
ösmer. Egy ily concessio Istenkáromlás volna. Nálunk
új hitcikkeket megállapítani nem lehet, sem Romában,
sem sehól, mert egyházunk ragaszkodik azon apostoli
tanhoz, melyszerint a szent Lélek a hivek egyetemének
lelkében az örök igazságokat védi változatlanul
tovább plántálja az idők végéig.“ Tempora mutantur
et „etiam Róma“ mutatur in illis!

A badeni zsinat legutóbbi gyűléséhez több lelkész
kérvényt intézett az iránt, hogy készíttessék oly keresz-
telési s confirmatiói formula is, melyben ne legyen be-
foglalva az u. n. apostoli hitvallás. A zsinat, bár nagy
többsége a szabadelvű párthoz tartozik, nem adott helyet
e kérvénynek, csak annyi concessiot tett, hogy megeng-
edte a lelkészeknek oly szavakkal vezetni be a hit-
vallást, melyek annak inkább történeti, mint dog-
matikus hecsét hangsúlyozzák. E bevezető szavak kö-
vetkezők: „Hallgassátok meg azon hitvallást, melyben
a ker. egyház, kezdetől fogva, kifejezte hitét a szent
kereszttség alkalmával.“

IRODALMI SZEMLE.

Mutatvány dr. Kovács Ödön, „Vallásbölcészlet“ című
művének I-ső kötetéből.*)

A profetismus.

Templomnál, papságnál és királyságnál fontosabb té-
nyező volt Izrael vallásos fejlődésében a profetismus.
„A pogányok hallgatni fogják a varázslókat és jövendőmon-

*) Turcsányi Gyula t. barátunkat s munkatársunkat súlyos
betegsége akadályozza, még ez idő szerint, a mű tüzetes ösmerte-
tésének közreadhatóságában. Addig is adjuk mutatványul e becses
munkának egyik szép részletét. Szerk.

dókat! de neked azt nem engedi meg a te istened; Jáhvé,
a te istened, profétát fog támasztani a testvéreid közül,
olyat mint én, te arra halgass!“ E szavakat adja egy író
Mozes szájába a 7-dik században. Az író lényeges különb-
séget lát a zsidó profetismus és a más népeknél található
hasonló jelenségek között. E különbség valósággal megvolt.
A zsidó profetismus ép oly sajátosságos, egyedüli jelenség,
mint pl. a görög bölcészlet. Miként az utóbbi eredetét csak
a görög nemzet különös jelleméből és történetéből magyaráz-
hatjuk ki, úgy a profetismus keletkezését és fejlődését is
csak Izrael népének különös tehetéke és valóban nem Fözön-
séges sorsa hozhatta létre.

Jövendőmondók, varázslók minden régi népnél voltak,
és a jövendőmondás a cultus egyik lényeges alkat részét ké-
pezte. Izrael papjai is gyakorolták a jövendőmondást a szent
kockák (urim és thummim) és a szent képek (theraphim)
segélyével. Azonban a papokon kívül is voltak olyanok (fér-
fiak és nők), kik jövendőmondással foglalkoztak. Ezeket lát-
nokoknak (róéh) vagy nézőknek (chozéh) nevezték, s
hozzájok jártak megtudni a rejtett dolgokat, jövendőt, pl hogy
eső vagy szép idő lesz-e? hol található meg az elveszett
barom? meggyógyul-e a beteg? egyszersmind hitték, hogy
felsőbb rendű tudások és erejük által a betegséget is képe-
sek gyógyítani. A látnoki képességet különös isteni ado-
mánynak tarták, s a látnokok a közönségestől eltérő, rende-
sen askétai életmód és gyakorlatok által tettek szert e ké-
pességre. Nagyon valószínű, hogy a látnokok egyszersmind
nazirok is voltak és megfordítva; valamint az is, hogy a
különös életmód, az askesis, a tul feszített képzelem őket
igen gyanan önkivületes (visionaris) állapotba hozta és ezen
állapotot úgy tekintették magok is és mások is, mint az
istenséggel való közelebbi érinkezés állapotát.

Sámuel egy személyben volt Izrael bírása, pap, nazir
és látnok. A nép őt is csak azon értelemben tartá látnok-
nak, mint a többieket. Saul azért megy hozzá, hogy meg-
tudja hová lettek atyjának elveszett szamarai. De tényleg
Sámuel lelke előtt a profétaságnak egészen másnemű, sokkal
magasabb eszménye lebegett; ő magát Jáhvé Izraelre vonat-
kozó akarata hirdetőjének, Jáhvé szószólójának, a Jáhvéimá-
dás előharcosának tekinté, s ezen feladat teljesítésébe hely-
ezte a profétai hivatást is. E végett összegyűjté a szétszórt
és egymással semmiféle összeköttetésben nem álló profétákat,
szervezte őket; több helyen proféta koloniákat, vagy mint
mondani szokták. profétaiskolákat alapított, egy-egy proféta-
atya főnöksége alatt. Ezen proféta testületek tagjai együtt
éltek; asketái életmód, ének és zene által mesterségesen fej-
ték a látnoki tehetséget és mesterségesen idézték elő a
gyakran önkivületes állapotig fokozódó ihletséget (1. 1, Sám.
10.10 sk.) Magát a profétai ihletséget is már úgy tekinték,
mint Jáhvé közvetlen, egyenes működését proféta lelkére;
az énekek is, melyek az ihletséget felidéztek, töbnyire vallá-
sos tárgyuk voltak, Jáhvé nagy tetteit, Jáhvé győzelmeit,
az igazak életét hirdették; végül a viziok tárgya és célja
is legtöbbször Jáhvéra, Jáhvé akaratára, a Jáhvé ügye si-
keres előmozdítására vonatkozott; ennél fogva a profetismus

iránya és főjelleme vonása önként a Jáhvé ügye melletti buzgókodás lett. Gyakorolták ugyan még a jövendőmondást is, de a közönséges jövendölés működésöknek már csak mellékes ágát képezte sőt jövendölésük a legtöbb esetben nem egyéb volt, mint vallásos hitőknek alkalmazása a jövő megítélésére; azaz, azt hirdették, minek kel történni, és így mi fog történni a Jáhvé akarata szerint. Jáhvé haragját és büntetését tudatták az ellene vétkezővel, Jáhvé bocsánatát a töredelmes bűnbánóval Jáhvé ügye biztos diadalát hitték és hirdették az ellenséges áramlatok diadalának napjain.

Sámuel óta a profetismus lett a jáhvismus fentartásának és fejlődésének legfőbb közege. A proféta természeténél fogva liberális, míg a pap conservatív. A proféta fejlesztésre, haladásra sokkal alkalmasabb mint a pap. A pap hivatásánál fogva főleg a cultusszal foglalkozik; a cultus pedig inkább állandósítja, megcsontosítja a meglevő képzeteket, semhogy tovább fejtené. Ellenben a profétánál a teljesen szabad működési tér, a szellem szabadabb röpte, a vallásos ihletség tiszta percei, a küzdelem közt kifejtő vallásos heroismus mindmeganyagi nevelő eszközök az istenről, az ő fenségéről, hatalmáról és akaratáról való képzetek magasztosítására, tisztítására. Egy G á d és N á t h á n a Dávid korában, egy Ily és és Elizeus a 10-ik század végén s a 9-ik elején az Omridynastia alatt csak a proféták között állhatott elő. De másfelől a profétai szabadság az elfajulásra is tágasabb tért nyitott. Hol valamely hivatás telyesítésére egyetlen kiváncsolom az ihletség: ott a lelkesedés hőskéket terem, csudákat szül; de az ihletség hiányában a mesterkéltség, a képmutatás, a „szolgaiság és a hazugság lelke“ fogja a szót a proféta szájába adni. Így történt Izraelben is. Sokan voltak, kik a profétai rend szörköntössét felvették a nélkül, hogy amaz igazi ihletség sajátjuk lett volna. Így esett meg az, hogy midőn Achab Siria ellen indult, közel 400 proféta versenyzett egymással, hogy a király akarata szerint jósoljon, és csak egy találtatott (M i c h a), ki az ellen mert szollani. A m o s, a 8-ik században, tiltakozik azon feltevés ellen, hogy ő a proféta testületekbe tartoznék, és A m a z i a papnak Amoshoz intézett szavai mutatják, hogy a proféta-iskolák ezen időben nem nagy bizteleben állottak.

A profetismus életében két nagy korszakot különböztethetünk meg, u. m. a 8-dik század előtti és az ennél későbbi proféták korát. Az elsőnek tetteit jegyezte fel a történetíró, az utolsók magok jegyezték fel beszédeiket. Az első a tett emberei, gyakran politikai pártvezérek, országok sorsának intézői, trónok elforgatói voltak; a későbbiek írók és bűnbánat hirdetői, kik már csak szóval küzdöttek, s nem csak a királyok ellen, hanem a nép ellen is. Az első védték a fennálló Jáhvéimádást az idegen istenek ellen, a későbbiek nemcsak az idegen istenek ellen keltek ki, hanem Jáhvének a népnél divatozó érzékies felfogása és külsőleges imádmódja ellen is. Az első is meg voltak győződve arról, hogy Izraelnek csak Jáhvét szabad imádnia, de más istenek lételetét nem tagadták, sőt feltételezték; ellenben az utóbbiak előtt Jáhvé nemcsak Izrael külön istene, hanem egyedüli isten, míg a többi istenek emberi kéz csinálmányai, nemlétező semmik.

(Folyt. köv.)

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HIREK.

— *T. előfizetőinket ismételten fölhívjuk, sziveskedjenek a lap anyagi oldalát illető mindennemű kérdésben, előfizetési összegekkel, reclamatiókkal stb. közvetlenül Stein János kiadó urral érintkezni, miután a szerkesztőnek az efélékkel semmi köze sincs.*

— Az enyedi „Szemle“ legközelebbi száma egy vidéki (?) levelet közöl, mely a többek közt ily kérdéseket intézett hozzánk: „Hát midőn időközileg vagy egy képviselő lemond, vagy elhal: nem választhat-e az illető választókerület új képviselőt ig. tanácsi rendelet nélkül? Hát az egyházmegyei restaurációra nézve is mindig az ig. tanácstól kell várni az engedélyt? Mi úgy hisszük, hogy az egyházkerületi képviselők választása is, a törvények korlátai között az egyházmegyei autonómikus jogai közé tartozik.“ Felelünk az első kérdésre egyszerűen az hogy nem. Midőn időközben valamely képviselő lemond, vagy meghal, az illető esperesnek kötelessége erről az ig. tanácsnak jelentést tenni s az rendeli el az új választást. Fordult már elő ilyen eset nem egy, de akárhány, a miről a „vidéki“ levelező úr az ig. tanács titkára útján, ha nekünk nem ad hitelt, meggyőződhetik. Az ig. tanácsi rendelet alapján a képviselő megválasztása, az már aztán igazán az illető egyházmegyei autonómikus joga. Különben is ez egyházi rendtartásunknak oly elemi kérdése, melyel — úgy látszik — csak a „vezér“ egyházmegyében nincsenek némelyek tisztában. Épen ezért Csulak Zsigmond barátunk élénk tollából fentebb közlénk e kérdésben egy kis leccskét, melyből a vidéki levelező úr, a többiekkel együtt, megtanulhatja a mit föltett kérdéséből ítélve, eddig nem tudott s tanulni soha sem szégyen s nem késő. E levelet különben annak bizonyosságul is közöljük, hogy — programunkhoz híven — az ellenvéleményeknek is tért nyitunk s p. o. a mandatum kérdéséből sem csinálnak pártkérdést. Kijelentjük azonban hogy a Csulak barátunk által ajánlott azon megoldási módot, hogy a mandatum vitás kérdése véleményezés végett küldessék ki a tractusokhoz s azoknak többsége döntsön, nem helyeseltetjük azon egyszerű oknál fogva, mert törvényt illetékesen csak is azon testület magyarázhat, mely azt hozta s a főnforgó esetben e testület nem az egyházmegyei complexuma, hanem az egyházkerületi közgyűlés. Ismételjük tehát, hogy nincs más expediens, vagy az hogy az ig. tanács az új választást elrendelő, esetleg a mandatumnak a jövő közgyűlésre még érvényben maradását kimondó határozatáért magára vállalja a felelősséget, vagy pedig az hogy rendkívüli közgyűlés hívandó egybe. A mi a Szemle levelezőjének második kérdését illeti, a válasz arra is nagyon egyszerű. A levelező úr tudhatná, hogy az egyházmegyei restaurációk sem mennek soha végbe, előleges felsőbb intézkedések nélkül. Ha p. o. egy esperes meghal, vagy lemond, vagy esperességének ideje letelik, az illető egyházmegye jelentést tesz a főtiszt. püspök urnak s ő ideigleuesen helyettesít nevez ki s fölhívja az egyházmegyét az új választás mezejtésére s arról viszont jelentés tételre. Bizony ez is elég elemi kérdés s ha a levelező ur ebben sem ad nekünk hitelt, kérjen fölvilágosítást a püspöki titkártól.

— A múlt évi egyház ker. közgyűlés, a főtiszt. püspök ur elnöklése alatt, egy bizottságot nevezett vala ki, azon utasítással, hogy énekes könyvünk énekeit, ezeknek dallamait, a szöveg és dallam közti összhangzást megbírálva, szóval az énekeskönyvet kellő revisio alá véve, a teljesleg kihagyandók, vagy részben kiigazitandók, úgy szintén a régiebb énekes könyvekből, a magyar testvér-egyházkerületek, avagy a külföld énekes könyveiből fölveendő, esetleg merőben újakkal szaporítandó szövegekből és dallamokból összeáll-

tandó énekes könyv létre jöhetése iránt tegyen javaslatot, illetőleg előmunkálatot. A főt. püspök ur a napokban körlevelet intézett a bizottság tagjaihoz, s megküldötte azoknak a dunamelléki ref. egyházkerület által, Szász Károly elnökléte alatt, Sziládi Áron, Baksay Sándor s több szakfőnök személyében kiküldött bizottság e tárgy véleményének egy példányát, azon fölhívással, hogy az abban körvonalozott elvek felől nyilvánítsák nézetüket. Közlebről ösmertetni fogjuk e nagy becsű munkálatot.

— A prot. egyesület theol. könyvtárának VII-ik kötete is megjelent. Tartalmazza Lang Henrik „keresztjén dogmatikáját“, magyarra fordítva Kereszturi Sándor által. A 236 lapra terjedő mű, nem annyira dogmatika, mint inkább a traditionalis s illetőleg confessionalis ker. dogmák kritikája s mint ilyen, érdekes, de miután csaknem egészen negatív irányu, a vallásos érzületet nem kielégítő. Ösmertetni fogjuk. Megjegyezzük, hogy ugyancsak a prot. egyesület a most kezdődött három éves cyclusra a következő kiadványokat igéri: dr. Kovács Ödöntől, a Vallás bölcsezet második kötetét; Petri Elektől bibliai bevezetés tant; Kovács Albertől egyházi jogtant; Szeremlei Sámueltól a magyar prot. egyház történetének első kötetét s végül néhány nagy pap (Budai Ezsaiás, Antal János, Bodola Sámuel, Szoboszlai Pap István, Székács József stb.) életrajzát, ha lehet, arcképekkel. Kár hogy — a mint látszik — a biblia új fordításának kiadása el van halasztva.

— Marosvásárhelyről értesítnek, hogy ottani egyházunkban a Tolnai-ügy miatti izgalom némileg enyhült az újabb időben s csöndes resignációval várják a törvényes kereset lefolyását, melynek tárgyában a főtiszt. püspök ur — a mint egy leiratából következtetni lehet — lépéseket tesz közlebről. Az izgalmat azonban újra magosra fokozta az, hogy a legközelebbi vasárnapon délelőtt Tolnai, miután a templomhoz érkeztek még csak egy hallgató volt, az istentiszteletet nem tartotta meg. A keblit tanács ezt is följelentette a főt. püspök urhoz.

— Dézsi, püspöki vizsgálat alatti, egyházunkból értesítnek, hogy az egyházi képviselők megválasztása a napokban élénk érdekeltség közt ment végbe. Az egyházközség négy választó kerületre van föl osztva, s mindenik 30 képviselőt választott. Dr. Szöcs Sámuel, e nagy érdemű agg-inspector főkurátor, a választottakat szívélyesen üdvözelvén, a közgyűlés megalakult s a törvény értelmében kiegészítette a keblit tanácsot, melynek kebeléből Diószegi Lajost, a polgári iskola derék igazgatóját, Ungvári Györgyöt, az egyháznak évtizedeken át buzgó gondnokát s Beke Sándort, ki egyszerű iparos létére, egy félszázadon át, az énekvezetésben önként segédkezett, a múlt év folytán a halál ragadta el. Keblit gondnoká Vékony Ferenczet, pénztárnokká Turbucz Ferenczet, ügyvédé Dézsi Dezsőt s jegyzővé Nagy Benedek énekvezért választották köz felkiáltással. Megalakult az iskola szék is dr. Szöcs elnökléte alatt; alelnök Kovács János lelkész lett. Végül az alapítandó domestika érdekében gyűjtőbiztosok nevezettek ki.

— Köszönetnyilvánítás. A két árva Jakabfiu nevében főtanodánk részéről halás köszönetet nyilvánított mélt. ifjabb gróf Teleki Sámuel urnak, azon nemes tettéért, miszerint a két árva fiúnak egy-egy rend ruhát méltóztatott készíttetni, s árukat (35 frt. o. é.) közlebről az illető iparosok számára kegyes is volt megküldeni. A gróf ur tényét öröndetes jelenségnek tartom, azért; mert ha a főrangú ifjúság a szegényügy, s egyáltalában a társadalmi human érdekek iránt áldozatkészséget tanusit, azáltal azon bizonyítékot szolgáltatja a közönség számára, hogy hazája, nemzete és egyháza érdekeit öntudatosan fogta föl. Minél

szélesebb körű az öntudat s minél mélyebb az abból folyó kötelességek érzete, annál tiszteletre méltóbb. „Kire sok bizatott, attól sokat is várnak. S „ki az árvák gondját magáévá teszi, az az ur gondját vette föl.“ N.-Enyed 1877. jan. 16. Garda József, igazgató.

— Nyilvános vizsgálatok rendje a kolozsvári ev. ref. főtanodában, az 1876-77. tanodai év 1-ső feléről. Január 21. ének s zene proba. Január 22. d. e. 8-11-ig: I. éves bölcsezsékek, az egyetemes történelemből; kérdező: Sám i L á s z l ó. Január 22. d. u. 2-5-ig: II. éves bölcsezsékek, az állattanból; kérdező: Parádi Kálmán. Január 23. d. e. 8-11: I. éves bölcsezsékek, a menyiség-tanból; kérdező: Sárkány Feerencz. Január 23. d. u. 2-5-ig: II. éves bölcsezsékek, a természettanból; kérdező: Debreczeni Jozsef. Január 24. d. e. 8-11-ig: I. éves bölcsezsékek, a vegytanból; kérdező: Szabó Sámuel. Január 24. d. u. 2-5-ig: II. éves bölcsezsékek, a lélek tanból; kérdező: Jancsó Lajos. Január 25. d. e. 8-12-ig: I. éves bölcsezsékek, a latin és a hellén irodalomból kérdező Hegedüs István. Január 25. d. u. 2-4-ig: I-ső elemi osztály minden tárgyból. Január 26. d. e. 8-12-ig: II. éves bölcsezsékek, a latin és hellén irodalomból; kérdezők: Hegedüs István és Geréb Márton. Január 26. d. u. 2-5-ig: 2-ik elemi osztály, minden tárgyból. Január 27. d. e. 8-11-ig: 4-ig elemi osztály, minden tárgyból. Január 27. d. u. 2-5-ig: 3-ik elemi osztály, minden tárgyból. Január 29. d. e. 8-11-ig: VI. közép-osztály minden tárgyból. Január 29. d. u. 2-5-ig: V. közép-osztály, minden tárgyból. Január 30. d. e. 8-11-ig: IV. középosztály, minden tantárgyból. Január 30. d. u. 2-5-ig: I. középosztály, minden tantárgyból. Január 31. d. e. 8-11-ig: III. középosztály, minden tantárgyból. Január 31. d. u. 2-5-ig: II. középosztály, minden tantárgyból. A 2-dik félév megnyílik február 7-én; beiratás ideje; február 5. és 6.

A szerkesztő postája

Pál Károlynak, M-Vásárhely. Semmiféle értesítést nem kaptam tőled s így szoure hányásodnak nincs tárgya. Tán a postán tévedt el.

Üsulak Zsigmondnak. Árapatak Litol, hogy nem csinálok belőle pártkérdést Valamint magam részére követelem, ugy másokra nézve is elősmerem a vélemény nyilvánítás teljes szabadságát. Hanem a mondó vagyok, hogy nem morális, hanem törvény magyarázat kérdése a fönnforgó s lehet azért tisztességes ember valaki, bármely véleménynek is hódól.

Összes levelezőinket felkérem, sziveskedjenek mentől gyakrabban s mentől rövidebben, az egyházi élet legjelentékesebbeknek látszó mozzanatairól is tudósítani engem. A vallásos élet mezején a legcsekélyebb momentum is érdekes s tanulságos. Kövessék egyik dézsi levelezőm jó példáját.

Filó Lajosnak, N-Körös. A feltett kérdésre levélben válaszolok.

Demeter Samunak, Zágon. Leveledet kaptam s a cikket közzé adom, saját véleményemet fönttartva.

Megjelenik
minden csütörtökön.

Szerkesztőségi szállás:

b.-farkasutca 16. sz. hova
a lap szellemi részét illető
közlemények czimzendők.

Kéziratok nem adatnak vissza.

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

Kiadó-hivatal:

Stein János könyvkereske-
dedése, hová az előfizetési-
pénzek legczélszerűbben pes-
tantalványnyal küldendők.

Előfizetési ár:

Egész évre 6 frt., félévre 3
frt., évnegyedre 1frt, 50 kr.

FELELŐS SZERKESZTŐ ÉS LAPTULAJDONOS: Szász Domokos.

Tartalom: Néhai gr. Mikó Imrénének egy levele 1858-ból.

— Központi igazgatásunk s még valami (folytatás) III. Szász Béla.
— Az áll. ig. tanács kis gyűléséből — Tárcza: A biblia ter-
jesztő társulatokról, közli Dezső Béla. — Vidéki élet: Az orbai
egyházgyűlésről, a mandátum kérdéscről, Demeter S. — Felső Bá-
nyáról, a segédlelkési rendszerről, Dembi Lajos. — Mocsról, helyre-
igazítás, Hosszu (Theofil)ól. — Irodalmi szemle: Mutatvány
dr. Kovács Ödön vallás bölcsezetéből II. Külföld: Francia-
ország, Németország. — Egyházi és iskolai hírek. — A szerkesztő
postája.

levele a nagy-enyedi főiskola tanári karához 1858-ból.

Tiszteletes tudós Tanári kar!

Miután az isteni gondviselés jóvoltából nagy-
enyedi főtanodánkban mind a tanulók, mind a ta-
nárok létszáma, s ezzel kapcsolatban a tanítás és
nevelés ügye is oda emelkedett, általában pedig
ezen nevelő intézetünk lételemének s jövődöbéli fel-
adatának kérdése a végleges megoldás azon pontján
áll, hogy régi jogainak kivívását s történeti életének
új folyamatba indulását nem sokára bevezetett tény-
nek mondhatjuk elérkezettnek látom az időt arra,
hogy az ezen nevelő és tanintézetünkben a tudományos
és erkölcsi nevelés- és tanításügyre nézve nézetei-
met a tiszt. Tanári karral közöljem, s annak saját
szakkörükben jövődö alkalmazására felkérjem.

Tettem indoka hazai viszonyaink megváltozott
voltában van. Nemzetiségünk ügyének fő őrbástyái
ez idő szerint az irodalom és iskolák, lehető nagy
körre kiterjedt alapos szív- és értelmi mivelttség,

nemzeti általános hűségérzet és jellemzilárdság az,
a mi fenmaradásunkat s a birodalmi idegen elemek
közötti fel nem olvadásunkat biztosíthatja. E tény-
állítás egyfelől az iskola gondnokoknak kiáltja han-
gosan fülébe, hogy az idők szavát értsék meg, hogy
kötelességeiket teljesítsék, hogy fontos állomásaikat
sine curáknak ne tekintsék; másfelől a tanároknak
is kettőzött hivatali buzgalmat és szigorú lelkiismer-
retességet tesz kötelességükké. Egyik mint a másik,
ki ez ellen cselekszik, vétkezik nemzete ellen, roz
fia a honnak s hanyagsága okvetetlen a maradék
átkát vonja egykor magára.

A legbensőbb lelki örömmel tapasztaltam én
eddig elé nagy-enyedi főtanodánkban a tanárok éber
és erélyes kötelességteljesítését és az ifjakkal való
nemes és bizalmas bánást, valamint az ifjuság szor-
galmas tanulását s külső magaviseletében illedelmes
modorát, mely utolsónak legfeltűnőbb s kedvesebb
bizonyossága azon az iskolák övkönyveiben ritkán elő-
forduló tény, hogy a közelebbi múlt egész iskolai év
folytán. ifju közül egyetlen egyis erkölcsi hibá-
érti büntetés kényszerűségét elő nem idézte.

Meg voltam elégedve, sőt lepve az iskola nő-
vendégeinek az ének és zene, a szépművészet e tár-
gyaiban való jártasságán. Mindezekre nézve nincs
egyéb mondani valóm, mint az, hogy tanári kar és
tanuló ifjuság menjenek az eddigi dicséretes uton
tovább előre, magasabbra.

A tanítás és tanulás, vagyis a lélek- és jellem-
képzés benső lényére és irányára nézve ellenben úgy
győződtem meg, hogy az újabb időben a sok kézi
könyv, a számtalan tanulás könnyítő eszköz, az el-
mének és időnek szerfeletti tantárgyakkal betöltése,
a magán szorgalmat csökkentette, a lélek és szív
önkéntes munkásságát s ön erején való szabad fej-
lődését nehezebbé tette, annak, hogy méjjenható

talentumok, erős meggyőződésű honfiak képződjenek, mihez az alapot kérdésen kívül az iskolai nevelés adja, útját csaknem merőben elzárta. Ez irány a tanodákban, nyilvánvalólag, a közéletből és intézményekből ment át, hol és melyek által a polgár, a legmagasb műveltségű és lelelkiszegényebb egyformán, az önálló cselekvéstől s szabadabb életnyilatkozattól távol, gondolataiban és tetteiben úgy szólván kézen fogva vezetettik. Ez a tanodák magas rendeltetésével s általában a szellemi és erkölcsi tökélyesbüléssel sehogy sem fér össze. Ez itt-ott mutatkozó jelenségnek rendes állapotá nem szabad lenni; s hogy ne legyen, a felett örködni legkivált az iskolagondnokok és összes tanári kar kötelessége. Csak egy-két tizeddel kell gondolatinkban visszamenni a múltba: láthattuk ott, mennyire tág és szabadabb tér volt engedve hazai intézményeinkben testületeknél ugymint egyéni állomásokon a talentumnak, a személyes ügyességnek és jó akaratnak! Ezen szellem lengette át vallásos életünket is, befolyt a tanodák lakóira, jótékonyan hatott a tanítás és nevelés önmunkás irányban fejlesztésére, felébresztette tanítóknak és ifjaknak a nemesb értelembeli becsvágyat, az önerő gyakorlatára ösztönt, a léleknek bátrabb és magasabb szárnyalásra lelkesedést adott, szóval: a magán szorgalom, önálló tetten és lelki munkásság karjain a legderékabb tisztviselők és bírák, a legbuvárkodóbb elmék és tudománykedvelő férfiak, végre a legerősb politicalai jellemek növekedtek.

Ha ezek úgy vannak és helyesek, akkor a mi tanintézetekben a nevelés- és tanmódnak, vagyis a szív- és jellemfejtési iránynak, az új formák között is lényegben a réginek kell maradni; nekünk ifjainkban kivált a magán szorgalmat kell felébreszteni, az önálló szellemi munkásság csiréit ápolni, a tudománytárgyak benső szépségeivel inkább mint külső héjával megismerkedtetni, a nevelésben a szív és lélek épen megtartására, a férfui és hazafias jellem szeplőtlenységére kell fő gondot fordítanunk, azért, mert erre van nemzetünknek főszüksége, mert ennek helyessége felől sok szózat s nemzetünknek a vallás és tudomány, a harcok és közigazgatás terén aratott ezer dicsősége tesz tanubizonyságot. Én, a mint tartósabbnak hiszem azon virág életét, mely a szabad légen, mint a mely virágházban fejlett ki: úgy alaposabbnak tartom azon tudományt, szilárdabbnak azon jellemet, mely a magán szorgalomnak, önálló

lélek szabad vizsgálódásának gyümölcse, mint azt, mely mások fáradsága után, a mi igyekezetünk és utánjárásunk nélkül, úgy szólván ingyen lön sajátunkká. Legyen a tanítónak kezébe rendelt kézikönyv, de legyen a fejében kellő tudomány, legyen szívében buzgó ügyszeretet. Mondja el a tanítvány feladott tárgyát, de főképpen értse át alaposan, tegye magáévá annak lelkét és értelmét egészen. Űljék ki a köztanítási órákat, de folytassák tanulósaikat azokon kívül is; záródjanak be a hallgató termek ajtai, de ne a tankönyvek egyiknek kezében és asztalán is. Olvasson jó segéd könyveket s pótolja kézikönyve hiányát egyik, jegyezze fél tanítójának szóbeli magyarázatát a másik, olvasson alapos szakkönyvet s vegyen időt utángondolásra, csendes elmélkedésre mindkettő. Csak így ragad meg az eszme, így gyül rendszeresen s áll használatra mindig készen az ismeret, így válik vérvé az embernek a tudomány. Ne támaszkodják régi érdemeire a tanító, ne akarja az évtizedekkel ezelőtt szerzett ismereteivel elégitni ki ifjainak tudomány szomját, mert a tudomány szüntelen megy elébb, s ha ők megállnak, fennakad velők egy egész nemzedék haladása, ha visszafelé mounek, visszatér bennök a nemzet közműveltségének haladó folyama.

A mondottakat a tiszt. Tanári karnak lelki gondjaira bízom, s kérem azoknak buzgó teljesítését. Nézeteim csak általánosságban kifejezvék; ámde a kikhez intéztem, mind tudós férfiak, sokkal képesebbek mint én, e téren egészen laicus, azoknak mind részleteit kikerekíteni, mind az alkalmazás módjait és útjait megtalálni.

Központi igazgatásunk és még valami.

III.

(Folytatás.)

Ez időszert tehát s legalább az enyedi tanodára nézve, egyetért az „egy kálvinista“ velünk arra nézve, hogy az ig. tanácsnak „erélyesen“ kezébe kell ragadnia a kormányt, más szókkal, hogy az egyes autonomicus testületek jog-körét szűkebbre kell, a központi kormány javára, szorítani.

Miután azonban ez csak törvény-változtatás útján történhetik, közös actiót kell indítanunk, hogy a közgyűlésen biztosítva legyen a többség e cél kivitelének számára.

Mind a mellett is azonban, hogy az „egy kálvinista“ most és ez egy kérdésre nézve hajlandó a borsó szalmára ítelt ig. tanácsnak e nagyobb hatalmat megadni, egy kis kéilyt merészlünk magunkban táplálni, arra való nézvést.

hogyan vajon csakugyan kész lesz-e az „egy kálvinista“ e tekintetben velem kezdet fogni?

Lehetetlen ugyanis, hogy bizonyos tényeket a közel múltból, még ő is elfeledett volna — bár, tudom, hogy a feledékenység mily készséges segédlője a következetlen s nem élvek, hanem a szél-fuvás által kalauzolt politikusnak.

Igy p. o. talán emlékszik még az „egy kálvinista“ azokra a világra szóló cikkekre, a melyekkel a Kovács Albert Reformja, vagy Szemléje, az onyedi theologiai intézet átköltöztetésének kérdésében vitézkedett s talán emlékezik a többek közt arra a nevezetes tételre, hogy, ha a közgyűlés az átköltöztetést el találná határozni lesznek olyan egyház-megyék, melyek e határozatot el nem fogadva, elszakadnak az egyházkerülettől, és a cikk e fenyegetésül és captatio-képen emlegetett secessiot helyeslé. Ugyanakkor történt, hogy egyik (a vezér-) egyházmegye jegyzőkönyvi és írásban kiadott „útasítással“ próbálta egyik gondnokát és egyik képviselőjét arra bírni, hogy a közgyűlésen bizonyos irányban szavazzanak. Most legújabbán is az a „jelszó“ adatott a nagy tanácsból ki, hogy a tractusok ne még várják az ig. tanács fölhívását, vagy roneletét a közgyűlési képviselők választása ügyében, hanem, mint „autonomicus“ testületek, hajtsák végre azt a törvényt, a melynek értelmezésére nézve mint a tények tanusítják — eltérő nézetek merültek föl.

Nem ereszkedve itt ez utolbbi kérdés materialis vitatársába, mindhárom fölhozott példából csak azt a tanúságot vonom ki, hogy imo — míg az „egy kálvinista“ szóval egy véleményen van velem (igaz, csak vádolási hajlama kedvéért) az „autonomia“ törvényes köreinek megváltoztatására nézve, addig idézett tetteik azt tanusítják, hogy az ig. tanácsnak, sőt magának a közgyűlésnek is, még annyi hatalmat, tekintélyt sem hajlandók adni és engedni, a megnyivel a régi plenum és permanens consistorium évszázad óta tényleg birt, a mennyit számukra az írott törvények biztosítottak s a mennyit az új szervezeti törvény, a régi forumok jogkörét az ujakra ruházván, a közgyűlésnek és ig. tanácsnak explicite statual.

Igy állváu a tények, reménykedésem épen nem lehet valami erős, hogy az én kedves cikkező felemmel valaha egy útat tapossunk, mert im nekik, midőn ugy hozza magával érdekük, fehér a fekete s fekete a fehér. Egyszer, minden autonomiát el kell venni az egyes testületektől s az ig. tanács „erélyes“ kezébe kell a hatalmat központosítani — midőn t. i. arról van szó, hogy egy nem szeretem ember, vagy testület autonom ájának körében törvény-szerűen tett s még kevésbé szeretem intézkedéseit biusítsuk vagy gátoljuk meg; máskor meg az igazgató tanácsnak, sőt a közgyűlésnek törvény-adta jogkörét is meg kell az autonomikus testületek javára nyirbálni, meg kell a végrehajtó, sőt törvényhozó testületnek törvényes hatalmát, tekintélyét sőt lét alapját tagadni — midőn t. i. arról lehet szó, hogy ez élehetetlen „megbomlott,“ hatalmaskodó, önhasonleső testületek valamelyike oly határozatot talál hozni,

a mely az atyafiak cirkulusait még bizony meg is zavarhatná.

És bár legalább az egyes konok, ádáz, cselszövő, békebonto igazgató tanácsosok ellen öntenék ki mérgöket, a kik épen oly botránkozató szálka a szemükben! És bár neki indulnának, ezek az anyaszentegyház érdekeit annyira a szívkön viselő atyafiak, s az egész egyházkerület bajait, sebeit egyetemesen tanulmányozván, az összesnek érdekeit minden oldalról, tekintetbe vevő javaslatokkal, indítványokkal és orvosszerekkel állanának elő. De midőn ily szembeszökőleg és minden tisztességes szemet sértőleg kitűnik, hogy a nagy köpenyeg, a közösként árult takaró, csak lepel és ürügy, mely arra van számítva, hogy a gyöngébbek eláztatásával a specialis az universalis színében tüntetessék föl; midőn a cynismus legkendőzetlenebb formájában lép ki a forumra és szinlett sebeit a közügy küzdterén, a haza érdekében, nyert sebekként árulgatja, csak hogy candidaturája számára egy két szavazatot koldulhasson: akkor, valóban, erős elhatározással kell minden jobb érzésűnek magát vértetni, csak hogy meg is tartsa a mérséklet megőrzése iránt tett fogadását.

És ők, kik az egyházkerület, az anyaszentegyház erkölcs-vallási életére nézve ajánlgatják panaceaikat — betűkben; ők, kik egy erkölcs-vallási testületnek, minő az egyház, egész patikát kínálnak Dulcamara taligájukon, teszik ezt. És teszik azt, hogy pár ember iránti gyűlöletet az egész intézményen akarnak kitölteni. Ugyan, gondolja-e az „egy kálvinista,“ hogy az egyházkerület közjavára munkál, midőn ily eljárást követ; ugyan hiszi-e, hogy az erkölcs-vallási élet ügyének szolgál, midőn önzésének szemüvegét így használja, midőn gyűlölködésének mérgét így szórja? Azok, a kik a mai világban is érdeklődnek az egyház ügyei iránt, s a központi kormányzat rájuk bizott munkáit, legalább is idejük fölládoztával, végezik, bizonynyal nem a dicséretért, nem az ő elismeréseért teszik ezt. S ezek irányában nem is várok, nem is várhatok az „egy kálvinistától“ semminemű kiméletet, semmi jóakaratot. De vajon, ha egyáltalán beszélünk egyházi buzgóságról, köz-szolgálatról, ha őt, általában, a közérdek buzditaná: gondolná-e, hogy ily modor alkalmas e buzgóság, e szolgálati készség fokozására, avagy csak ébrön tartására?

Mert azt talán még az „egy kálvinista“ sem lesz hajlandó bevallani magáról, hogy a célzat az, hogy, kedve vétessék mindenkinek, a ki még van, attól, hogy egyáltalán részt vegyen ez ügyekben s a helyett, hogy magát ily nemtelen elbánásnak tegye ki, kedvesebb és kézzel foghatóbb gyümölcsöket nyújtó munkára fordítsa idejét.

De elég az érzelmeskedésből. A vaknak a színekről fölösleges praelegalni. Végzem is és immár az „egy kálvinistának“ csak nagyszerű terveiről kívánok, a jövő alkalommal, szólni.

Szász Béla.

Az áll. igazgató-tanács kis gyűléséből.

Kolozsvártt, január 21-én, 1877,

Elnök: főtit. Nagy Péter püspök. Jelen voltak: br. Bánffy Albert főgondnok, Inoze Mihály és dr. Kolozsvári Sándor igazgató tanácsosok, Deák József pénztárnok, Szabó Ádám számvevő és Bodor Antal titkár.

1. Titkár jelentést tett az időközben ülésen kívül elnökiileg ellátott folyó ügyekről. Jóváhagyó tudásul vétettek.

2. A múlt év folytán el levén határozva a nagyfentösi püspöki jószágának 4000 frton eladhatása, a megbízott ügyvéd utasításához képest a szerződést a vásárló, fentösiakkal megkötötte és felterjesztette megerősítés végett.

A szerződés azon kikötéssel erősített meg, hogy a ref. status szavatosságot sem a területnek telekkönyvi felvétele helyességeért, sem semmimű igények vagy jogositvány irányában nem vállal, sem a folyamatban levő korcsma arányosítási perkötségeit nem hordozza. A fizetési eszközül felajánlott nemzeti állam költsönkötvényt elfogadja az igazgató tanács minden száz frtot 67 frtban számítva és így a 3600 frtot 2400 frtban.

3. Főt. püspök bemutatja a v.-hunjad-zarándi egyh. megye esperesének felterjesztését, a melyben azt kéri, hogy a szászvárosi ref. első pap Dáné Mózes halála után szabályszerint számított özvegy-árvai kegy év lejártá és az első papi állomás betöltése közötti időre első intercalaris papi fizetés a nevezett egyházmegye özvegy-árvai kegyintézete részére kiutaltassék; hivatkozván az 1866. évi közzsinat 91. sz. a. határozatára és felsőbb helyen megerősített gyámintézeti szabályaira. Ugyan ezzel kapcsolatban bemutatja a szászvárosi egyházközség kérvényét a melyben azt kéri, hogy a nevezett első papi állomás ürességben léte alatt az özvegyet illető fele részén kívül megmaradt másik fele rész papi fizetés (1876. ápril 24-től u. a. évi december 31-ig) az egyháznak kiadassék leány iskolája berendezési költségei pótlására. Ezen kérvény meg azon, annak idején szintén zsinatilag megerősített egyezmény egyik idevágó pontjára támaszkodik, a melyel a szászvárosi egyház a v.-hunjad-zarándi egyházmegyébe vissza kebelezetett.

Ezen két egymással ellentétes kérvénynek elintézése csak törvény magyarázattal volna elintézhető, a melyre az igazgató tanács jogositva nem levén: áttétetnek a legközelebbi egyház kerületi közgyűléshez.

4. Főt. püspök betérjeszti a szászvárosi egyház község kérvényét annak megengedése iránt, hogy 2-ik papi állomását egy évig betöltetlen hagyhassa, kérvén az ezen állomáshoz kötött tized kárpótlási összeg kamatait leány iskolája kellő berendezése céljára kiutalni.

Érdemleges határozat előtt felhivatott az egyházközség 1-ör hogy terjeszzen fel részletes tervet és költségvetést leány iskolája berendezéséről; 2-ör kérje ki a megválasztott első pap nyilatkozatát arranézve, hogy

kötelezi-e magát ez év alatt a 2-ik papi teendők teljesítésére is, 3-ör nyilatkozzék az egyház község, hogy mivel fogná jutalmazni az első papot ha ez a másodiknak teendőit is helyesitendi, a mi annál szükségesebb, mert az 1-ső pap, még az 1866-iki papválasztási szabályok fennállása alatt levén választva, ennek V fejez. szerint az abban meghatározott idő alatt első papi fizetésének csak is felére jogosult.

5. Főt. püspök betérjeszti a szolnok-doboka megyei kir. tanfelügyelőnek hozzá intézett iratát a domokosi tényleg községévé változtatott iskolának, mint felekezetinek további fenntartása elrendelése tárgyában, kérdezővén, hogy mennyiben tekintheti e határozatot további eljárása alapjául és miképpen volnának a nehézségek kiegyenlíthetők.

Esperes utján megiratik a tanfelügyelőnek, hogy az 1872. évi egyházkerületi közgyűlés utasítása értelmében felekezeti iskola az igazgató tanács előleges beleegyezése nélkül meg nem szüntethető s iskolai vagyton annak megerősítése alá tartozó szerződés nélkül át nem bocsátható, a mely szabályok a domokosi iskolára nézve meg nem tartatván, az igazgatótanács, ez uttal is fenntartott határozatát ennek okául hozta.

6. Az udvarhelymegyei közigazg. bizottság panaszt emel az illető iskola-tanács ellen, a miért az az 1870-en született tanköteles gyermekeket mentesítette.

Kimutatás felterjesztése végett az esperesnek rendelés tétetett.

7. Ugyanaz a száldobai egyház iskola épületének állítólag elégtelensége miatt irt az igazgató tanácshoz, a megfelelő épület szerzése vagy építése megrendelése végett.

Az esperes felvilágosítás adásra felszólított.

8. Csiszér Gábor esperes az uzoni egyházat illető Tatrangi-féle alapítvány elhelyezéséről és jövedelméről kimutatást terjesztvén fel

Megengedtetett az alapítv. kamatai egyrészének tőkésítése a 2-ik tanító fizetés alapjára.

9. A görgényi egyházmegye felterjeszti br. Kemény Kálmánnak kötelező iratát a vécsi malomból járó szombati vám 1500 frton való megváltása tárgyában.

A megváltási ajánlat, kellő biztosítás feltétele mellett, elfogadtatott.

10. A fogarasi egyháznak kérésére engedély adott egy belső teleknek megvásárolhatására.

11. Az alsó-csernáttoni egyház községnek kérésére megengedtetett, hogy a Cseh Farkas által a leányiskola részére hagyományozott, arra alkalmatlan telket eladhassa.

12. Szász József esperes felterjesztést tesz a bardóczi egyház erdejének — templom építés céljából — eladása megengedéseért:

Esperes utasított szakértői vélemény felterjesztésére.

13. Br. Bánffy Albert főgondnok indítványára kérdés intéztetik az iránt, hogy a kémeri egyház engedély folytán eddig eladott erdejéből bevett vételár összeg mennyit teszen, mimódon kezeltek stb.

14. Szakács István esperes beterjeszti egy a do-

mestica cassa részére gyűjtéssel megbizottnak, gyűjtése eredményét.

Pénztárnok utasított a bevételre.

Ezeket kívül előadatott még több ügydarab.

TÁRCZA.

A biblia-terjesztő társulatok.

Közi: **Dezső Béla.**

A britt és külföldi biblia-terjesztő társulat (the British and Foreign Bible Society) Londonban 1804. március 7-én alapított. Azonban a biblia terjesztésével, részben vagy kizárólag foglalkozó társulatok már korábban is alapítottak. Így „A keresztény tudományt előmozdító társulat” (Society for Promoting Christian Knowledge) már 1698-ban megalapult s ez volt az első ily czélú társulat. E társulat 1701-ben „Az evangéliumot idegen országokba terjesztő társulat”-tá alakult át. Scotiában 1709-ben alakult „A keresztény tudományt terjesztő társulat” (Society for Propagating Christian Knowledge) 1750-ben keletkezett a „vallásos ösmereteket, a szegények között, terjesztő társulat” (Society for Promoting Religious Knowledge among the Poor.) 1780-ban „Bibliai társulat,” később „Tengerészeti s katonai bibliai társulat”-nak nevezett társulat alakult, mely kizárólag csak a katonák és tengerészek közt igyekezett a szent iratokat terjeszteni. A vasárnapi iskolákban a biblia ingyen terjesztésére vállalkozott 1785-ben „A vasárnapi iskolák fentartását s előmozdítását czélzó társulat” (Society for the support and Encouragement of Sunday Schools.) 1792-ben alakult „A bünt elhárító és a keresztény vallás ismeretét és gyakorlását előmozdító társulat” (Association for Discountenancing Vice and Promoting the Knowledge and Practice of the Christian Religion.) Ugyanez évben egy francia társulat is alapított a biblia francia nyelvű kiadására, de a kedvezőtlen idők meghusiták és a begyűlt pénz Irland javára fordított.

A britt-külföldi társulat emelkedett ki a többi közül s britt- és külföldön a legnagyobb erélyvel és eredménnyel működik. E társulat alapszabályai kezdetben csak általános keretűek voltak, s csak lassanként nyerték meg határozott alakjukat. A társulat czéljánál kitűzetett, hogy a britt birodalomban a hiteles fordítású szent iratokat minden magyarországi és megjegyzés nélkül terjesztsze, valamint az, hogy befolyást szerezzen más, keresztény, mahomedán és pogány országokban. Az ügyek kezelése 36 világi kezére bízott, kik közül 5 tag külföldi, 15 tag angolegyházbéli és 15 tag más felekezetű kellett hogy legyen. Választás útján az elnökön kívül alelnökök, pénztárnok és titkárok vezették a hivatalos ügyeket. Az aláíratkozott papoknak a választógyűlésekben helyük és szavazati jogok volt. A társulat tagjai évenként egy guineát fizettek, ellenben a bibliákat olcsóbban kapták meg.

Hasonló szervezettel alapítottak a Segélyző Társula-

tok és Biblia-egyletek. 1806-ban Birmingham- és Londonban Biblia-egyletek alakultak és 1809-ben Segélyző bibliatársulat alakult Readingben. A Segélyző Társulatok, melyek városokban vagy kerületekben alakultak, s melyekhez kisebb fiók-társulatok csatlakoztak, adományait az anyatársulat kezébe juttatták, s a bibliákat feleárbán kapták meg. A város vagy kerület kisebb kerületekbe osztott, melyekben néhány tag a szegényeket látogatta, és a bibliát szerfelett olcsó áron árusította. Ezekkel összeköttetésben állnak a Biblia-egyletek, melyek kisebb adományokat gyűjtenek, és a szegényeknek hetenkénti szerfelett csekély részletfizetés mellett a biblia megszerzését módjukba juttatják. E társulatok férfiak vezetése alatt állottak.

1814-ben Nőegyletek is keletkeztek, melyek a biblia-ügyet jelentékenyen felkarolták. Továbbá egyletek keletkeztek a tengerészek, katonák stb. sőt a gyermekek számára is 1826-ban a Bibliaterjesztő társulat Anglia és Wales-ben 249 segélyző, 372 fióktársulattól, 1445 Bibliaegyletből, ezek közt 600 nőegyletből, Scotiában 160 társulattól állott. Épen ily gyorsan emelkedett a jövedelme is, mely az 5-ik évben 11,289 fontra, a 10-ikben már 87,216 fontra, a 20-ikban 97,718 fontra hágott, melynek fele adományokból, fele elárult iratokból gyűlt be.

Angliában a társaság figyelme nem csak a szegényekre, hanem a foglyokra, betegekre is kiterjeszkedett, előbb Londonban, aztán az egész országban, Irlandban pedig a vasárnapi iskolákra is. A hadi foglyokra is figyelemmel voltak kiknek számuk 1806-ban 30.000 re ment Londonban, és számukra az új testamentum francia, holland és spanyol nyelvre lefordított.

A társaság külfölddel is összeköttetésbe lépett és pedig első sorban Európával.

A többi országokhoz képest Németországban volt legtöbb biblia. A Cansteinféle bibliaintézet, alapítására óta, 3 millió bibliát nyomtatott különböző nyelveken. Azonban ezek inkább a gazdagok birtokában voltak, a szegények nem bírták megszerezni. Ausztriában a bibliabírány miatt 1804 maj. 10-én a nürnbergi Bibliatársulatot kellett alapítani. A londoni társaság részt vett a Nürnbergi Bibliatársulat alapításában, s ugyancsak segélyezte a biblia stereotyp kiadásában.

Hogy Németország katolicus részeiben a biblia ritka volt, azon csodálkozni nem lehet. Azonban a regensburgi papi seminarium igazgatója Wittmann kezdeményezésére 1805-ben Regensburgban Catholicus Bibliatársulat alapult.

Ugyancsak Münchenben és Marburgban is hasonlított társulatok alapultak. Azonban a regensburgi Catholicus Bibliatársulatot 1817-ben egy pápai bulla betiltotta.

A legtöbb társulat azonban 1812-óta alapított. Így 1813 februárban a Württembergi Bibliatársulat. Ilyenek keletkeztek 1814-ben Hannoverben, Szászországban, Lübeckben, Hamburgban, 1815-ben Lauenburg-, Rostock-, Lippa-Detmold- és Frankfurtban, 1817-ben Waldeck- és Hessen-Darmstadtban, 1818-ban Hessen-Kassel-, Hanau- és Eisenachban, 1820-ban Badenben, 1821-ben Anhalt-Bernburgban, Dessen- és Weimarban, 1825-ben Marburgban. 1811-ben Magyarországon Pozsonyban is alapított egy Bibliatársulat, de néhány év múlva egy pápai bulla megszüntette.

Schweiz sem maradt el Németországtól. 1812-ben Zürichben alapított bibliatársulat, 1813-ban Szt.-Gallenben, 1815-ben Aargau- és Bernban, 1819-ben Glarusban; a francia Schweiz számára 1814-ben Lausanne-ban, továbbá Genfben, 1816-ban Neuschatelben. Ugyanezen évben La Tour-ban a piemonti Waldens-ek számára is alapult bibliatársulat, mely külsegélyre is rászorult szegénysége miatt.

Hollandban Amsterdamban és 1813-ban Rotterdamban is bibliatársulat keletkezett.

Franciaországban a bibliatársulatok Elzászban nyert lendületet. Már 1804-ben alakult Steinthalban egy kis Bibliagyűlés. A Strassburgi bibliatársulat 1815-ben alakult. 1818-ban a rendőrminister engedélyével alakult Párisban a Protestans Bibliatársulat.

A bibliatársulatok működésére a leghálásabb tér Észak-Európa lett, különösen Britt-területen s a vele szomszédos európai földön.

Svédországban „Az Evangelicus Társulat” Stockholm-ban 1809-ben alakult. Nowegiában is 1816-ban bibliatársulat keletkezett.

Az orosz birodalomban a britt-társulattól terjedt a biblia. Finnlandban Abo-ban 1816-ban alapítottak bibliatársulatot. 1819-ben az orosz bibliatársulat alapult Moszkában.

Dél-Európában is tétettek kísérletek bibliatársulatok alapítására. Maltában 1817-ben bibliatársulat keletkezett, mely központtá fejlődött.

Korfuban 1819-ben A Joniai Bibliatársulat alapult. Törökországban engedélyt szereztek a biblia terjesztésére. Ázsiában csak Kelet-Indiában verhetett állandó gyökeret a bibliatársulat. Calenta, Colombo Ceylonban, Bombay és Madras voltak a bibliatársulatok székhelyei és 1811-től 1820-ig alakultak.

Oceániában 1816-ban Amboinában, a Molukka szigeteken keletkezett bibliatársulat, egy másik 1817-ben New-South-Wales-ben.

Afrikában az első társulat 1812-ben alapult Mauritiuson. Továbbá Szt.-Helenán 1812-ben, Sierra-Leone-ban 1818-ban, Kaplandban 1820-ban.

Amerikában a philadelphiai társulat 1808-ban alakult. 1816-ban az Amerikai bibliatársulat New-Jorkban alakult.

Az angol gyarmatokban Halifaxban 1813-ban, Antikeuban 1814-ben, és sok más helyt. Dél-Amerikában is terjesztették a bibliát.

(Folyt. kövt.)

VIDÉKI ÉLET.

Az orbai egyházmegyéből.

Zágon, 1877. jan. 20.

E becses lap múlt évi utolsó számában e tárgyról megjelent cikk véleményével e'lenkező véleményben lévén, kötelességemnek ismerem nyilatkozni.

Hogy nyilatkozatom s ama cikkben foglalt vélemény összehasonlítása annál világosabb legyen, a cikk pontjait veszem magam elébe, s azokra egyenként teszem meg véleményemet.

Az alaptörvény IX. cikkelye ezen szavainak: „e törvény a következő 1872-dik évben hatályba lép” nem lehet azon értelme, hogy 1872. augusztus 3-kán lép hatályba.

a) azért, mert nem úgy van megírva; ha azon értelmet tette volna belé a törvényhozás, azt úgy írta volna meg.

b) azért, mert ha az lenne értelme, akkor mit tett volna egyházkerületünk, ha 1872-ben augusztus 3-ka előtt valami rendkívüli gyűlésre okot adó nagy dolog jött volna elé az egyházkerület életében?

c) azért, mert az igazgatótanács a választásokra szóló rendeletét mindjárt 1872 kezdetén kiadta, a mire éppen nem lett volna felhíva, ha úgy értelmezte volna a törvényt, hogy a megválasztandó képviselők mandátuma augusztus 3-án kezdődik, vagy ha gondosságból sietett volna is a rendelet kiadásával, bizonyosan abban kifejezte volna azt, hogy a megválasztandók mandátuma a választás idejére való tekintet nélkül augusztus 3-án fog kezdődni.

d) azért, mert ha a törvénynek az volna értelme, akkor kétségkívül így írták volna meg azt a törvény II. cikkelyének f) pontjában, hogy „a képviselők 1872. aug. 3-tól kezdődő öt évre választatnak.

Mindezek így világos dolgok lévén, világos az is, hogy a törvény 1872. január 1-én nem csak abban lépett életbe, hogy az igazgató tanács a törvény által kiirt funkcióját megkezdette, hanem abban is, hogy az azon évben választott képviselők mandátuma azon év 1-ső napjától számítva tart öt évet.*)

Igenis! nem a választás napjától számítatik a mandátum öt éve, hanem azon év első napjától, melyben választatik a képviselő.

*) Engedj meg, barátom, de ez egy felettsé különös okoskodás, mert e szerint a mandátum akkor kezdődött, mikor mandatarus még egyetlen egy sem volt. Filius ante patrem! A te felfogásod még szélsőbb árnyalat, mint az, mely a választás kezdetétől a képviselő megválasztásának napját veszi föl, mert ebben van legalább a racionnak némi látszata. Mindkét véleménynyel szemben azonban föntartom továbbra is azon nézetemet, hogy határozott időponttól csak is az igazolás momentumuma vehető föl. Szerk.

Ez határozott, biztos álláspont, mely semmiféle ingadozásnak, hányattatásnak kitéve nincs. Kicsiny dolog itt az, hogy egyik képviselő mandatumának ideje meghosszszabbul, a másiké megrövidül. Mi ez ahoz képest, a mi együtt járna az ellennézettel, hogy t. i. az első képviselők hat rendes közgyűlésben legyenek jelen éppen azon törvény alapján, melyen az azutániak mind csak ötben lehetnek jelen?

Abban egyetérttek énis, hogy a mandatumot a gyűlések számához nem köti törvényünk, s ha az öt év alatt 10 rendes gyűlés lenne is, mindenikben az öt évre választott képviselőnek meg van a helye.**)

De teljességgel nem döntöttem semmit ama cikk utolsó érve, melyben azt mondja, hogy ha a képviselők mandatumai lejárt, szükség esetében hogyan volna egy gyűlés összehítható? és azt mondja, hogy „szerint egyházkerületünknek most nincs képviselője.“

Egyházkerületünknek most nincs képviselője, mint nincs az országnak attól fogva midőn a király bezárja a három évi cyclust, addig, míg a választás országsgzerte meg nem történt.

Szükség esetében 1876. utolsó napjáig a volt képviselők helyett állottak volna. 1877 első napján pedig az igazgatónak az új választásokat el kellett volna rendelni éppen azért, hogy képviselő nélkül ne legyen az egyházkerület hosszasan.

Az, hogy egyházmegyék, püspöki vizsgálat alatti városok autonóm joguknál fogva képviselőt választhatnának a választás elrendelése nélkül, nézetem szerint is nem áll. Nem áll azon okból, mivel nem ők a törvény végrehajtói, hanem az igazgató tanács. A választásnál pedig törvény végrehajtásról van szó.

Igénytelen véleményem tehát az egész tárgyra nézve az, hogy az 1872-ben — bár melyik hóban — választott képviselő mandatumai 1876 december 31-én lejárt. Az igazgató tanácsnak 1877 legelső napjaiban az új választást el kell rendelnie.

Demeter Sámuel.

Szükséges-e a segédlelkészi rendszer?

Felső-Bánya, 1877. jan. 20.

A Nagy-Enyeden megjelenő „Egyházi és iskolai szemle“ jelen évi 2-ik számában „A káplán rendszer behozatala“ című cikkben az erdélyi ref. egyházkerületben is életbe léptetni szándékolt, a magyarországi ref. egyházkerületekben fennálló, káplán rendszer bonczkés alá van véve.

Mig egyrészt a magyarországi (vagy helyesebben mondva a két dunai és két tiszai) egyházkerületekben divó káplánrendszer, „mint gyors orvoslást igénylő nyilt seb az

Ha ezt előismered, akkor az ezt megelőző sorokban miért döbbsz vissza azon lehetőségtől, hogy az egyik cyclusban a képviselők öt, a másikban hat gyűlésben vehetnek esetleg részt?

S z e r k.

egyház testén, a mely orvoslást még csak azért nem nyert, mert azon bajok közé tartozik, melyeket szükséges rosznak szoktunk nevezni“ illető cikk nagytiszteletű írója által éppen nem látszik helyeseltnek, részint azon indokból, hogy „az évenként változó, a legtöbbször még a papi vizsgára való készüléssel vagy eklézsia kereséssel is elfoglalt és a dolog természete szerint kisebb tekintélyű segéd csak kicsiny mértékben pótolhatja az állandó lelképásztor helyét;“ részint azért mivel ezen tétel megdöntésére: „A segéd lelkészség a legcélszerűbb gyakorló iskola az önálló rendes lelkészségre“ jelzett cikk írója azt hozza föl, hogy a segédlelkészség „lehet gyakorló iskola arra is, hogy lelkési feladatát, csak az egyes külön álló tények elvégzésébe helyezze, alig lévén lehetséges a segédlelkésznek a tulajdonképeni papi gond összefüggő rendszeres gyakorlása.“

Másrészt az erdélyi ref. egyházkerület területén levő iskoláknál a hittan végzetek, osztálytanítói minőségben alkalmazásából kifolyólag Erdélyre nézve a káplán rendszer rendszeres behozatala nem véleményoztetik szükségesnek.

Mintán én mint Erdély szülötte (magamnak tömjénezéstől menten) elmerem mondani, hogy az ottani dolgokról s állapotokról is bírok egy parányi tudomással; valamint — a tiszántuli egyházkerületben, négy évet mint papnövendék, most pedig mint második éves segédlelkész, már a hatodik évet töltvén — az itteni rendszer sem „terra incognita“ előttem.

Bátorságot veszek magamnak néhány szót elmondani mintegy feleletül „a káplán rendszer behozatala“ című cikkre.

Nem tudom megfogni — csekély szememmel — hogy a káplán rendszer miért volna „gyors orvoslást igénylő nyilt seb az egyház testén“ s miért soroztathatnák ez a „szükséges roszak“ közé? Talán csak nem hiszi t. cikkíró sem, hogy a segédlelkész rendszer a vallásos élet hátrányát eredményezné? Sőt talán szives lesz megengedni, hogy a segédlelkész is képes egyetlen harmat cseppet — bár — nyújtani a hívek lelkibuzgóságának fölélesztésére. Igaz, hogy a segédlelkész inkább csak tapasztalatot szerző, — mintsem a tapasztalatok gazdag tárházából kincseket előhozó — egyén, mert nem az elmélet, hanem a gyakorlat teszi az embert valódi mesterré; az iskolában tanult elméletek csak az alapot adják meg, melyre az élet nagy iskolájában építenünk kell. Mindazonáltal egy jólképzett segédlelkész is tehet valami parányi hasznos szolgálatot az egyháznak. Én legalább úgy hiszem. D még a lelkészjelöltnek végre is valamikor csak meg kell kezdenie a lelkési teendők gyakorlati tanulmányozását. Kérdem már most: nem helyesebb-e ezt mint segéd lelkésznek tenni, midőn közelében van egy tapasztalt rendes lelkész, hogysem mint elválasztott rendes lelkész semmi tájékozottsággal nem bírva a gyakorlat mezején, teendői körében minden lépten nyomon hibát kövessen-el? Mert nem minden leendő lelkész van azon szerencsés helyzetben, hogy atyja, vagy rokon lelkész közelében növekedvén fölnémi ismeretével — bár — birjon a sokoldalú lelkési teendőknek. Vagy talán minden fennakadásnál szaladjon az ifju lelkész szomszéd tisztársához, vagy irjon espereséhez s ettől

kérjen fölvilágosítást. Nem tekintve, hogy ez sok neüészégekbe ütközik, mindenesetre lealázó egy felszentelt lelkészre, hogy ő járszalagoni járásra logyen utalva; de meg kétségtelen igazság az is, hogy ha a hallgató észreveszi lelkésze tudatlanságát, egyáltalában nem szül ez iránta való bizalmat, Aztán meg igen sok esetben sürgős intézkedés szükséges, s így nem lehet ideje lelkésznek egy vagy más ajtón kopogtatni a tisztársaknál fölvilágosításért.

Ha többet nem hoznék föl állításom igazolására mégis megdönthetetlen bizonyos gyanánt véleményezem, hogy a segédlelkészi rendszer nem hogy szükséges rossz volna, sőt sokkal inkább múlhatlan szükséges intézmény.

Azonban nem hagyhatom felelet nélkül azon állítást sem, hogy a segédlelkészség az önálló rendes lelkészségre legczélyszerűbb gyakorló iskola ne volna, talán azért mivel „alig lehetséges a segédlelkésznek a tulajdonképeni papigond összefüggő rendszeres gyakorlása.“ Mert ha a segédlelkész nem sajátíthat is el minden szükséges ismereteket e minőségében, hogy azoknak hasznát vehesse, midőn rendes lelkésszé megválasztatott, abból még — szerintem — nem következethető, miszerént a segédlelkészi rendszer mitsem érne, mert ha mindent nem is, de mégis igen sokat tanulhat, tapasztalhat, csak legyen meg benne a komoly tudvágy. Hogy pedig az oly gyakorlati teendők elsajátítása szempontjából, „melyekben a theologiai professorok — nem lévén gyakorló papok — kevésbé jártasok“ „a theol. akadémia színhelyén levő gyakorló lelkészek“ segélyére utaltassanak papnövédek, errenézve csak annyit mondok: hátha a „gyakorló lelkészek“ gyakorlatlan, kezdő papok. Quid tunc? De meg ha épen van is kitől nyerjenek utasítást: hányan mennek el a lelkészhez tanácsot kérni. S ha — feltéve, de meg nem engedve — minden papnövédek megtenné is ezt, tudna-e ezáltal annyit, mint egy gyakorlati téren működő segédlelkész. Hisz az ily felvilágosítás utóvégre is csak elmélet maradna épen ugy, mint a melyeket tanáraitól hallott és tanult, pedig nem én vagyok első, ki azt állítom, hogy „nem tanul meg uszni, a ki nem próbálja.“ Elmondhatja például a táncmester aprolékosan a „magyar szóló“ figuráit, de a ki nem próbálta járni, csak az elmélettel marad, lába nem fog tánczra állani.

A minő érveket eddig fölhoztam azon állításom igazolására, hogy a kápláni rendszer szükséges, abban találják indokukat, miszerint így van tér nyitva a lelkészjelölteknek, hogy magukat gyakorlati téren kellőleg kiképezhessék.

Hanem most már arról is szólanom kell, hogy sok papnövédek — midőn hadköteles korát elérte — besoroztatik katonának. Az ilyen az 1868-ik évi XL. t. cz. 25. §-a értelmében csak azon esetben kötelezhető ugyan fegyvergyakorlatra, ha megszűnt papnövédek lenni, illetőleg ha a lelkészi pályától véglegesen visszalépett. Ugyde a hadparancsnokságok részéről — tévedésből — többször zaklattatásoknak vannak kitéve oly lelkészjelöltek is, kik tulajdonképen nem hagytak föl a lelkészi pályával hanem osztálytanítókkul vannak valamely iskolánál alkalmazva. Példa erre egy, — tudomásom szerint külföldi egyetemen is volt — s

jelenleg Erdély egyik iskolájában osztálytanítói minőségben lévő lelkészjelölt atyafi esete, kinek katonai ügyében a méltóságos igazgatótanács mult évben intézkedett.

Ha Erdélyben is káplán rendszer volna a segédlelkész lelkészi minősége nem lehetne kétségbevonható, s ha netalán tévedésből segédlelkész fegyvergyakorlatra szollittatnék is be: egyszerű s gyorsan eszközölhető volna a helyreigazítás, mint ezt saját tapasztalatomból is tudom.

Nem állítom ugyan, hogy nálunk a segédlelkészi rendszer oly tökéletes volna, mely semmi kívánnivalót ne hagyna fen, mert 80—100 forint évi fizetés mellett segédlelkésznekni nem valami kecsesgató, de így is jobb mintha egyáltalában nem léteznék ez intézmény!

Én tehát ismétlem azon állításomat, hogy a káplánrendszert nem hogy szükséges rossznak tartanám, de sőt nagyon jó és nélkülözhetetlen intézménynek vélem a végre főleg, hogy az egyházak gyakorlatilag képzett rendes lelkészeket nyerhessenek ezután. A mely cél az osztálytanítósággal elérve nincs és nem lehet.

Tudom, hogy igénytelen szavam nem csak hegyeket meg nem indit, de sőt „kiáltó szó a pusztában“ mindazonáltal tartoztam azon rendszer védelmére, melynek behozatala az erdélyi egyházkerületben tervbe véve, s a más négy testvér egyházkerületben pedig életben van, a fentebbieket elmondani.

Dombi Lajos,
ref. s. lelkész.

Holyreigazítás.

Mócs, 1877. jan. 20.

E becses lap folyó évi 2-ik számában „Az áll. igazgató-tanács nagy gyűléséből“ rovat 8-ik kikezdésében az áll, hogy a n.—sajói káptalan vizsgálati jegyzőkönyvből láthatólag, a kolozs-dobokai altanfelügyelő a szentmátéi óskolából a Gőnczi-féle tanszereket el vitte, hogy átadja egy más iskolának, hol több hasznát veszik stb.

Miután ezen jelentésben, az éremnek csak egyik oldala van bemutatva, engedje meg szerkesztő ur, hogy a tény állást, az érem másik felét is bemutatva, kiegészítsem.

Vallás és közoktatásügyi miniszter ur ő nagyméltósága kegyeskedvén a tanfelügyelőségnek több tanszereket bocsátani rendelkezése alá, azokból a többek között Sz.-Máté községének ref. iskolája is el láttatott, s azon tanszerek nevezett iskolába voltak 1876. évben azon vidékben tett hivatalos körutamig, a midőn is nagy meg botránkozásomra, az iskola szobát pinczévé, és éléskamarává találtam átváltoztatva, egy fali földabrosz a sóskáposztás padon hevert, másik a sertés ázalékkal telt edényen, a fali olvasó táblák pedig nagyobb-részint szétszorva, kerti vetemény s egyéb élelmi szerek között, az iskoláztatás a tanító állítása szerint tűzifa hiányába meg szüntette, és csak arra szoritva, hogy ha egy két gyermeknek e szomszédból kedve van feljárni, azokat a tanító saját lakszobájába iskoláztatja, a mely állítás azonban számba sem vehető, miután lakszobája oly kicsi, hogy az az ő felette számos tagu családját sem képes befogadni—

hogy említett tanszereket a megsemmisülésől megmentsem, csomagbatéve számbaadtam ottan lakó Farkas Károly urnak, u: m: a kinek utján voltak azok általam nevezett iskola részére 1871 be használatul kiosztva, addig míg az iskola rendbe hozatva azok újból használatba vétethetnének, mely körülményt ugyanazon körutam alkalmával, tudtára adtam a káptalani nagy tiszteletű Dékán urnak; felkérvén az iskola jó karban leendő helyzetetésére a szükséges intézkedéseket megtenni.

Ebből kifolyolag azon biztos feltevésnek adok helyet, hogy a káptalani vizsgálati bizottság jelentésének betérjesztése alkalmával ezen körülmény a nagy tiszteletű káptalani Dékán ur figyelmét kikerülte, mert különben nem nyújthatott volna segédkezet arra, hogy a méltóságos igazgató tanács, az ügy állásáról értesíttessék.

Hosszu Teofil

Kolozs-Doboka megyék volt II-od tanfelügyelője.

IRODALMI SZEMLE.

Mutatvány dr. Kovács Ödön, „Vallásbölcsészet“ című művének I-ső kötetéből.

A profetismus.

(Folytatás.)

A profetismus és (a mi itt a fődolog) a vallásos képzetek ezen lényeges átalakulását a 9-dik század (Kr. e.) közvetítette. Az átalakulás tényezőiről kutatóink közvetlen felvilágosítást nem adnak ugyan, de alig csalodunk, ha annak fő tényezőit egyfelől a Jáhvé és az idegen istenek imádása közötti éles, elkeseredett összeütközésben, másfelől a két országra a 9-dik században bekövetkezett szorongatott, nyomoruságos politikai helyzetben keresünk. Az ország nyomoruságos helyzetét mélyen érezte minden izraelita, de különösen fájlalták a törzsisten, Jáhvé, kegyes imádói. Önként felmerült lelkökben a kérdés, honnan ezen általános nemzeti csapások? A különbség a megalázott állapot s a Dávid és Salamon alatt élvezett jólét között elég éles volt. Hogy a változás Jáhvétől jő, az bizonyos. De miért? Hogy Jáhvének hatalma volna segíteni ezen, az előbbi jólétből ítélve, nem kétkedtek. Ha nem segít, ez azért van, mert nem akar. Ennek pedig Izrael az oka. Mit hibázott ez? Az idegen isteneket imádták „Ne legyenek énelőttem idegen isteneid!“ e parancsot szegte meg. Jáhvé féltékeny isten, egyedül akar imádtatni, s im, ez akarata megszegőit szigorúan is tudja büntetni. Az ily forma elmékedések önként arra vezettek, hogy Jáhvét sokkal élesebben és nyomatékosabban hasonlítsák össze azon istenekkel, kikkel eddig együtt imádták, és az összehasonlítás folytán határozottabban feleljenek azon kérdésre: ki Jáhvé, a kinek ily kívánalmak vannak, s azokat érvényesíti is? A fő dolog itt a kérdés nyomatékos feltevése volt, a felelet önként jött rá. Jáhvé eleitől fogva (azaz Mozes óta) különbözött a tisztán természeti istentől, az által, hogy népével szemben erkölcsi kívánalmakkal lépett fel (a „tiz szó“ l). A különbséget most élesebben vették szemügyre s ez által meg lett

nyitva az ut arra, hogy Jáhvé lényegét az erkölcsi, szellemi monoteismus irányában fogja fel. A különbség (Jáhvé erkölcsi természete) most tulajdonképeni lényegév lett; az, a mi fogalmában még természeti volt, háttérbe szorult; erkölcsi, szellemi oldala előtérbe lépett. Szóval, azon képzet: hogy Jáhvé-szellem, s mint ilyen minden anyagtól különböző, a felett magasán álló: a Jáhvé és a többi istenek közötti különbség felett való kegyes elmékedésnek természetes gyümölcse volt. E képzettel ugyan még nincs feltétlenül összekötve a monoteismus, de igen könnyen rávezethet. Az összekötőlépést a 8-dik század néhány kiváló prófétája tette meg: Amos, Hoseas, Micha, Zakharja, a Berekha fia (Zach. F. 9—11) és Jesaja.

Ők is a Jáhvé nevében, a Jáhvé küldöttei gyanánt lépnek fel. Jáhvé szerintök is Izrael istene, ki kiválasztá Izraelt a föld minden népei közül, megváltá Egyiptomból, Kanaánba vezeté és magát a próféták által kijelenté. Ő „a mi biránk, a mi törvény adónk, királyunk“. „Izrael erőse, Izrael szentje“. Kanaán az ő „háza“, mely mint ilyen szent, tiszta, míg az azon kivüli föld tisztátlan. De Jáhvé egyszermind egyedüli isten is, ki az összes természet és embervilágot korlátlan hatalommal uralja; a többi istenek emberi kéz haszontalan csirálmányai, haszontalanságok és „nemlétezők“ (= elil). Hogy Jáhvé ki nem ábrázolható: ez szilárd meggyőződésök, s ezért Hosea az Efraimban divatozó borjualaku Jáhvé imádásáról is ép oly kárhözhatólag nyilatkozik, mint a bálvány-imádásról: „mert e borju is Izraelből van; egy művész csinálta és nem isten.“

Jáhvé tulajdonai között elől áll a szentség. „Szent, szent, szent a seregek (t. i. mennyei seregek: angyalok és csillagok) Jáhvéja, az egész földet betölti az fensége,“ kiáltják a Jáhvé trónját körülvevő szerafok egymásnak (Jes. 6.3.). A gyakori kifejezés: „Jáhvé neve szent“ egy jelentésű ezzel: Jáhvé lényege szent; Jesaja azért nevezi őt „Izrael szentjének,“ mert a szentség leghibebben fejezi ki az ő lényegét. E tulajdonitvány: szent (kados) szembevétele annak, a mi közönséges, a mi mindenkinek hozzáférhető, s az elkülönözöttség, a tisztaság és a fenség fogalma van összeköttetésbe vele. A szentséggel szoros kapcsolatban állanak azon helyek is, hol a világosság és a tűz Jáhvé jelképének vagy jelentéje jelenek nevezetetik: „És lesz Izrael világossága tűzzé, és szentje lánggá; a mely elégeti és megemészli tövisét egy napon,“ „Ime Jáhvé neve jó távolról; haragja ég, hatalmasan száll fel a füst; nyelve mint az emészto tűz;“ „Félnek Sionban a bünösök: ki lakozhatik közülünk az emészto tűznél. a folyton izzó kemencénél?“ (Jes. 10. 17; 30.27; 33. 14) A hozzáférhetlen, emészto tűz találó jelképe Jáhvé sérthetetlen szentségének, erkölcsi tisztaságának; e szentség meggondolása az ő nevének megszentelésére, félelemre és remegésre vezet (Jes 8.13; 20.23.)

Szentségével szoros összeköttetésben áll hatalma. Hatalma kiterjed a természetre és az emberekre egyaránt. Égnek, földnek teremtoje, feltétlen ura; ő igazgatja az évszakokat, tőle jön az áldás, tőle a csapás. Büntetése elől

nem menekülhetni, hatama bárhol utól ér. Ő vezeti Izrael sorsát, de Assyr hatalmának nevedése is az ő rendelete; általában ő a népek sorsának intézője. „Van-e rosz a városban, melyet nem Jáhvé tesz?” kéri Amos (3, 6.) Jesaja többször mutat az emberi tervek hiábavalóságára az isteni tervvel szemben (29. 16.) Sőt az emberek érzelmei (jók és rosszak egyaránt) Jáhvé igazgatása alatt állanak; ő borította be a népet, a királyt és profétákat az álom szellemével, ő veszi el a bölcsök bölcsességét, az értelmesek értelmét. Szóval: Jáhvé nemcsak Izraelnek ura, hanem a természet és embervilágnak is; a particularismus átcsapott universalismusba. Azonban a particularismus, a nemzeti isten eszméje, annyira egygyé fordult a nemzet gondolkozásával, hogy soha sem tudott megválni tőle. Az emberiség istene mégis egy nemzetnek volt istene. Ezen ellenmondás szüntelen élt a nemzet gondolkozó részében, s csak akkor enyészett el, midőn a nemzet elvesztette önállóságát azért, hogy a názáreti nagy próféta universalismusával nem tudott kibékülni. Jáhvé mindent átható működése összefügg az ő szelleméről (ruach) való képzetrel; az ő működése szellemének kifolyása. Működési körének megfelelőleg a szellem többféle elnevezéssel bír. Neveztetik a jog, az ítélet és kiáltás, sőt az álomszellemének is. Jáhvé szellemének különös működése a kijelentés; ez által adja tudtul magát és akaratát az ő szolgálóinak, a profétáknak.

Jáhvének Izraelhez való viszonyát bensőleges, gyöngéd színekkel rajzolják. Izrael iránt irgalmas, könyörületes, kegyelmes. Hasonlítják a jó pásztorhoz, ki nyájáról gondoskodik. Az izraeliták az „élő isten fiai” (Hos. 1. 10, Jáhvé „felnevelte őket” (Jes. 1. 2.) Különösen mogragadólag fogja fel és rajzolja e viszonyt Hosea, ki a házassággal hasonlítja össze s ezért a Jáhvétól való elpártolást parázna-ságnak nevezi (F. 1, 2, 3.) Ugyancsak Hosea gyönyörűen rajzolja Jáhvé szeretetét Izrael iránt, mint kis gyermek iránt: „Mikor még gyermek vala, szerettem őt én igazgattam lábainak járását, karonfogva vezettem emberei kötelékkel, szeretetnek kötelékével vontam őt magamhoz” (1I. 1—5.)

(Vége következik.)

K Ü L F Ö L D.

Franciaország.

A választás kérdése, melyet közelebről jeleztünk, mind nagyobb és nagyobb hullámokat vet s a ref. egyházban teljes szakadás aligha lesz kikerülhető. A többek közt Havreben az e miatti ártusa már is végtelenségig csapongó. Ott ugyanis a consistorium többsége e hó 5-én egy határozatot hozott, melyben régibb határozataira hivatkozva, kijelenti, hogy azokhoz tovább is ragaszkodik s nem ösmerve el az 1872-iki zsinat törvényes jellegét oly választási szabályzatnak, mely annak kifolyása, nem veheti magát alá, ennél fogva az új választásokat a régibb (1802—1805-ik) szabályzat értelmében fogja a szokott módon, időben és helyen, végrehajtani, s bár nem akarja telyességgel korlátoz-

ni azoknak szabadságát, kik a 72-iki zsinat tekintélyét elismerik, kérelmet intéz a vallásügyi miniszterhez, hogy engedje meg a gyülekezeteknek továbbra is ragaszkodni a régi választási szabályzathoz, mely törvényes uton nincs eltörölve. A többségnek e határozatával szemben a kisebbség, a synodusi párt, a maga részéről is nyilatkozatot tett közzé, melyben főleglítő azt, hogy a többségi határozat végleges szakadásra vezet, kijelenti hogy továbbra is a francia ref. egyház kiegészítő része akarván maradni, a zsinat által megállapított választási szabályzatnak magát aláveti s képviselőit annak értelmében fogja megválasztani. — A „Re-naissance” helyesli a havre-i többség határozatát s azon reményének ad kifejezést, hogy példáját más gyülekezetek is követni fogják. Az „Egyház békéje” sajnálkozással veszi tudomásul e határozatot, s igyekszik kimutatni, hogy a zsinat által megállapított nyilatkozatnak, melyet a választóknak alá kell írni, azon tétele, melyben az illető kijelenti, „hogy hiva azon kijelentett vallásnak, mely a szent irásokban, az ó- és új testamentumban foglaltatik.” oly tág értelmű, hogy azt bármely protestáns ember magáévá teheti. Eddigelé nyilatkoztak ez ügyben a párisi, a nimes-i, a nancy-i consistoriumok. Figyelemmel fogjuk kísérni a mozgalom további folyamát is.

„A keresztyénség a XIX-ik században” (Le christimisme au XIX. siècle) című párisi hetilap meleg hangon emlékszik meg Sayous Eduard legújabb művéről, melynek czime „A magyarok általános története” (L'Histoire generale des Hongrois) s mely közelebről a párisi akademiának, nagy elismeréssel, lett bemutatva. A nevezett lap, mutatványúl, közli e jeles műnek azon részletét, mely a magyar ref. egyház megalakulásáról szól s kiválóan a Mélius Péter reformatori érdemeit méltatja. Mellesleg megjegyezzük, hogy Sayous a papi pályára lépendő, a montaubani theol. fakultás hallgatója lett.

Marseille ben, pár évvel ezelőtt, egy egylet alakult, mely feladatául egyfelől a szegény papok segélyezését s másfelől a papi pályára készülő ifjak buzdítását s gyámo-lítását tűzte ki Gyűjtéseket rendezett, legelőbb Marsoillében, majd Párisban, Orleansban, La Rochelleben stb. 1875-ben subventiot kapott az egylettől hét lelkész s két theologus; 1876-ban tizenegyz lelkész s négy tanuló. Bizony, nagy szükség volna ily egyletre nálunk is, sokkal nagyobb mérvben, mint Franciaországban hól a legkisebb lelkészi fizetés 1600 frank!

Németország.

A rajnai Hessenben közelebről egy szabadelvű új prot. felekezet jött létre, mely hitvallását így körvonalozza: „A szabad protestánsok vallásos egyesülete címét vesszük föl. Hiszünk Istenben, az egész világban mindenütt jelen való szellemben. Hiszünk Jézus Kristusban, mint a legihletettebb tanítóban, ki az emberek közt valaha föllépett; benne, ki tanaiért áldozta föl életét s a ki mindazoknak szabadítóknk, kik nem elégesznek meg azzal, hogy tanaiban

bigyjenek, hanem azokat szívökre is veszik gyakorolják. Hiszünk a Szent Lélekben, mint azon szellemben, mely az egész emberiségben arra munkál, hogy fölemelje azt — a folytonos fejlődés útján — a miveltség és erkölcsösség magoslatára. Hiszünk az Istennek országában, mint az igazság és szeretet országában, s annak fokozatos megvalósítását tekintjük a ker. egyház legfőbb feladatának. Hiszünk végül az örök életben, mert azt látjuk magunk körül, hogy át alakul minden, de meg nem semmisül semmi.

A bonni egyetemen jelenleg csak 4 ó-katholikus hittan hallgató van. E csekély szám magyarázata azonban nem abban keresendő, mintha az ó-kath. mozgalom teljes hanyatlásban volna, hanem inkább abban, hogy a rendszerezett papi állomások még csekély számuak. Beriben 14 ó-kath. hittan-hallgató van.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HIREK.

— Néhaj gróf Mikó Imrétől, mai számunk élén, egy történelmi irtékü levelet közlünk, a nemes gróf közhasznu munkásságának fénykorából, a setét emléktü 50-es évekből, midőn az erdélyi közélet szükre szorított sorompói között, első sorban, ő volt a szunyadók ébresztője, a csüggedők bátorítója s nemes példa adásával egy jobb jövőndő előhírnöke s úttörője. E levél tartalma tanulságos pillantást enged vetnünk azon férfiu lelkébe, kinél prot. nevelés s oktatásügyünknek a fejedelmek koráról kezdve, buzgóbb barátja s mecenássza sonki se volt s bár e levél ezelőtt csaknem húsz évvel kelt, azon eszmék, melyek abban kifejezést nyertek, értéküket nem vesztették el maig sem s a hazai összes prot. főtanodák tanári karainak figyelmére méltók. A forrás, melyből e levelet közölni kedves kötelességünknek tartjuk, egy nagy becsü, 16 kötetre terjedő levélgyűjtemény, melyet a néhai gróf örökössei közelebből az erdélyi múzeumnak ajándékoztak, s mely az első sortól az utolsóig a nemes gróf saját kézirása s magában foglalja mindazon közérdekü levelezéseket, melyeket a néhai egyesekkel folytatott azon hazai közügyekben, melyeknek áldásos tevékenységét fölszentelte vala. Nagy érdekü leveleket tartalmaz a többek közt Deák Ferencztől, b. Eötvös Józseftől, Kazinczi Gábor-tól stb. s a muzeum egylet, bizonynyal, jó dolgot cselekednék, ha nagyórdemü alapítójának nagybecsü hagyományát, egész terjedelmében, közre bocsátná.

— Az enyedi „Szemle“ legutobbi számában, közérdekü közlemények hiányában szenvedvén, azzal segít magán, hogy negyedfél hasábon át, igénytelen személyünkkel foglalkozik, a maga módja szerint. Kijelenti a többek között hogy valakit hírlapba „hazugnak“ czimezni, az irodalomban elfogadott, tisztességes eljárás s csak annak nem válik tisztességére, a kit jellemeznek vala. Decretálja továbbá, hogy e lap szerkesztője „muzska“ barát, hogy a szin melyet a tudományban vall „zöld,“ hogy „vakmerő“ s az egyház kerületben „lázító,“ sat. Sőt kikapja magát az egész Szász-család, melyről azt állítja, hogy „undorító“ szölamokat használ. Miután azonban philippikája végén, magába szállv., azon ígéretet teszi, hogy ezután „olvasóit nem fogja idétlenségekkel bosszantani,“ azon reményben, hogy ez ígéretét be is váltja, támadására, ezentul nem reflectálunk, annyival kevésbé, mert igénytelen személyünk sokkal csekélyebb jelentőségü hogy sem olvasó községünket, akár részünkről a védekezés, akár ellenünk a támadás, közölről érdekelhetné. Van azonban a „Szemle“ cikkében egy pont, mely közérdekü, s mint ilyen, szónéklül nem hagyható. Ugyanis ezt írja „Szász D. a törvényből

bizonyítja hogy mi az enyedi tanoda gondnokait vádoltuk. Erre most nem reflectálunk. Nemsokára tüzetesen és más rovatban felelünk, nem neki, hanem illetékes embernek.“ Ez az „illetékes“ ember nem lehet más, mint főgondnok, mélt. Zeyk Károly ur. ki az enyedi vagyson-kezelés s a körüli felelősség kérdésében ugyancsak a „Szemle“ legutobbi számában egy nyilatkozatot tett közzé, mely a „Szemle“ e tárgyban szólnak erőszett s általunk is refutált misztificációit a kellő mértékre redukálja s a kérdést igaz világitásba helyezi. Egy Zeyk Károlytól nem vártunk s nem is várhatunk egyebet, mint egy ily nyilatkozatot, melynek megjelenése nekünk kiváló előgtétélül szolgál s a mely után a „Szemle“ további támadásait annál nyugodtabb lélekkel fogjuk, szó nélkül, eltűrhetni. A nyilatkozat így hangzik: „Nem vagyok barátja az oknélküli hírlapi polomiáknak s ennél fogva nem kívánok más lapban nyilatkozni. hanem a tisztelt szerkesztő urat kérem fel, legyen szives e helyreigazító cikketet saját lapjában közölni.

Miután az egyházi és iskolai Szemle 30. számának „Belföld“ címü rovatában ki lön jelentve, hogy ugyan azon lap 9-ik számában M--S.-nek a 134-ik lapon tett azon, nyilatkozatát, hogy „az enyedi főtanoda vagyoni ügyeit engedték oly gazdák által bíraltatni és rendeztetni, kik a maguk gazdaságát se tudták soha rendbe tartani s a kik magukat is tönkretették vagyoniilag“ nem értette az enyedi főtanoda gondnokaira, fentartotta azonban ez állítását a gazdagondnokra nézve; az igazság érdekében nem tehetem, hogy ki ne jelentsem, hogy ezen állítás a gazdagondnokokat illetőleg is téves, mert ő magát vagyoniilag nem csak hogy tönkre nem tette, hanem sikerült neki kis atyai örökségét gyarapítani.

Ki kívánom továbbá jelenteni, hogy nekem legkeiveőbb örömet se okoz, ha oly köztisztelőben álló egyénekkél, mint b. Kemény István, Zeyk József és gróf Bethlen Gejza, működvén együtt, emezek mellőzésével — ha bár dicsérvőleg is — emilhettem fel. Hitem s meggyőződéseim szerint, mi gondnokok csak is akkor gyakorolhatunk az enyedi főtanoda ügyeire üdvös hatást, ha egymással solidaritásba állunk s vállvetve működünk a tanoda java előmozdításán, mi nekem könnyü feladat oly férfiakkal szömben, kikkél együtt működhetni örömemnek és büszkeségemnek tartom. —

Végre még meg kívánom jegyezni, hogy a kérdéses cikk írója tévedésben van az iránt, hogy a gazdagondnok független kezelője a főiskola vagyónának. — A gazdagondnok, igaz hogy felelős minden intőzkedésről, de köteles minden nevezetesebb ügyet a minden hóban tartatni szokott gondnoki gyűlés eleibe terjeszteni, s az ily ügyekben ő csakis a gondnoki gyűlés határozatainak végrehajtója, a felelőség ez esetben természetesen a gondnoki gyűlés tagjait illetvén. Id. Zeyk Károly. Valóban, kíváncsiak vagyunk, mint fog a „Szemle“ ez igazán „illetékes“ férfiuak válaszolni?

A szerkesztő postája.

Osulak et compnak, Háromszék. Az illető azt válaszolta, hogy még a mult hétén elküldötte.

Incze Jánosnak, Sz-Város. Kivánságod szerint lesz. Miért nem reflektáltok a P. A. cikkére? A gymnasiumra nézve nagy fontosságü kérdés az, melyet felszínre hozott, s annak érdeke az egyházzal édes testvérek.

Nagy Lászlónak, Sz.-Somlyó. Az illetővel elintéztem békés uton s így az interpellatio elmaradhat Különben is kényes dolog az afélőt rendelőti uton intézni el. Az illetőknek önként érezni kell annak szükségét, hogy tájékozva legyenek az egyházkerület ügyei felől.

Surányi Gyulának, Péér. Cikkét köszönettel vettem s mihelyt a tér engedti, közlöm A czim kiigazításáról intőzkedtem. A Margocsi féle beszédtről már kaptam ösmertetést. Ha meg van önnek a prot egylet kiadásából a Lang dogmatikája, arról kérvék inkább rövid, méltató, de hiányait is jelző ösmertetést.

Hirdetések.

STEIN JÁNOS

erd. muzeum-egyleti könyvtárúsnál Kolozsvárt kaphatók:

Agenda. Szertartási beszédek és imák, az erdélyi ev. ref. anyaszentegyház rendtartása szerint. Szerkesztették Vadas József és Nagy Péter.

I. rész: templomi teendők. n. 8. rét (VIII.

384 l.) 2 frt.

Vászonkötésben 2 frt. 40 kr.

Félbőr-kötésben 2 frt. 50 kr.

Mihályi Károly. Keresztyén templomba és házba illő erkölcsi rajzok, az emberi teremtésről. Egy sor egyházi beszéd. I. kötet. Az évi beszéd-sor első fele. n. 8-rét (XVI. 280 l.) 1 frt 80 kr.

Tartalom. I. Megnyugtatásul az új évben. — II. Mit hoz nekünk az új esztendő? — III. Miért tetszik rövidnek a múlt idő? — IV. Legjobb tanács az új esztendőben. — V. Mértéktelen kívánatok magok ellenkezők magokkal. — VI. Az emberi osztályok helytelen ítéletei. — VII. Sokan, kik napi hirre vágyanak, nem gondolnak utó-bírókkal a maradéknál. — VIII. Kinek milyen imádsága, olyan ő maga — IX. Hogy szabják az emberek — nem magokat az erényhez, hanem az évenyt magokhoz. — X. Azon ellenkezésről, melybe jönnek a józan észszel azok, kik általában ugyan elismerik emberi hibás voltokat, de egyes hibákat tagadják — XI. Sok ember inkább akar ószszel, mint jószszal tenni ki: inkább eltérni a rozszszag- mint az észszhány vádját. — XII. A lelkiösmeregetnek tett előtti és tett utáni ítélete. — XIII. A gonosz k némely görbe utai. — XIV. A nemes önállóság, a derék államférfiak elengedhetlen tulajdona — XV. Idvezítőnk példája, homályoszlító világosság, életünkben, halálunkban. — XVI. Mit nem kell reménylenünk — és mit kell soba meg nem szűnnünk reményleni? — XVII. Az Idvezítő sírboltjából olmoszlított szikladarab. — XVIII. Legnemesebb örömeink forrása: fáradtság, küzdelem, szenvedés. — XIX. Él-e bennünk az örök élet hite? — XX. Kicsiny hittek! miért nem biztok Istenben? — XXI. Igazság és szeretet ritkán együtt az embe-rekben. — XXII. Az ifjukur veszélyei. — XXIII. Ifju! om-lékezz meg Teremtőtől! — XXIV. Vigyázzatok, növendék-keresztyének! — XXV. Utána fügesszük szemünket az ég-be! — XXVI. Mennyi jó menyi szép ered abból, hogy kis-és nagykorú emberek együtt élnek. — XXVII. Pünköszt kép a keresztyén Pünkösztől. — XXVIII. Egy rozsz szokásról, mely öszze nem félhet az igaz keresztyének Pünkösztével. — XXIX. Az ép előfák követésére málto példája. — XXX. A kiáltó el-lenkezésről, miszerint sokan az általános természeti igazságokat, — hit és erkölcs dolgában nem ismerik el, vagy nem alkalmazzák. — XXXI. Néhezebb a bűnnek mint az erény-nek útja. — XXXII. Azokról, kik egyebet tesznek, mint hi-vatásuk tisztát, azt vélvé, hogy többet és jobbat tesznek vele. Nefelejts-füzér. Kegyeletes vers-beszéd, egy példány-pap emléknappján. Az „évi sorba“ ugyan nem tartozik: de az „er-kölcsi rajzok“ közé illik az ilyenmü darab És ezen kívül még jól esik a nemzet múltját becsülö — intésül szolgál a nemzet jobb jövődjére dolgozó magyar embernek egy ily tár-gyu jellemrajz.

Simén Domokos. Az evangéliumi csodák Tekintettel az ó- és új-testamentomi összes csodákra. Történelmi bírálati tanulmány. 8-rét. (VIII. 164 l.)

1 frt.

----- A szentháromság eredetének és kifejlődésének története. Egy bevezető értekezésszel az orthodoxiáról. n. 8-rét (VIII. 182 l.)

1 frt.

Szász Károly és Demeter Sámuel. Erdélyi protestáns egyházi-tár. 2 füzet. n. 8-rét (VI. 194, 351 l.)

2 frt.

Egy-egy füzet 1 frt.

Vadas József, néhai kolozsvári első pap és nyug. esperes egyházi beszédei. Kiadták Nagy Péter, Szász Gerő és Szász Domokos. I. füz. n. 8-rét (IV 181 l.)

1 frt 20 kr.

„Hasznos munkát cselekedtünk,“ írják a kiadók, „mert a mult évben elhalt, néhai hivatalársunk egy oly iskolának volt hive és egyik érdemes képviselője, ki nem az üres szó-dagályban, semmit mondó frázisokban szeretett pompázni; hanem főnek és mindenekelőtt valónak tartotta az egyszerű-séget, a valóságot, a bibliai közvetlenséget, mely öszinte hit-ből, mély meggyőződésből származott s mely nélkül az er-kölcsi vallásos életben eredményeket felmutatni, teljes lehe-tetlenség.“

„És a mit ő vallott egész pályájának nem mindég virágos folyamában, mi ennek megvalósulását öszintén óhajtuk ilyenmü egyházi irodalmunkban; és éppen azért láttuk jónak, kiadni e beszédeket; ebben keressék az indokot olvasó kö-zönség, paptársaink és a kritika.“

Kovács József. Husz ünnepi és alkalmi prédikáció.

Ára 1 frt 20 kr.

Fejes István. Egyházi beszédek. II füzet. Ára 2 frt.

Fábián Mihály. Az Isten országa az evangéliumi ma-gyarázatok szerint egyházi beszédekben Schweizer S. nyomán.

Ára 1 frt 80 kr.

Péterfi Sándor. Egyházi szent beszédek különféle alka-lomra. Új folyam VII. kötet.

Ára 1 frt.

Clementis Romani epistolae, Edidit, Commentario critico et adnotationibus instruxit, Mosis assumptionis quae supersunt collecta et illustrata addidit, omnia emendata iterum edidit Adolphus Hilgenfeld. Ára

4 frt 36 kr.

Bod Péter. Házassági törvényrajz, vagy a házassági törvényekről való tanítás, melyben a mátkaság, megmásolás és elválás körüli házassági kü-lönbféle esetek felhozatnak, megvizsgáltatnak, és a tudósok véleményeiből, közönséges zsinatok foly-tából és végzéséből meghatározatnak. Anyanyelv-re általtette, b. e. II. József császár házassági ren-deléseivel, újabb időbeli közönséges sz. zsinatok határozataival és felsőbb rendelkezéseivel, megtartván az eredeti munka §-ainak számjait, meglővitette kis-baczoni Benkő László. 8-rét (VIII. 251 l.) 1 frt.

Bod Péter. Megújított egyházi törvénykezdető, vagy törvénykezés módját tanító könyv, melyet B. P. nyomán meglővitve anyanyelven irt s közhasznú czélból kiadott kis-baczoni Benkő László. 8-rét (XI. 301 l.)

1 frt.

Kozma Mihály. Temetési alapigék. Az ó- és új testamentomból öszszeszedegette K. M. Bővitette és sajtó alá rendezte Kozma Ferencz. n. 8-rét (XVI. 124 l.)

1 frt.

Fábián D. innepi, közönséges vasárnapi és alkalmi imák. Egyházi használatra. n. 8-rét (XII. 176 l.) kötve

2 frt. 30 kr.

Népszerű egyházi beszédek egy egész évre 8-rét (XV. 608 l.)

3 frt.